RABINDRANATH TAGORE

Scrisori rupte

CORESPONDENTA
MEMORII
JURNALE

univers

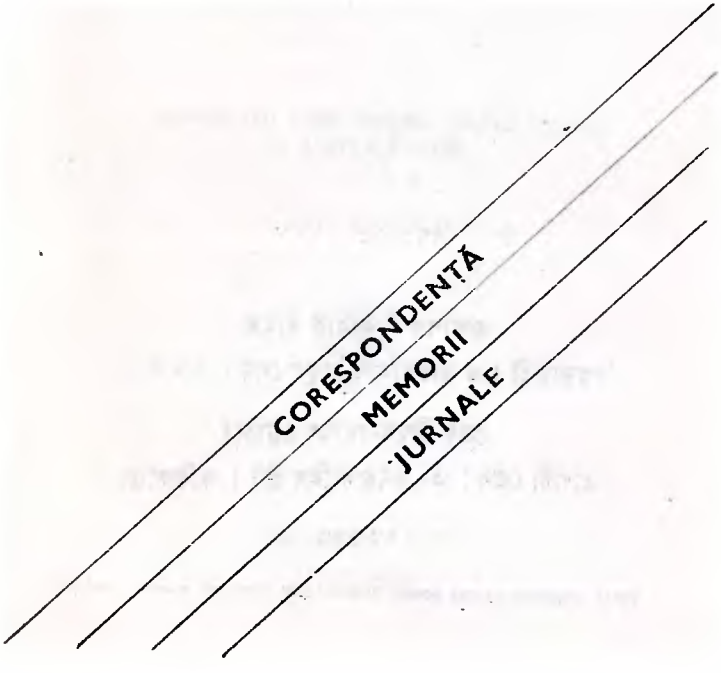
CORESPONDENȚĂ
MEMORII
JURNALE

Coperta de *Pusztai Peter*

© বিশ্বভারতী ১৯৬৩

প্রকাশক শ্রীকানাই সামন্ত
বিশ্বভারতী। ৫ দ্বারকানাথ ঠাকুর লেন। কলিকাতা ৭

মুদ্রক শ্রীসূর্যনারায়ণ ভট্টাচার্য
তাপসী প্রেস। ৩০ কর্নওআলিস স্ট্রীট। কলিকাতা ৬

২·১+৩·১

Toate drepturile asupra acestei versiuni sînt rezervate Editurii Univers

Rabindranath TAGORE

SCRISORI RUPTE

(Antologie de scrisori adresate nepoatei autorului)

Traducere din limba bengali, prefață și note
de AMITA BHOSE

București — 1978
UNIVERS

PREFAȚĂ

Era o zi senină din primăvara anului 1950. Eram studentă și făceam parte din organizația *All India Women's Conference*[1] unde mă ocupam de programul alfabetizării adulților. Venisem la centrul din Bethune Row, o străduță din partea veche a Calcuttei, pentru a le întîmpina pe fondatoarele instituției, între care se afla și Indira Devi, nepoata lui Rabindranath Tagore și soția prozatorului Pramatha Chaudhuri — ea însăși scriitoare și un om de o deosebită cultură.

Citisem deja *Scrisorile rupte* ale lui Tagore și știam că ele fuseseră adresate Indirei Devi. Eram curioasă și emoționată să o cunosc pe cea care i-a inspirat lui Tagore aceste epistole.

Am urcat pe terasă ca s-o văd mai bine pe Indira Devi. Cînd oaspeții au coborît din mașină, am zărit-o imediat. Era o persoană în vîrstă, înaltă, zveltă și se ținea drept.

Curînd am fost chemată în sala de conferințe. Am intrat cu pași înceți. Indira Devi mă atrăgea ca un magnet, dar în același timp mă și îndepărta. Era o prezență atît de spiritualizată încît nu mă credeam demnă de a mă apropia de ea. Spre rușinea mea, ea a fost cea care m-a salutat întîi; după codul de comportare indian, se cuvenea ca eu, care eram mai tînără, să salut prima. Am încercat din răsputeri să-mi stăpînesc emoția ca să-i răspund la întrebări.

Indira Devi mi-a vorbit cu o atitudine perfect colegială și m-a tratat ca pe cineva egal cu ea. Mi s-a adresat cu „dumnea-

---

[1] Consiliul indian al femeilor (engl.).

voastră", deşi era de aşteptat ca o persoană de peste şaptezeci de ani să-mi spună „dumneata".

De fapt, această întrevedere a însemnat pentru mine întîlnirea cu Tagore. Cît a trăit nu l-am văzut niciodată. Am asistat doar la înmormîntarea lui. Dar nici acolo nu văzusem un om. Trupul său extraordinar de frumos, culcat pe un pat de lemn de santal, îmi părea ca o statuie de alabastru.

În schimb am cunoscut o persoană care fusese apropiată lui Tagore omul, căreia el îi împărtăşea gîndurile despre viaţă, artă, societate şi-i povestea toate amănuntele din viaţa particulară. La rîndu-i, ea îi cînta acompaniindu-se la pian cîntece clasice indiene, precum şi simfonii europene, amîndouă cu aceeaşi competenţă. Ce timbru o fi avut acest glas atunci, în tinereţe — m-am întrebat — dacă la vîrsta de aproape optzeci de ani vibra ca o vioară.

Pierdută în gînduri, m-am întors acasă şi am redeschis *Scrisori rupte*. De cîte ori nu le citisem pînă atunci şi de cîte ori nu le-am citit după aceea! Dar de fiecare dată scrisorile acestea mă uimesc cu veşnica lor prospeţime. Deşi într-o scrisoare din 1892 poetul îşi exprima îndoiala : „Dar de cîte ori am să-ţi mai scriu despre aceste răsărituri şi apusuri de soare ? În fiecare zi ele îmi par cu totul altele, dar voi putea eu oare să le descriu sub atîtea forme noi ?" (numărul 52) — el într-adevăr le descrie de fiecare dată altfel făcîndu-l şi pe cititor să le vadă mereu noi, mereu altele.

În acei ani de tinereţe poetul se îngrijea de administrarea moşiei părinteşti şi petrecea cea mai mare parte a timpului în provincie. Anii aceştia au însemnat foarte mult pentru evoluţia gîndirii şi operei sale.

Şederile lungi în satele obscure ale ţării, în inima frumoasei naturi bengaleze, în preajma oamenilor simpli, i-au dezvăluit poetului enigmele naturii, au trezit în el un sentiment de comuniune cu marele univers.

Fiecare întoarcere la Padma, rîul care a devenit nemuritor în literatura bengală prin poezia sa, îi dăruia o matură înţelegere a lucrurilor, îi inspira gînduri mai umane, îi adîncea sensibilitatea. Luceafărul de seară, aerul de deasupra apei line a Padmei, umbra norilor peste păduri şi lanurile unduioase sub luciul solar tomnatec îl transpuneau în lumea cugetului său, din ce în ce mai profund şi mai subtil nuanţat.

În 1892 vîntul lin și soarele blînd al toamnei îi aduc nostalgia după o posibilă existență de acum cîteva milioane de ani, cînd poetul crede a fi fost o parte a Pămîntului. Dar încă n-are curaj să comunice lumii acest sentiment, să-l exprime în versuri (numărul 50).

În 1893, un popas pe malul mării îi întărește convingerea: „Pe vremea cînd nu exista Pămîntul și apele erau singure, singuratice, această inimă a mea, care azi e neastîmpărată, unduia tăcut în noianul de apă lipsit de orice vietate" (numărul 68). În curînd apar două poeme — *Pămîntul* și *Către mare* — cu aceeași tematică, uimind lumea literară prin originalitatea gîndirii și măiestria exprimării.

Acele perioade de totală interiorizare au făcut ca gîndirea sa filozofică să se aprofundeze. Din această resursă lăuntrică au izvorît mai tîrziu paginile din *Gitanjali*, pentru care i-a fost decernat Premiul Nobel în 1913. Cu acest prilej, Occidentul a cunoscut spiritualitatea bătrînei Indii transpusă în limbajul gîndirii moderne.

Este uimitor faptul că, deși poetul se pierdea în vastitatea cerului sorbind lumina lunii ca pe un vin dintr-o cupă cerească, chemarea infinitului nu l-a depărtat de cotidian; mai degrabă el s-a legat mai strîns de pămînt, de oameni.

Chiar dacă jocul culorilor pe zarea amurgului îl fermeca și clipocitul apei îi purta gîndul la țările din *O mie și una de nopți*, nici un detaliu al peisajului care-l înconjura nu i-a scăpat. Simțul său estetic se bucura în aceeași măsură de cerul nemărginit și de un strop de rouă aflat pe vîrful unui fir de iarbă.

Observa jocurile copiilor, treburile gospodărești și munca țăranilor pe cîmp, pe care le colora cu imaginația sa, le descria plastic în culori și mai tîrziu le integra în poezii. Mizeria vieții țăranilor sub oprimarea moșierească și exploatarea colonialistă îl frămîntau. Participarea sufletească la viața maselor iese în evidență într-un mod neîndoielnic în nuvelele scrise în această perioadă.

Un număr de poezii din volumele *Caitali*, *Citra* și *Barca de aur* par a fi versificarea unor scrisori din colecția de față. Pe de altă parte, nucleele mai multor nuvele și povestiri se pot identifica în peisajele și personajele descrise aici. Ar fi interesant să consemnăm că nuvelele lui Tagore sînt primele scrieri

de acest gen în literatura bengali, el fiind în același timp unul dintre întemeietorii nuvelistici în India.

A circulat totuși opinia că Tagore a cunoscut doar superficial viața maselor și că originea sa aristocratică nu i-a permis să înțeleagă adevăratele probleme ale păturilor de jos. Un număr de scrisori adresate Indirei Devi ne relevă cu cîtă înțelegere îi trata poetul pe oamenii din popor, ce mare respect le purta și cum îl zbuciumau suferințele acestor oameni neajutorați, chinuiți deopotrivă de catastrofalele dezlănțuiri ale naturii și de nedreptatea societății. Este de netăgăduit că patriotismul poetului își trage rădăcinile din iubirea sinceră față de pămîntul și oamenii țării. Tagore dezvăluie în scrisorile sale faptul că atitudinea disprețuitoare a străinilor a fost cauzată și de servilismul unor compatrioți care căutau să cîștige cu orice preț favoarea autorităților britanice. Climatul politic al Indiei din acea perioadă, lipsit de idei progresiste și de proiecte de dezvoltare a țării, nu corespundea idealurilor lui Tagore. El dorea ameliorarea condițiilor economice și răspîndirea învățămîntului în popor, adică „independența sufletului" prin cultivarea obiceiurilor autohtone, mai presus de orice. Mișcările naționale nu i-au oferit posibilitatea de a-și realiza aceste idealuri. De aceea, s-a retras din politică și s-a angajat să-și slujească țara în obscurul cătun Bolpur, azi celebru în lume prin Universitatea Visvabharati (Înțelepciunea universală), înființată de el.

Scrisoarea numărul 57 din anul 1893 este considerată ca un document istoric. Profund indignat și rănit de cuvintele disprețuitoare ale unui englez la adresa indienilor, poetul a luat hotărîrea nestrămutată: „Îmi voi face datoria sinceră și prietenească față de ai mei, rămînînd în mijlocul poporului meu — privirea voastră (a englezilor — n.n.) n-are să cadă acolo unde mă aflu eu, nici activitatea mea n-are să vă ajungă la ureche. Nu vă cer nici o fărîmă din rămășițele de pe masa voastră, nici nu tînjesc după mîngîierea voastră."

Ca rezultat al acestei decizii, Tagore a înființat în 1901 o școală la Bolpur, unde a introdus sistemul de predare folosit în antichitatea indiană. În decursul anilor, școala a devenit universitatea mai sus amintită și odată cu aceasta, orașul universitar Santiniketan (Sălașul păcii) a ajuns un centru de cercetare a civilizației asiatice.

Deși mult timp diplomele acordate de către această universitate nu au avut nici o valoare practică în vederea angajării

absolvenților în instituțiile conduse de autoritățile străine, acest centru de învățămînt a dăruit țării generații de specialiști în artă și în științele umaniste, care astăzi domină scena culturală a țării. Sub egida acestei universități și sub îndrumarea poetului, artiștii, scriitorii și oamenii de știință au reînviat spiritualitatea indiană și au incitat un viu interes față de cultura noastră multimilenară. Totodată Tagore s-a străduit să elibereze mințile contemporanilor săi de superstițiile și prejudecățile învechite care împiedicau progresul societății indiene.

Activitatea multilaterală și intensă de peste șaizeci de ani a lui Rabindranath Tagore a avut ca rezultat renașterea spirituală a Indiei. Lupta neostenită și necontenită împotriva societății autohtone din vremea sa, precum și împotriva dominației străine constituie un izvor nesecat de inspirație pentru urmașii lui.

Mărturiile și cugetările cuprinse în scrisori schițează o parte a drumului acestei vieți lungi și extraordinar de bogate. Ele reliefează evoluția poetului de la tînărul cuviincios, intimidat de surorile pe care le însoțea la munte și emoționat în fața unei întruniri a unor elevi cărora trebuia să le vorbească, la un om conștient de datoriile pe care le are față de patrie, față de omenire și hotărît să le împlinească.

Din multiplele trăsături ale acestei personalități complexe, cea mai importantă este cea a poetului. Patriot înflăcărat, pedagog de o mare competență, filozof, părintele spiritual al Indiei moderne, orice ar fi fost Tagore, adevărata sa vocație s-a manifestat în creația poetică. Poezia i-a fost muza preferată, după propria sa expresie — „singurul adăpost al celui mai profund adevăr al vieții mele".

Evoluția sensibilității sale poetice este mai bine oglindită în aceste scrisori trimise de pe malul Padnei decît în orice biografie. Însuși poetul a mărturisit că eul său cel mai adevărat a evoluat în acel ungher obscur al Bengalului și că cel mai profund mesaj al gîndirii sale s-a exprimat spontan în scrisorile adresate Indirei Devi.

AMITA BHOSE

Notă asupra ediției

În 1913 Rabindranath Tagore a publicat fragmente literare din 145 de scrisori adresate Indirei Devi în perioada 1887—1895 sub titlul Chinnapatra (Scrisoarea ruptă). *Cu ocazia centenarului poetului s-a editat volumul* Chinnapatravali (Scrisori rupte), *care cuprinde încă 107 scrisori pe care nu le-a inclus poetul, precum și textele mai ample ale mai multor scrisori aflate în edițiile anterioare.*

Datele de la începutul scrisorilor sînt scrise de poet; completarea lor de către editorul celei din urmă ediții este indicată în paranteză. Data și locul primirii au fost notate de destinatară la sfîrșitul fiecărei scrisori. Toate edițiile au fost redactate după copiile scrisorilor făcute de Indira Devi, pe care ea le dăruise poetului. Cele două caiete conținînd aceste copii sînt păstrate în Muzeul Radindrasedan din Șantiniketan[1].

Volumul de față este realizat după ediția Visvabharati, Calcutta, din 1963 și este alcătuit din 101 de scrisori aparținînd perioadei 1887—1897. Numerele scrisorilor din volumul original sînt indicate la sfîrșitul cărții.

După informația mea, aceasta este prima traducere a Scrisorilor rupte *într-o limbă străină precum și prima traducere românească a lui Rabindranath Tagore după versiunea originală bengaleză.*

A. B.

---

[1] Notă asupra ediției în *Chinnapatravali*, Calcutta, 1963, p. 351—354.

1

Darjiling[1]
Septembrie 1887

IATĂ că am sosit la Darjiling. Pe drum, Beli[2] s-a comportat destul de frumos. N-a plîns, dar a făcut cam mult tărăboi. A ţipat şi a chemat păsărelele, dînd din mînă, deşi n-am văzut nicăieri vreuna. Am avut multe ghinioane cînd ne-am urcat pe vaporaş. Era ora zece seara. Luasem mii de bagaje şi n-am găsit destui hamali. Eram singurul bărbat între cinci femei. După ce am traversat rîul, ne-am suit într-un trenuleţ. Compartimentele aveau cîte patru paturi, dar noi eram şase. Pe femei le-am urcat, împreună cu bagajele lor, într-un compartiment rezervat doamnelor. Munca asta n-a fost chiar atît de uşoară precum pare cînd scriu. S-a făcut cu destulă alergătură, strigăte şi gălăgie. Totuşi Nodidi[3] a spus că am stat degeaba. După părerea ei, un om care are grijă de cinci femei ar fi trebuit să alerge, să ţipe mai mult, să coboare de mai multe ori din tren — indiferent unde — să se înfurie şi să răcnească la toţi în argoul hindustani[4]. Altfel spus, s-ar fi cuvenit să fac pe nebunul ca să dovedesc că sînt bărbat. Calmul meu a dezamăgit-o cumplit. Dar în aceste două zile numai eu ştiu cîte cufere am descuiat şi cîte am încuiat, cîte

---

[1] Oraş bengalez din munţii Himalaya.

[2] Beli sau Bela — fiica cea mai mare a poetului.

[3] Didi — sora mai mare; Nodidi — a patra soră. În India nu se obişnuieşte ca fraţii mai mici să le spună celor mari pe nume.

[4] Argou în care vorbeau muncitorii veniţi din regiunea Bihar.

am împins sub bănci şi cîte am scos, trăgîndu-le, cu toată puterea, de dedesubt. Cîte lăzi şi cîte valize m-au urmărit ca un blestem ! Cîte lucruri s-au găsit şi cîte nu s-au mai găsit ! Ce eforturi am făcut şi cîte mai fac pentru a le căuta ! Cred că nici un om civilizat în vîrstă de douăzeci şi şase de ani n-a păţit ce am păţit eu de astă dată. Pe cuvîntul meu, am ajuns un „bagajofob". Îndată ce văd o cutie, îmi vine să leşin. Atunci cînd mă uit de jur împrejur şi nu văd decît bagaje — mari, mici şi mijlocii, unele mai uşoare, altele mai grele, lăzi de lemn şi cufere de metal, valize de piele şi cufere de pînză, de sus în jos, la dreapta, la stînga şi în spate — îmi pierd toată puterea firească de a alerga sau de a striga. Cu privirea rătăcită, cu faţa palidă, cu o înfăţişare atît de mizerabilă arăt chiar ca un laş. De aceea, cred că tot ce a constatat Nodidi despre mine este just. Nici nu mai ştiu cum m-am simţit atunci, văzîndu-mă înconjurat de atît de multe şi de diverse bagaje. Poţi să-l rogi pe Suren [1] să-mi facă portretul cînd mă aflu într-o asemenea situaţie. În sfîrşit m-am retras într-un compartiment ca să mă culc şi eu. Am găsit acolo doi bengalezi. Veneau din Dacca [2] şi arătau ca fiind tocmai din oraşul ăsta. Unul era complet chel şi vorbea într-un dialect foarte curios. M-a întrebat, fără să facă acordul între subiect şi predicat : „Tatăl dumneavoastră *au fost* la Darjiling ?" Să fi fost Lakşmi [3] în locul meu ar fi putut să răspundă în acelaşi fel : „Da, *el au fost la Darjiling*, însă *s-au întors acasă*, pentru că *locul erau* prea rece". Dar, din păcate, pe moment nu mi-a venit în minte răspunsul respectiv.

De la Siliguri [4] pînă la Darjiling, Sarola [5] a scos un şir de exclamaţii superlative : „Extraordinar !", „Vai, ce minunat !", „Ce frumos !" şi aşa mai departe. Mă împingea mereu şi-mi zicea : „Uite, unchiule Rabi, uite !" Ce să fac ? Am fost obligat să mă uit la toate — copaci,

[1] Surendra Nath Tagore — un nepot al poetului.
[2] Oraş din răsăritul Bengalului, acum capitala Republicii Bangladesh.
[3] Probabil o rudă a poetului.
[4] Orăşel lîngă Darjiling.
[5] Sarola Devi — o nepoată a poetului.

nori și femei, care păreau fără nas ; multe au și rămas în urmă pînă cînd m-am uitat pe geam. Sarolei i-a părut rău că unchiul nu le-a văzut, dar unchiului nicidecum. Trenul mergea și Beli dormea. S-au ivit pe rînd păduri, dealuri, munți, izvoare, nori și o mulțime de chipuri cu nasurile mici și ochii strîmbi [1]. Apoi, treptat, vremea s-a răcorit, cerul s-a înnourat și și-au făcut apariția guturaiul lui Nodidi și strănuturile lui Bardidi [2]. Au fost scoase unele după altele șaluri, pături, plăpumi și șosete groase. Totuși picioarele ne dureau, mîinile ne-au înghețat, fețele ni s-au umflat și vocile ne-au răgușit ; exact după asta a apărut și Darjiling-ul. Din nou aceleași ghinioane cu geamantane, cufere, traiste și saci de voiaj. Un bagaj deasupra altuia, un hamal după altul. Să iau în primire lucrurile din vagonul de bagaje, să le identific și să le încarc pe capetele hamalilor ; să arăt chitanțele funcționarului englez al căilor ferate ; să parlamentez cu el, să iau măsurile necesare pentru a recăpăta lucrurile pierdute — toate acestea au durat aproape două ceasuri, timp în care surorile mele au ajuns acasă cu *dulii* [3] și s-au așezat în fotolii, învelindu-se cu șaluri. Și cred că în timp ce se odihneau, își ziceau că Rabi nu este așa cum trebuie să fie un bărbat.

Calcutta

16 septembrie 1887

2

Darjiling

1887

TOATE noutățile despre șalele mele ai să le afli din scrisoarea lui Suren. Niciodată n-am să mai cred că mijlocul e doar o parte oarecare a corpului, de care ai nevoie numai ca să te îmbraci. M-am convins că însu-

[1] Caracteristici fizionomice ale triburilor montane din nordul Bengalului.

[2] Sora cea mai mare.

[3] Un fel de lectică folosită în munți.

şirea de a fi om se datorează tocmai acestei părţi a trupului. Dacă scrisoarea de faţă ţi se pare monotonă şi neinteresantă, dacă nu se simte în ea nici un impuls activ, dacă pana mea nu trece atît de uşor de la o expresie la alta, de la un subiect la altul — atunci să ştii că numai mijlocul meu îndurerat este de vină. Şi parcă asta nu mi-ar fi de ajuns, se mai ivesc din cînd în cînd nişte strănuturi groaznice. Atunci simt că partea de sus a corpului se va dezlipi de mijlocul rupt şi întregul trup mi se va împrăştia în bucăţi. Dar ajunge ! N-am să-ţi scriu nimic mai mult despre această durere. Îţi făgăduiesc ! Ce să mai vorbesc de mijloc ! Parcă e cine ştie ce lucru ! În ultimul timp s-a îngroşat peste măsură, călcînd toate regulile esteticii, acum a început să facă şi mofturi. Din păcate, oricui îi vorbesc de el, rîde. Nimeni nu mă compătimeşte. De parcă un mijloc îndurerat e mai puţin grav decît un suflet rănit. Ei bine, dacă-i aşa, n-am să-l mai pomenesc, n-am nevoie de simpatia nimănui :

Mijlocul meu e numai al meu, nu l-am vîndut nimănui,
Ori mă doare, ori mă sfîşie, mijlocul meu e tot al meu. [1]

Mă laud eu în poezie, dar, ce-i drept, în momentul acesta aş fi vrut ca această parte a trupului meu să fie a altcuiva şi nu a mea. (...) Şi cu asta, basta ! Nu ţi-am promis că n-am să mai vorbesc de durerea de şale ? Omul mai are şi alte părţi ale corpului, are mintea, inima şi sufletul — dar orice mi-ai spune, are şi o talie, şi o are de-a binelea (...).

Cînd ai sufletul rănit, te duci la munte ca să-ţi revii. Dar cînd te doboară durerile de şale îţi dai seama că nimic nu-i mai bun decît cîmpia (...). Dar nu — nu am să mai pomenesc de mijloc. Am să uit toate durerile de care am suferit în trecut. Dar spune-mi cum să uit de cea pe care o simt tocmai acum ? (...)

Nodidi spune : „Există un leac — ia *Rhus Tox*, diluată de şase ori, din două în două ore". La asta m-am gîndit şi eu. Sarola s-a postat lîngă mine ; aşteaptă

[1] Parodiază versurile unui scriitor contemporan, înlocuind *inima* prin *mijloc*.

foarte nerăbdătoare să-mi citească scrisoarea şi să mă contrazică (...). Nu vrea să mă lase să mă bucur de simpatia voastră, a celor care vă aflaţi departe. Dar ai să recunoşti şi tu că cele mai autentice informaţii despre mijlocul meu pot să ţi le furnizez numai eu. Nici Sarola nu este o autoritate mai strălucită în acest domeniu. Dar Bob [1], nu vă faceţi griji din pricina sănătăţii mele. Am să suport toate aceste dureri în tăcere. Din păcate însă, nu prea pot să tac. Cînd mă mişc, mă vaiet aşa de tare, încît mi-e teamă că văicărelile acestea numai tăcere nu înseamnă. De fapt nici scrisoarea nu-i prea tăcută. Mă gîndisem că de vreme ce ai să le afli pe toate din scrisoarea lui Suren, nu-ţi voi mai scrie nimic despre boala mea (...). Dar ce-am dorit şi ce-a ieşit ! Vrînd, nevrînd, mi-am adus aminte de „toate cele din trecut, toate vaietele de suferinţă, toate şirurile de lacrimi şi odată cu ele, de durerea de şale". [2]

Dar acum chiar că n-am să-ţi scriu mai mult despre mijloc, motivul principal fiind faptul că nu mai am hîrtie. Dacă aş fi avut la dispoziţie mai mult spaţiu, aş fi putut să continui povestea pînă la... „ziua judecăţii de apoi". Dar mă întreb dacă în ziua aceea voi putea să mă ridic în picioare. Se va suna din trompete, se vor ridica toţi ceilalţi, numai eu, sprijinindu-mi mijlocul cu amîndouă mîinile, voi sta pe scaun şi voi scoate gemete de durere (...). În sfîrşit, s-a terminat povestea şi odată cu ea şi scrisoarea.

Calcutta

1887

3

Şilaidaha [3]

1888

CORABIA noastră a ancorat într-un ostrov, vizavi de Şilaidaha. Ostrovul e mare şi pustiu, marginile sale

[1] Bob sau Bibi — nume de alintare a Indirei Devi.
[2] Îşi parodiază propriile versuri înlocuind *inimă* prin *şale*.
[3] Sat bengalez, acum aflat în Republica Bangladesh.

nu se văd nicăieri. Numai din loc în loc apare firul vreunui pîrîu, dar cel mai adesea nisipul prinde înfățișarea înșelătoare a apei. Nu se zărește nici un sat pe aici, nici un om. Nu există vegetație, nici măcar un fir de iarbă. Doar cîteva petece de pămînt negru, umed și brăzdat de mici șănțulețe întrerup monotonia peisajului alb, uscat și nisipos. Dacă te uiți spre răsărit, sus vezi un albastru nemărginit, jos o paloare tot atît de nemărginită. Cerul e gol, Pămîntul la fel. Jos — o goliciune aspră, aridă și săracă; sus — un vid larg, deschis și fără formă. O asemenea dezolare nu se mai vede într-altă parte. Dar dacă te întorci spre apus, peisajul de pe celălalt mal, cu vegetația și colibele lui așezate de-a lungul rîului îngust și lin, ți se înfățișează deodată ca un vis minunat sub razele soarelui din amurg. Parcă privești creația pe un mal și potopul pe celălalt. Vorbesc de razele soarelui din amurg pentru că noi ieșim spre seară la plimbare. De aceea, tabloul selenar s-a imprimat în mintea mea. Cînd stai la Calcutta, uiți cît de uimitor de frumos e Pămîntul. Aici, în fiecare seară soarele apune printre frunzișurile copacilor liniștiți de pe marginea rîului și în fiecare noapte se ivesc în tăcere sute și mii de stele deasupra ostrovului izolat, searbăd și neîarmurit. Numai atunci, cînd stai aici, înțelegi cît de uluitor de măreție sînt fenomenele universului. Dimineața, soarele vine dinspre răsărit și deschide încetișor fila unei cărți uriașe, iar la sfîrșitul zilei, Seara o întoarce tot atît de încet dinspre apus. Ce minunată e scriitura aceasta! Rîul îngust, ostrovul întins pînă în zare și malul pitoresc de la marginea rîului — colț neglijat al Pămîntului — ce școală mare, liniștită și singuratică a lumii! Cuvintele mele ar suna ca o „poemă" în capitală, dar nu și aici. Oricum, evadînd în fiecare seară din strîmtoarea corăbiei, gustăm „marea fericire" a despărțirii. Copiii se duc într-o parte cu însoțitorul lor, Bolu[1] în altă parte; eu merg singur, iar cele două doamne[2] se plimbă împreună...

---

[1] Balendra Nath Tagore — scriitor, un nepot al poetului.
[2] Soția poetului și însoțitoarea ei.

Între timp soarele apune, lumina aurie a cerului dispare, zările se ascund în întuneric și uitîndu-mă la umbra mea ștearsă, îmi dau seama că a apărut cornul strîmb și subțire al lunii. Sub razele ei palide, strălucirea albă a nisipului te înșeală și mai mult. Nu mai știi unde-i nisip și unde-i apă, sau unde se termină Pămîntul și unde începe cerul. Trebuie să ghicești. Astfel totul ți se pare un miraj...

Aseară, după o plimbare îndelungată pe acest țărm iluzoriu, m-am reîntors la corabie. Pînă în momentul sosirii mele nu veniseră decît copiii. O clipă am avut de gînd să trimit pe cineva după ceilalți, dar egoismul meu și totodată mila față de ei nu m-au lăsat. Adică, gîndindu-mă la comoditatea mea și la plăcerea lor, m-am instalat într-un șezlong și în lumina obscură a unei lanterne am început să citesc o carte intitulată *Animal Magnetism* [1], cu un subiect tot atît de obscur. Dar ei nu s-au întors... Punînd cartea deschisă pe pat, am ieșit afară. M-am suit pe terasă, m-am uitat de jur împrejur, dar nu am zărit nicăieri vreun cap brunet. Pustietate peste tot. Am strigat : „Bolu !“ — vocea mea a alergat ca vîntul spre toate zările, dar nu mi-a venit nici un răspuns. Deodată am simțit o apăsare cruntă în piept, de parcă inima mi s-ar fi strîns ca o umbrelă. Gofur [2] a venit cu o lanternă, a apărut și Prosonno [3], au ieșit toți barcagiii. Împărțindu-ne în grupuri, am pornit în diferite direcții. Într-o parte strigam eu : „Bolu ! Bolu !“ — în alta striga Prosonno : „Mamă ! Mamă !“ [4], din cînd în cînd se auzeau și glasurile barcagiilor : „Stăpîne ! Stăpîne !“ Atîtea voci speriate se pierdeau în pustietatea locului și a nopții ! Dar nici un semn de viață din partea lor ! De vreo două ori, Gofur strigă de undeva de foarte departe : „I-am zărit“ și imediat se corecta : „Nu, nu !“ Închipuie-ți

---

[1] *Magnetismul animalier* (engl.)

[2, 3] Probabil servitorii casei.

[4] De obicei, servitorii se adresează stăpînei cu apelativul *mamă*.

în ce stare mă aflam! Imaginează-ți o noapte tăcută, lumina slabă a lunii, o insulă pustie, solitară și fără nici un zgomot, o lumină trecătoare și îndepărtată de la lanterna lui Gofur, din cînd în cînd chemarea unei voci disperate și ecoul său nepăsător — o clipă de nădejde urmată de disperare — închipuie-ți toate acestea la un loc! Mă temeam de toate lucrurile imposibile. S-or fi scufundat cu toții în nisip, o fi leșinat Bolu sau s-a întîmplat ceva și mai grav. Îmi închipuiam și diverse fiare sălbatice. Mi-am adus aminte versurile: „Cei care nu știu să se apere atrag pericolul asupra altora chiar fără să-și dea seama". M-am convins de îndreptățirea acelora care sînt împotriva emancipării femeilor. După ce a trecut aproape o oră, am auzit că dumnealor ajunseseră pe malul celălalt și acum nu mai știau să se întoarcă. Am alergat imediat spre locul unde se afla barca, dar drumul mi-a luat destul de mult timp. În sfîrșit, ajungînd acolo, am trimis barca ca să-i aducă înapoi și astfel stăpîna vasului s-a întors acasă. Bolu le spunea doamnelor: „N-am să vă mai însoțesc niciodată!" Toți erau obosiți, triști și plini de remușcare. Deci toate mustrările dure, pe care le pregătisem între timp, au rămas în sufletul meu. Nici a doua zi dimineață n-am fost în stare să-i cert. Astfel toată lumea a făcut haz de un lucru atît de serios, de parcă s-ar fi petrecut ceva foarte amuzant. Oricum, tot scriindu-ți ție timp de trei zile despre toate detaliile întîmplării, mi-am descărcat sufletul. Ia uite! A sosit Maulavi[1] cu un grup de supuși ai mei să mă salute. Îmi vine să-mi spun:

Vai de tine, vai de supușii tăi, vai și de moșia ta,
Moșia să se ducă la naiba, cu preotul ei cu tot.

Calcutta
2 decembrie (?)
1888

[1] Preot musulman.

4

Calcutta
Iunie 1889

DUPĂ ce trenul a pornit, Beli s-a uitat în jurul ei şi s-a aşezat cu o expresie foarte sumbră. Poate că se gîndea : cine ştie unde au dispărut verişoarele mele şi unde mă duc eu ; de unde vii în lume şi unde te duci ; care-i rostul vieţii şi aşa mai departe. Cu cît se gîndea, cu atîta căsca mai tare. Apoi, punîndu-şi căpşorul pe genunchii bonei şi întinzîndu-şi picioarele, a adormit. Şi în mintea mea s-au ivit diverse gînduri despre fericirea şi tristeţea vieţii, dar n-am izbutit să adorm. Am început să fredonez o melodie din *Bhoirobi* [1]. Cred că ai simţit şi tu că modulaţiile acestei melodii trezesc un sentiment straniu. Cînd o aud, mi se pare că mîna uriaşă a unei legi învîrteşte necontenit mînerul unui instrument muzical şi jalnicul glas ce se înalţă din acea rotire se preface într-o melodie profundă şi patetică apărută din străfundurile întregului univers. Parcă soarele de dimineaţă îşi pierde strălucirea, copacii stau tăcuţi ascultînd nu se ştie ce şi un abur de lacrimi copleşeşte Pămîntul şi cerul. Cerul îndepărtat mi se pare că e un ochi albastru cu privirea umedă şi fixă. Aproape de gara Khirki [2], am zărit ogorul nostru de trestie de zahăr, şirurile de copaci atît de cunoscuţi, curtea de tenis şi casa cu geamuri de jur împrejur. Deodată m-a cuprins dorul de ea. Ce lucru ciudat ! Cînd locuiam acolo, nu ţineam chiar atît de mult la casa asta. Nici nu pot spune cît i-am simţit lipsa cînd am plecat cu voi la Solapur [3]. Totuşi în clipa în care această casă singuratică, cu saloanele ei goale şi curtea pustie a trecut pe sub privirea mea fugară, toate sentimentele mi s-au

---

[1] După codurile străvechi ale muzicologiei indiene, melodia *Bhoirobi* se cînta dimineaţa. Ea a fost şi melodia preferată a poetului ; mai multe cîntece ale sale au fost puse pe notele ei.

[2] Oraş în vestul Indiei.

[3] Oraş în care locuia fratele poetului, tatăl Indirei Devi.

îndreptat spre ea. Mi s-a părut că toate dorințele noastre se vor împlini și ținta vieții mele va fi atinsă numai dacă vom putea să ne adunăm din nou acolo... Văzînd-o de departe, am simțit o durere în piept — inima îmi tresăltase brusc. Dar trenul a continuat să meargă, ogorul de trestie a dispărut și într-o clipă totul s-a sfîrșit. Totuși, din pricina acestei suferințe neașteptate, cîteva coarde ale sufletului au pornit să vibreze disonant. Dar ce-i pasă trenului de sentimentele noastre! El merge neîntrerupt și încăpățînat pe șinele sale, nu are răgaz să se gîndească la oameni. El știe numai să hăpăie apa cu găleata, să scoată nori de fum, să țipe și să alerge zgomotos pe roți. Aș fi putut să compar mersul trenului cu cel al vieții, dar metafora e atît de uzată și de prisos, încît, lăsîndu-ți doar sugestia, mă abțin de a o mai exprima. Apropiindu-ne de Khandala [1] am dat de nori și ploaie. Munții se arătau obscuri printre grămezile de nori. Parcă cineva a șters cu guma un peisaj montan; dispăruse aproape totul; rămăsese numai un contur întrerupt (...). Ziua creștea. Deși soarele nu ardea prea tare, mi-a fost cald. (...) Timpul nu mai trecea. Ca să înaintez în timp, parcă atingeam fiecare minut și-l împingeam pentru a-mi face drum (...). Din fericire, a început să plouă tare. Îmi plăcea să privesc picăturile de ploaie și norii prin geamul închis. Într-un loc am dat de un rîu învolburat de ploaie; n-am cuvinte să-l descriu. Apa rîului se umfla, spumega, alerga, se rotea, sărea peste pietrele din albie, le ocolea, se învîrtea în jurul lor — într-un cuvînt, rîul părea cuprins de frenezie. Niciodată n-am văzut un astfel de zbucium al apei. Aproape de Sohagpur ploaia a încetat. Am luat prînzul acolo. Cînd trenul a pornit din nou, soarele roșcat apunea printre nori. Mă gîndeam la voi. Îmi închipuiam cum vă petreceți timpul, mîncînd, jucîndu-vă, povestind și învățînd, fără să vă dați seama de trecerea lui. Timpul curgea în jurul vostru, iar voi

[1] Oraș în vestul Indiei.

nici măcar nu-i percepeaţi existenţa. Iar eu mă simţeam purtat de fluxul lui, flux puternic materializat, pe care îl simţeam cu tot corpul...

Trenul a sosit la Howrah[1] la timp. Mai întîi l-am zărit pe un servitor al casei, apoi a apărut Joghini[2] şi Satya[3]. Încărcînd într-o birjă sacii de voiaj, cufărul turtit de tinichea al bonei şi cada de baie a lui Beli (cu biberonul, oale, vase şi desagi în ea), am ajuns acasă. S-a iscat o întreagă harababură. O mare îmbulzeală era la poartă. Salutările milităroase ale portarilor, plecăciunile umile ale servitorilor, saluturile civile ale funcţionarilor. Divergenţe de opinii: care dintre noi s-a îngrăşat şi care a slăbit. Gălăgia fetelor în jurul lui Beli. Vizitele rudelor la ora ceaiului. Apoi baia şi dejunul. Poţi să-ţi închipui destul de bine toate acestea. La masa de prînz nu ştiu de unde a apărut şi Dada[4], care s-a apucat să ţină o adevărată conferinţă despre simţul practic[5], ceea ce a provocat o nouă hărmălaie. Khoka[6] mi-a părut cu totul schimbat. Capul mărişor, rotund şi ras; pielea destul de închisă; obrajii plini, expresia ochilor — naivă, un prostuţ desăvîrşit; braţele dolofane, pumnii mici şi rotunzi — cam asta e totul despre Khoka. Dacă îi atragi atenţia printr-un gest sau zgomot, rîde. Iar dacă-l scuturi sau îl mîngîi, îşi exprimă satisfacţia prin exclamaţia „Ho-ho". Acestea sînt caracteristicile sale generale — şi nu văd nici o deosebire serioasă între el şi ceilalţi pui de om de vîrsta lui...

Bijapur[7]

12 iunie 1889

---

[1] Orăşel lîngă Calcutta; gara principală a Calcuttei se află acolo.

[2] Probabil un servitor al casei.

[3] Un nepot al poetului.

[4] Frate mai mare. E vorba de Dvijendra Nath Tagore, poet şi filozof, cel mai mare frate al poetului.

[5] În realitate, filozoful a fost o persoană foarte distrată; circulă multe anecdote despre lipsa lui de simţ practic.

[6] Rathindra Nath Tagore, fiul cel mai mare al poetului.

[7] Oraş în India centrală.

5

Sajadpur[1]

Ianuarie 1890

ELEVII şcolii secundare de aici au înfiinţat *Asociaţia pentru propagarea moralei.* În cadrul ei se ţin o mulţime de conferinţe despre morală. Învăţătorii şcolii veniseră să mă roage să le fac onoarea de a-i vizita. S-au apucat să-mi descrie talentul poetic, precum şi celelalte mari calităţi ale mele. A fost un adevărat concurs. Cînd termina unul, altul lua firul şi mergea mai departe. Dacă unul spunea că sînt poet, altul spunea că sînt *cel mai mare* poet. Apoi al treilea a zis că pe cît de frumos îmi este limbajul, tot atît de frumoase îmi sînt şi sentimentele. Al patrulea a atestat că tot ce scriu e nou; în limba bengali niciodată nu s-a mai scris aşa ceva. Despre ceea ce a spus al cincilea, nu pot să pomenesc în public. Opinia celui de-al şaselea m-a făcut să mă înroşesc pînă în vîrful urechilor. Înainte de a începe al şaptelea, mi-am dat consimţămîntul să mă prezint la *Asociaţia pentru propagarea moralei.* Directorul-adjunct al şcolii e un mare admirator al pieselor mele umoristice. A precizat că ele sînt cu totul noi în literatura bengali. „Citindu-le — a zis el — n-am mai putut de rîs". Alaltăieri am vizitat *Asociaţia pentru propagarea moralei.* Au fost prezente vreo cinci sau şase sute de persoane, bătrîni şi tineri. Unii chiar foarte mici, desculţi; aşezîndu-se în bănci, îşi legănau picioarele şi tuşeau. Alţii, destul de maturi, îmbrăcaţi în haine lungi de mătase neagră, deasupra cărora atîrnau lanţurile ceasurilor de buzunar. Sînt avocaţi, judecători ş.a.m.d. M-am intimidat şi mi-au îngheţat picioarele şi mîinile. M-am şi înroşit. Unul a propus să prezideze stimabilul Rabindranath Thakur[2]. Domnul judecător a zis: „De acord". Fără să scot un cuvînt, am ocupat scaunul Preşedintelui. Am fost anunţaţi că elevii vor

---

[1] Oraş în partea răsăriteană a Bengalului; acum aparţine Republicii Bangladesh.

[2] Numele poetului e *Thakur,* dar iscălea *Tagore,* în engleză, după obiceiul familiei sale.

vorbi despre modestie. Aşteptam să-i ascult... Un băiat mai măricel s-a ridicat şi a citit o compunere în limba engleză : „Modestia e o bijuterie a minţii. Cei modeşti sînt proslăviţi de toţi, iar orgoliosul nu-i place nimănui. *Newton* a fost foarte modest. Într-o zi cîinele i-a vărsat o călimară pe hîrtii şi *Newton* i-a spus : «Prietene, nu ştii ce rău mi-ai făcut !» Fraţilor, să fim şi noi ca *Newton* ! Într-o zi, *Chaitanya*[1] se plimba pe stradă. Un cîine stătea culcat în drumul său. *Chaytania* i-a spus : «Prietene al meu, lasă-mă să trec, rogu-te !» Şi cîinele i-a făcut loc. Nu a fost nevoie să-l bată. Trebuie să-i tratăm pe toţi ca pe cîinele acela." Ne-a dat multe sfaturi valoroase de acest gen. Al doilea a vorbit într-un limbaj clasic bengalez[2] : „Într-o zi am ieşit la plimbare cu tovarăşii mei. Osteniţi de arşiţa soarelui văratec, am intrat într-o dumbravă frumoasă unde cîntau păsări. (Descriere lungă.) Într-un loc am văzut un grup de bărbaţi care se certau, folosind cuvinte grosolane. N-am înţeles cine erau. Nici pe tovarăşii mei nu i-am putut întreba, deoarece mă răzleţisem de ei. Mergînd mai departe, am sosit pe malul unui lac răcoros, împodobit cu flori de *kumud*[3] şi de lotus şi pe care pluteau lebede şi cocostîrci. (Descriere lungă.) Cîteva fete tinere şi frumoase se jucau în apă. Mi-am dat seama că erau fecioare divine. Mai tîrziu, am înţeles că bărbaţii sus-amintiţi erau orgoliul şi agresivitatea întruchipate în forme umane, iar fetele frumoase erau diferitele încarnări ale modestiei. Modestia este o mare calitate umană. E cea mai mare dintre toate calităţile cu care Dumnezeu, creatorul lumii, i-a înzestrat pe oameni. O, cînd vezi modestia unui om, ochii tăi se umplu cu lacrimi de bucurie şi sufletul ţi se cufundă într-un ocean de fericire" etc. Apoi s-a ridicat încă unul, care a citit o poezie compusă de el însuşi : „Nici o calitate nu se compară cu modestia. Toţi se supun, fraţilor, celor modeşti. Dacă îi ascultaţi pe părinţii voştri şi pe toţi cei mari, lumea va

[1] Filozof bengalez din secolul XV.

[2] Limbaj în care se foloseşte un mare număr de cuvinte împrumutate din sanscrită.

[3] Floare albă care creşte în apă.

zice că sînteţi modeşti.“ Următorul a început cu modestia, de unde a trecut la definirea iubirii adevărate şi a terminat cu descrierea gloriei eterne a lui Dumnezeu. Fiecare a fost aplaudat îndelung. Eu m-am zăpăcit de tot. Apropiindu-se de mine, directorul a spus: „Mai sînt compuneri, dar sala aşteaptă cu nerăbdare să vă asculte pe dumneavoastră“. Cu faţa palidă, mîinile şi picioarele îngheţate şi asurzit de emoţie, m-am ridicat. Tuşind şi dregîndu-mi glasul, am început să vorbesc. Am zis: „Mai înainte de a vă vorbi despre modestie, am să vă mărturisesc cu modestie că nu am darul vorbirii. Îndeosebi, nu pot să vorbesc mult despre modestie. Sînt cu totul de acord cu tot ce au spus ceilalţi vorbitori elevi despre această calitate umană. Nu încape nici o îndoială că *Newton* a fost foarte modest.“ Cu încetul mi-au venit în minte şi mie cîteva cuvinte, pe care le-am şi rostit. După ce m-am aşezat din nou, au luat cuvîntul încă două persoane. Mai întîi s-a ridicat profesorul de sanscrită. A zis că nu ştie să vorbească, dar prelegerea mea îl incitase şi nu mai putea să se stăpînească. Niciodată pînă atunci nu văzuse atîtea talente reunite într-un singur om — cel poetic, cel oratoric şi cel muzical[1]. Zicînd acestea, s-a aşezat. Apoi directorul-adjunct a spus: „Nu sînt mulţumit cu cele arătate de domnul profesor, fiindcă nu-i de ajuns. Cine oare nu cunoaşte numele acelui mare suflet, răposatul... (cam cinci minute s-a străduit să-şi aducă aminte numele, apoi altcineva i l-a suflat la ureche) Dvarakanath Thakur[2]? Nu-i nici o exagerare să spui că numele său e cunoscut pe tot globul. Dînsul e bunicul oaspetelui nostru. Marele ascet sau regele-ascet, Debendranath Thakur[3], e tatăl său. A urmat aprecierea talentului meu poetic, precum şi a pieselor umoristice. Am roşit din nou. În cele din urmă a zis: „Ce să mai vorbim despre

[1] Poetul a fost un cîntăreţ de o mare sensibilitate precum şi un bun specialist în muzica indiană.

[2] Bunicul poetului. Un fin intelectual, cunoscut în Occident pe vremea sa.

[3] Scriitor şi filozof, Debendranath Thakur a fost supranumit *Maharşi* sau *Marele ascet* pentru calităţile sale spirituale. A fost unul dintre primii organizatori ai societăţii *Brahmo Samaj*.

modestie ? *Example is better than precept* [1]. Dumnealui e modestia întruchipată“ etc., etc. Au aplaudat cu toţii şi s-a ridicat şedinţa.

Jorasando [2]

23 ianuarie 1890

11 *magh* [3], *joi*

6

Londra

3 *octombrie* **1890**

SOSIND aici, îmi dau seama că biata şi mizerabila Indie este mama mea. Ea nu are atîta putere sau bogăţie ca ţara aceasta, dar ne iubeşte cu sinceritate. O privesc cu toată dragostea şi simt că numai braţele ei îmi dăruiesc adevărata fericire sufletească. Atracţia şi splendoarea Angliei nu vor putea niciodată să mă facă s-o uit. Vreau să scap de aici ca să mă întorc la ea. Prefer să stau într-un ungher al ţării mele, chiar dacă rămîn un necunoscut şi să-mi umplu inima cu iubire, aşa cum albinele îşi umplu stupul cu miere.

7

Kaligram [4]

5 *magh* **1891** [5]

E O ZI ideală pentru trîndăvie. Nu-i nimeni să mă pună la muncă. Încă nu mi-au venit supuşii ; nici n-am treburi pînă peste cap. În singurătatea mea mă simt

---

[1] Exemplul e mai bun decît orice precept (engl.).

[2] Cartier din Calcutta, unde se află casa părintească a poetului, astăzi casă memorială.

[3] A zecea lună din calendarul bengalez, corespunde cu perioada 15 ianuarie — 15 februarie.

[4] Sat din estul Bengalului.

[5] În scrisorile acestea, poetul trece adeseori ziua şi luna după calendarul bengalez dar anul după calendarul european.

foarte bine şi într-un fel... nu ştiu cum să zic. Parcă noţiunea „neapărat" nici nu există. Fac baie, dacă vreau ; iar dacă nu, nu fac. Am ajuns să cred că *a mînca la timp* e tot o superstiţie veche a celor din Calcutta. Împrejurimile de aici se potrivesc cu lenevia mea. Iată un pîrîu care pare amorţit. Întinzîndu-şi trupul printre mulţimea plantelor acvatice, stă locului. Parcă s-ar gîndi : „Dacă se poate să nu curg, de ce să o mai fac ?" Ierburile şi plantele acvatice, care au crescut în albia sa, nu se mişcă pînă cînd nu le agită pescarii cu plasele. Vreo şase bărci stau în şir, legate la mal. Pe coviltirul uneia doarme un barcagiu în soare, înfăşurat din cap pîn-la picioare. Într-altă barcă doarme un altul, iar un bătrînel stă lîngă lopată şi se uită la corabia noastră fără nici un motiv aparent. Pe mal, oamenii trec foarte încet şi leneş. Nu ştiu ce rost are acest necontenit du-te-vino. Nu pricep de ce unii s-au aşezat pe jos, îmbrăţişîndu-şi genunchii cu ambele mîini, iar alţii stau în picioare uitîndu-se în gol. În tot peisajul se agită numai nişte raţe, care fac şi mult zgomot. Mereu îşi vîră capetele în apă cu mare entuziasm şi imediat şi le scot, scuturîndu-se puternic. Parcă ar vrea să descopere enigma nedesluşită a apei, dar neizbutind s-o afle dau din cap, ca şi cum ar vrea să spună : „Nimic, nimic". Aşa trec zilele pe aici. Douăsprezece ore timpul se scaldă în soare, iar celelalte douăsprezece doarme liniştit, ascunzîndu-se sub haina neagră a întunericului. Îmi place să stau, să mă uit afară şi să-mi legăn gîndurile, uneori fredonînd, alteori aţipind. Atunci mi se lenevesc şi ochii. Mă asemăn unei mame care stă cu spatele la soare, într-o amiază de iarnă [1] şi-şi adoarme copilul, legănîndu-l şi cîntîndu-i încet...

Calcutta
1891

---

[1] E de reţinut că iarna bengaleză este asemănătoare toamnei europene.

Patisahr Katchart [1]
via Atrai
Duminică, 6 magh 1297 [2]

NE-AM legat corabia într-un loc solitar şi liniştit, departe de biroul moşiei. Aici nu auzi nici un fel de zgomot. Chiar dacă vrei, nu-l găseşti. Gălăgia se găseşte la tîrg, împreună cu celelalte mărfuri. Din locul unde mă aflu nu se vede nici ţipenie de om. De jur împrejur, numai cîmpii întinse şi goale ; se vede că s-a strîns recolta. Acum toate cîmpiile sînt presărate cu paie galbene de orez. Ieri toată ziua am stat în casă, dar spre asfinţit am ieşit la plimbare... Soarele s-a învăpăiat din ce în ce mai tare şi cu încetul a dispărut complet peste linia de hotar dintre cer şi Pămînt. N-am cuvinte să-ţi spun ce frumoase se făcuseră zările. Nu ştii ce fermecător se arăta ultimul punct al orizontului împodobit de un chenar de copaci. Albastrul şi roşul cerului se pierdeau într-o nespus de frumoasă obscuritate. Parcă acolo era căminul Nopţii, Luceafărul aprins fiindu-i sfeşnic. Apoi, aşternîndu-şi poala cea roşie pe cer, soarele i-a împodobit fruntea cu un punct de vermilion, ca unei mirese aşteptînd parcă, în liniştea ei singuratică, cine ştie pe cine. S-a aşezat jos şi şi-a întins picioarele pregătind o ghirlandă de stele şi, în timp ce fredona absentă, zămislea visuri. O umbră, asemeni unei tristeţi abia perceptibile, care se exprimă nu prin lacrimi, ci doar printr-o privire umedă şi profundă ivită pe sub genele lungi ale unor ochi cufundaţi în depărtări, învelea cu încetul cîmpia nemărginită. Mi se pare că Pămîntul [3], mama tuturor vietăţilor, se ocupă de copiii şi de gospodăria ei în oraşe. Dar într-un loc izolat, unde se găsesc o clipă de linişte şi un colţ de cer liber, ea îşi manifestă triste-

[1] *Katchari* = biroul moşiei.
[2] Aici s-a folosit anul calendaristic bengalez.
[3] În concepţia indiană, Pămîntul este mama tuturor fiinţelor.

ţea şi detaşarea lăuntrică. Numai acolo îi poţi asculta suspinul de durere. Mă întreb dacă există în Europa vreun loc unde şesurile întinse se armonizează cu un cer atît de senin şi deschis, nebrăzdat de nimic. Cred că de aceea am descoperit noi, indienii, detaşarea măreţului Pămînt. De aceea, melodiile noastre *Purobi*[1] şi *Todi*[2] exprimă jalea universului nemărginit şi nu durerea unei anumite persoane. Viaţa este muncă şi dragoste, dar are şi multe limite. Acest aspect al ei nu ne-a afectat prea mult. Dar celălalt aspect, partea calmă şi detaşată, partea care aspiră către infinit ne-a dezlegat de lume. De aceea, notele triste ale melodiei *Bhoirobi* cîntată la sitar[3] îşi găsesc rezonanţa în sufletul nostru. Aseară toată cîmpia singuratică părea să cînte *Purobi*. În spaţiul de cinci sau şase kroşi[4], ce se întindea pînă în zare, nu se afla decît o singură fiinţă care se plimba şi aceea eram eu. Ba mai era un om cu turban pe cap, baston în mînă şi foarte stăpîn pe sine, care stătea lîngă corabie. La stînga, pînă unde vedeai cu ochii, rîuşorul curgea şerpuit şi lin între două maluri înalte. Nu era nici o undă, numai luciul serii se lipise de apă ca zîmbetul firav al unor buze muribunde. Pe cît de vastă era cîmpia, pe atît de profundă era liniştea. Dar, după înserare, o pasăre care îşi făcuse cuibul într-o scorbură, s-a speriat de mine. Văzîndu-mă trecînd de colo-colo, adesea pe lîngă cuibul ei singuratic, a început să ciripească neliniştită. Abia răsărise palida lună. Mergeam cu capul plecat şi adîncit în gînduri de-a lungul malului.

Calcutta

1891

---

[1] Melodie care se cîntă în amurg.

[2] Melodie care se cîntă în zori de zi.

[3] Instrument muzical indian.

[4] Unitate de măsură pentru distanţă folosită în Bengal ; echivalează cu două mile englezeşti.

9

Patisahr Katchari
Via Atrai
Luni, 7 magh 1297

MĂ AFLU la o cotitură a rîului unde s-a creat un mic golf. Mă ascund liniștit în brațele malurilor înalte. Dacă nu te apropii, n-ai cum să mă vezi. Cînd vin alte bărci dinspre nord și dau de un colț al malului, barcagiii se miră văzînd o corabie atît de mare ancorată la marginea acestei cîmpii singuratice. „A cui e, frate?“ — întreabă ei. „A domnului moșier“ — răspund ai mei. „De ce stă aici și nu mai aproape de birou?“ „A venit să ia aer“. De fapt, venisem pentru ceva mai substanțial decît aerul. Dar mereu se aud astfel de dialoguri. Abia acum am luat prînzul. E ora unu și jumătate. Am dezlegat corabia și acum plutesc încet spre birou. Bate vîntul, dar aerul nu-i rece; s-a încins în căldura zilei. Atunci cînd barca trece printre algele dese se aude un fîșîit. Înălțîndu-și gîturile spre cer, broaștele țestoase se scaldă în soare, culcîndu-se pe vegetația acvatică care a crescut lîngă apă. Corabia alunecă pe lîngă sate mici și împrăștiate. Rînd pe rînd, răsar în cale colibe cu acoperișuri de paie, ziduri neacoperite, grămezi de paie, copaci de *cul* [1], *mango* [2] și *banian* [3], desișuri de bambus, capre care pasc și copii goi. Femeile se spală și-și limpezesc rufele și vasele, așezîndu-le pe panta malului. O tînără mai sfioasă stă cu ulciorul la șold și ridicîndu-și vălul de pe față cu două degete se uită curios la „domnul moșier“. Lîngă genunchii ei, un copil gol, cu corpul proaspăt spălat și lucios, se ține de poalele ei ațintindu-și ochii asupra autorului acestei scrisori. Cîteva bărci stau legate la mal. O luntre veche de pescuit, pe jumătate scufundată în apă, pare că și-așteaptă salvarea. Urmează din nou peisajul cîmpiilor mari și goale. Din loc în loc

[1] Arbore cu fructe acrișoare.
[2, 3] Copaci exotici.

apare, sub supravegherea unui copilandru, cîte o vacă ce caută iarba verde pînă sus pe mal, la buza apei. Atîta pace n-am mai văzut nicăieri într-altă parte.

Calcutta
1891

10

Kaligram
Ianuarie 1891

ABIA începusem scrisoarea. M-a întrerupt un funcţionar de-al nostru, povestindu-mi despre mizeria şi sărăcia în care trăieşte, ca să mă convingă de nevoia măririi salariului său. Altfel nu poate să se însoare. El vorbea şi eu scriam. În sfîrşit, m-am oprit şi i-am spus că un om inteligent aprobă o cerere numai atunci cînd crede că aceasta este întemeiată şi că nici un motiv nu se justifică doar prin repetare. Am crezut că la un sfat atît de înţelept, omul nu va găsi nici un răspuns. M-am înşelat. În loc să tacă, el m-a întrebat: „Dacă fiul nu poate să le spună părinţilor[1] ce-l doare, atunci cui să spună?" La asta, n-am mai ştiut ce să răspund. Deci el a început din nou să vorbească, iar eu mi-am continuat scrisoarea. Ce ghinion! Ieri, cînd mă ocupam de treburile moşiei, au apărut deodată cinci băieţi. Fără să le pun vreo întrebare, unul a început să-mi vorbească într-un stil clasic: „Părinte! prin graţia lui Dumnezeu şi spre fericirea copiilor dumneavoastră aflaţi în necaz, vă întîmpinăm din nou". Începînd astfel, timp de o jumătate de oră a ţinut o adevărată conferinţă. Vorbitorul uita din cînd în cînd prelegerea învăţată pe de rost şi atunci îşi ridica ochii spre cer ca să şi-o aducă aminte. Tema principală era absenţa scaunelor şi băn-

[1] În India se obişnuieşte ca unui om important ceilalţi să-i spună *părintele nostru.*

cilor la şcoală. „În lipsa acestor obiecte de lemn — a subliniat el — nu avem unde să ne aşezăm nici noi, nici stimabilii noştri învăţători. Iar dacă vine domnul revizor, nu i se poate oferi nici domniei-sale un scaun.“ Mi-a venit să rîd ascultînd o astfel de alocuţiune spusă de un băieţandru, mai ales într-un loc ca ăsta. Aici vin mereu la mine să se plîngă ţărani fără carte şi-mi vorbesc în graiul lor rural despre mizeria şi lipsurile pe care le îndură. Aflu că ploile excesive au fost urmate de foamete, care i-a făcut să-şi vîndă vitele, boii, chiar şi plugurile ; totuşi banii nu le ajung nici pentru mîncare. Într-un sat ca acesta, unde se aude mereu *raharaha* în loc de *aharaha* (întotdeauna) şi *atikraya* în loc de *atikrama* (depăşire), închipuie-ţi cît de nelalocul lui sună un discurs despre lipsa scaunelor şi a băncilor rostit într-un limbaj plin de sanscritisme. Funcţionarii şi ceilalţi supuşi, care erau la faţa locului, s-au minunat de o asemenea stăpînire a limbii din partea puştiului. Am impresia că îşi ziceau : „Dacă părinţii noştri aveau grijă de educaţia noastră, puteam să ne prezentăm şi noi cererile într-un limbaj atît de savant“. Unul dintre ei l-a înghiontit pe cel care stătea alături şi a remarcat cu o uşoară ostilitate : „L-o fi învăţat cineva“. Înainte de a termina cuvîntarea, l-am întrerupt pe băiat, spunîndu-i : „Bine, bine, o să am grijă de scaune şi de bănci“. Dar promisiunea mea n-a putut să-l oprească. Cu toate că nu mai era nevoie să mă convingă, el a reluat firul discursului. După aceea, m-a salutat şi a plecat împreună cu ceilalţi elevi. Mi-am dat seama că învăţase cu mare grijă cuvîntarea şi poate că nu s-ar fi supărat dacă nu le-aş fi aprobat cererea. Dar nu m-ar fi iertat dacă nu l-aş fi lăsat să termine. De aceea, l-am ascultat de la un capăt la altul, cu seriozitatea cuvenită. Dacă ar mai fi fost acolo o persoană care să fi ştiut să-i preţuiască darul vorbirii, aş fi fugit în camera alăturată ca să pot rîde în hohote. Dar biroul moşiei nu este cel mai indicat loc pentru manifestarea umorului. Aici trebuie să fii sobru şi serios.

Calcutta

22 ianuarie 1891

11

Aproape de Sajadpur
Sîmbătă, 12 magh 1297

ÎNCĂ sînt pe drum. De dimineaţă şi pînă la ora şapte sau opt seara plutesc în continuare. Mersul acesta neîntrerupt are o atracţie deosebită. Privirea mi se plimbă pe cele două maluri care se perindă neîncetat prin faţa ochilor. Toată ziua n-am făcut nimic altceva decît să mă uit la ele. Nu-mi vine nici să citesc, nici să scriu. Stau liniştit şi privesc. Nu atît pentru varietatea peisajului — de fapt uneori nu văd decît linia ştearsă a malului — dar atracţia principală este senzaţia mişcării. Eu însumi nu depun nici un efort, nu mă ostenesc nici un pic ; dar perindarea neobosită a peisajului mă preocupă şi în acelaşi timp îmi dăruie o oarecare linişte. Am sentimentul că mintea mea nu se osteneşte, dar nici nu se odihneşte. Mă simt ca atunci cînd stai pe scaun, dar îţi legeni picioarele. Trupul e odihnit, dar această mişcare monotonă consumă surplusul de energie a corpului, care niciodată nu-şi găseşte astîmpărul... Am lăsat de mult în urmă rîul din Kaligram, rîu cu un curs slab ca pulsul unui muribund. Mi se părea că de fapt nici nu curge. Am aflat, din surse vrednice de crezare, că totuşi are şi el un curent ; dar e atît de greu perceptibil încît numai cei care au trăit toată viaţa pe malul său sînt în stare să-l observe. De acolo am intrat pe firul unui rîu care curgea cu mare viteză. Apoi, am ajuns într-un loc unde apa şi uscatul s-au întrepătruns. Nu le mai puteai deosebi. Parcă erau doi copii — frate şi soră — de aproape aceeaşi vîrstă. Apa a ajuns pînă la nivelul malului. Cu încetul, silueta zveltă a rîului a dispărut, împărţindu-se în şuviţe, apa s-a desfăcut peste tot. Ici vezi un petec de iarbă verde, colo un ochi de apă cristalină. Cît cuprinzi cu ochii, există numai un amestec de apă şi pămînt. Peisajul acesta îmi aminteşte de copilăria Pămîntului, cînd el abia îşi ridicase capul deasupra noianului de ape şi cînd încă nu se stabiliseră hotarele din-

tre uscat și apă. Din cînd în cînd, în peisajul de care vorbeam, se vedeau stîlpi de bambus înfipți de pescari. Pe deasupra plaselor agățate de acești stîlpi zburau cîțiva ulii atrași de mirosul peștelui. Cocostîrcii, mai timizi, stăteau în mîl. Zburau și diverse soiuri de păsări acvatice. Pe apă pluteau alge, se simțea și mirosul lor. Lanurile neîngrijite de orez erau scufundate în apă. Deasupra apei stătute zburau roiuri-roiuri de țînțari... Dimineața, corabia a fost dezlegată și am pătruns pe un canal șerpuit și îngust, cam de doisprezece-treisprezece coți. În el se vărsa apa unui lac întins creînd un curent foarte puternic. Am avut de furcă, nu glumă, pînă să-l trecem cu corabia noastră uriașă. Curentul, iute ca o vijelie, o trăgea înapoi. Ca nu cumva să fie sfărîmată de mal, oamenii mei se străduiau să o strunească cu niște bastoane mari. Vîntul vuia, cerul se înnourase. A început să plouă și toți dîrdîiam de frig. Cu toată munca barcagiilor, uneori corabia era gata-gata să se scufunde. Cu sufletul la gură, am ajuns, în sfîrșit, pe cursul unui rîu mai lat. Iarna nu-mi plac zilele ploioase. De aceea toată dimineața am fost inactiv. Apoi, la ora două după-amiaza a ieșit soarele [1]. Atunci s-a înseninat totul. Malurile rîului pe care plutim acum sînt foarte înalte și pline de vegetație. Se mai văd și niște cătune. Ce pașnic, ce frumos și ce intim este acest peisaj! Curgînd șerpuit, rîul le dăruie ambelor maluri frumusețe și afecțiune. E un rîu plin de duioșie, tandrețe și farmec. Nu-i nici prea harnic, dar nici prea leneș. E prietenul țăranilor care vin să ia apă. Mai întîi, așezîndu-se pe chei, ele își freacă trupurile cu deosebită grijă. În timpul ăsta pare că îi povestesc tot ce se întîmplă în gospodăriile lor, exprimîndu-și totodată sentimentele proprii.

Astă-seară am ancorat într-un loc foarte izolat, lîngă o cotitură a rîului. A răsărit luna plină. Nu se mai vede nici o altă barcă pe rîu. Razele lunii lucesc pe unde — noaptea e senină, malul singuratic... În depărtare se ză-

[1] Poetul a fost un mare iubitor de soare și lumină. Numele său mic, *Rabi*, înseamnă *soare*.

reşte un sat înconjurat de copaci cufundat în somn. Greierii ţîrîie. În afară de muzica lor nu se mai aude nimic.

Calcutta
1891

12

Sajadpur
Duminică, 20 magh 1297

ASTĂZI m-am sculat dis-de-dimineaţă şi am început să scriu, încet şi leneş, articolul acela. În două ceasuri am scris doar o pagină şi jumătate. Deodată, la ora zece, a apărut „misiunea regală“ [1]. „Prim-ministrul“ [2] mi-a spus încetişor că ar trebui să mă prezint la „curtea regală“. Ce să fac? A trebuit să mă despart de Sarasvati [3] ca să răspund la chemarea lui Sri [4]. Mă întorc abia acum, isprăvind dificilele „treburi regale“ într-o oră. Cînd mă gîndesc la seriozitatea mea profundă şi la chipul meu de înţelept desăvîrşit, îmi vine să rîd de propria mea persoană. Totul mi se pare o comedie. Cînd supuşii îmi prezintă respectuoşi şi emoţionaţi cererilor lor şi funcţionarii stau deoparte cu mîinile împreunate, mă întreb: prin ce le sînt eu oare superior acestor oameni, încît un singur gest de-al meu poate să le salveze viaţa şi o cît de mică supărare poate să le-o distrugă? În faţa lor mă prefac mereu că sînt o creatură cu totul deosebită de ei, că sînt stăpînul lor şi le decid soarta. Ce poate fi mai ciudat decît asta? Sînt şi eu un om ca şi ei, o biată fiinţă sensibilă la bucurie şi la tristeţe. Cîte nevoi mărunte

---

[1] Se referă ironic la treburile moşieï. Pe vremuri, marilor moşieri li se zicea *rege*.
[2] Probabil logofătul.
[3] Zeiţa înţelepciunii şi a artelor în mitologia hindusă.
[4] Zeiţa bogăţiei. Mitologia hindusă descrie aceste două personaje cu două surori, fiice ale lui Şiva şi ale Durgăi.

nu am și eu în lume ? Ce multe lucruri neînsemnate mă fac să plîng în hohote ! Cîte reușite ale vieții mele depind de buna dispoziție a altora ! Țăranii aceștia simpli, care își petrec zilele cu gospodăria lor, cu copiii, cu vitele, cu plugurile, nu mă cunosc. Ei nu cred că mă asemăn lor. Somptuozitatea pe care o arăt și echipajele pe care le întreţin au drept scop să-i inducă în eroare. Îmi propusesem să vin pe jos de la corabie pînă la birou. Logofătul a spus ca un înţelept : „Nu se poate". Cine știe, probabil că astfel m-aș fi demistificat în fața supușilor. Oare prestigiul meu se bazează pe opinia eronată a acestor oameni ? Dacă ei mi-ar fi știut firea adevărată, ar fi recunoscut în mine un semen de-al lor ; mereu sînt nevoit să port o mască pentru a nu-i lăsa să creadă acest lucru. Eu nu umblu pe pămîntul „vulgar", întrebuinţîndu-mi propriile picioare, așa cum fac oamenii de rînd ; un jandarm merge înaintea mea, cu puşca pe umăr, alungîndu-i cu răcnete pe toţi, de parcă ar fi o obrăznicie nemaipomenită să-mi iasă cineva în cale. Dar cu toată deghizarea asta, cred că arăt exact așa cum sînt. Joc și eu teatru, ca și ceilalţi. Toţi par a spune : „Ce atîtea mofturi ? Joacă-ţi rolul de rege, dacă așa trebuie !" Iar eu îmi repet mereu : „Te cunosc, te cunosc !"

Calcutta

3 februarie 1891

13

Sajadpur

Februarie 1891

ÎMI place să urmăresc diversitatea peisajelor rurale. În fața ferestrei, dincolo de canal, se vede o tabără ţigănească. Este compusă din niște corturi cu acoperișuri de rogojină și pînză puse deasupra cîtorva stîlpi de bambus. Sînt vreo trei corturi joase, abia poţi să stai în picioare în ele. Ei fac toate treburile gospodăriei afară,

doar noaptea se retrag în corturi și dorm făcuți covrig. Așa-i neamul țigănesc... Nu are locuință permanentă, birul nu-l plătește nimănui. Umblă tot timpul cu copiii, cîinii și porcii dintr-un sat în altul... Poliția îi urmărește mereu. Adeseori stau la geam și-i observ pe țiganii care s-au adăpostit acum la noi. Nu sînt urîți, au trăsături asemănătoare hindustanilor[1]. Sînt închiși la față[2], dar au chipuri frumoase. Au trupuri bine formate, zvelte și îngrijite. Femeile lor sînt drăguțe; înalte, mlădioase, arată o fire independentă, asemănătoare englezoaicelor. Mersul și gesturile lor sînt lipsite de orice stîngăcie, iar mișcările au un ritm firesc și sprinten; îmi par niște englezoaice cu piele măslinie. Iată un țigan care, punîndu-și mîncarea pe vatră, s-a apucat să taie bambuși în fîșii subțiri pentru a împleti coșuri și vînturători[3]. Femeia lui stă liniștită lîngă el. Ținînd o oglindă pe genunchi, se piaptănă cu deosebită grijă. Își face cărarea, își netezește părul și-și șterge fața cu un ștergar ud. După ce s-a șters de cîteva ori cu mare atenție, se ridică și-și potrivește sariul. Făcîndu-se elegantă, acum pune și ea mîna la lucru, dar fără tragere de inimă. Îmi place să-i observ. Sînt niște copii ai Pămîntului, legați de el. Dar și între acești oameni există atracția frumuseții, și ei se străduie să se încînte unul pe altul. Se nasc oriunde, cresc pe drum și mor unde nimeresc. Sînt tare curios să cunosc gîndurile și stările sufletești ale acestor oameni, care duc o viață cu totul deosebită de a noastră. Ei trăiesc sub cerul deschis, în aer liber și pe Pămîntul gol. Totuși muncesc, se iubesc, își cresc copiii și-și văd de treburile gospodăriei; într-un cuvînt, fac tot și au de toate. Nici o clipă nu-i văd lenevind. Tot timpul se ocupă de ceva. Cînd o țigancă n-are nimic de făcut, desface părul alteia și se apucă să caute purici. Poate totodată îi și povestește tot ce se întîmplă în cortul său.

---

[1] Locuitori din regiunea Bihar.

[2] În India, culoarea închisă a pielii este socotită drept lipsă de frumusețe. Poetului însă îi plăcea tenul măsliniu, tenul obișnuit al bengalezilor.

[3] Tavă din bambus pentru separarea cerealelor de impurități.

Stau prea departe ca s-o pot auzi, așa că nu sînt sigur. Dar pot ghici. Azi-dimineață s-a iscat o mare dezordine în viața liniștită a țiganilor. Era ora opt și jumătate sau nouă. Abia își așternuseră preșurile și cîrpele pe acoperișurile de rogojină pentru a le aerisi. Au ieșit și porcii dintr-un cort ; au săpat o groapă în pămînt și s-au așezat acolo cu purceii, lipindu-se unul de altul. După frigul nopții, se simțeau bine în soarele blînd al dimineții. Tocmai atunci au apărut doi cîini dintr-un alt cort și s-au repezit lătrînd spre porci pînă ce i-au izgonit. Grohăind porcii au plecat, probabil să-și caute „micul dejun". În timp ce scriam articolul de azi, mă mai uitam, din cînd în cînd, spre drum. Deodată s-a auzit o zarvă mare. Apropiindu-mă de geam, am văzut multă lume adunată în jurul corturilor. Un om cu o înfățișare mai civilizată agita un baston și-i înjura grozav pe țigani. Căpetenia lor părea speriată și căuta să-i explice ceva, tremurînd tot timpul. Mi-am dat seama că s-a întîmplat ceva suspect în vecinătate ; de aceea a venit inspectorul de poliție. O femeie stătea mai departe foarte liniștită și cioplea fișiile de bambus, de parcă nu s-ar fi petrecut nimic. Dar deodată s-a ridicat, și, alergînd la inspector, a început să-i vorbească întruna și în gura mare, mișcîndu-și mîinile fără nici un pic de frică. Vitejia inspectorului a scăzut subit, nu i-a mai rămas nici un sfert din aerul superior pe care îl avusese pînă atunci. A încercat să îngaime ceva, dar n-a avut cînd. Nu i-a mai rămas decît să se retragă în liniște.

A strigat doar de departe : „Trebuie să plecați de aici !" Am crezut că după un asemenea scandal vecinii mei țigani vor desface corturile, vor strînge lucrurile și vor porni la drum cu pruncii, porcii și cu toate celelalte. Nici vorbă ! Ei stau liniștiți, taie bambuși, fac mîncare și caută purici.

Am observat că același lucru se întîmplă și în biroul moșiei cînd vine o femeie să se plîngă de ceva. Intră cu gesturi foarte pudice, acoperindu-și fața cu sariul. Dar cînd din spatele vălului iese un glas metalic, nu simți nici un semn de ezitare sau de frică în el, nici

nu sesizezi vreo intonație de rugăminte. Pretinde de toate și-și expune argumentele cu o desăvîrșită limpezime. Spune franc, deși în pronunțare greșită: „Domnul logofăt nu mă judecă logic". N-ai cum să-i explici ce este și ce nu este drept. E imposibil s-o convingi că n-are dreptate. Spune mereu: „Sînt văduvă și fiul meu e miner". După asta nu mai poți să scoți un cuvînt. Ce să mai discuți cu ea? Îmi vine să rîd. Și ea își întoarce capul ca să mă poată vedea pe sub văl, să-mi observe reacțiile. Tot biroul se agită cînd vine o femeie. Vocea ei răsună pretutindeni. Nici strigătele jandarmilor nu se mai aud. Bărbații nu mai au ocazia să spună un cuvînt.

Las geamul deschis și observ tot ceea ce se întîmplă în împrejurimi. În totul, spectacolele lumii exterioare îmi plac; unele întîmplări mă scot însă din fire. Mă revolt atunci cînd văd o căruță încărcată peste puterea boilor și pe țăranul care-i mînă îmboldindu-i mereu cu bățul. Azi-dimineață am asistat la o scenă cumplită. O femeie venise la apă să-și îmbăieze copilul. Băiatul era mic, fragil și gol. Se lăsase un frig îngrozitor. Totuși, femeia l-a făcut pe copil să stea în apa rece. Cît l-a spălat, săracul a tremurat ca varga și a plîns de ți se rupea inima. Vocea îi era înfundată de guturai și tușea groaznic. Deodată ea l-a pălmuit atît de tare încît pocnetul s-a auzit chiar de aici... Ca să-și înghită plînsul, puștiul s-a îndoit și punîndu-și ambele mîini pe genunchi a suspinat dureros. Plînsul său sugrumat se îneca în tuse. Apoi l-a condus pe băiatul tremurînd și gol spre casă, ținîndu-l de un braț și tîrîndu-l după ea. Purtarea femeii mi s-a părut de-a dreptul inumană. Copilul era micuț, o fi fost de vîrsta lui Khoka al meu. O scenă ca asta îți clatină temeliile încrederii în idealuri umane. Ți se pare că, pe neașteptate, te-ai împiedicat pe un drum neted. Ce neajutorați sînt copiii! Cînd sînt nedreptățiți, nu știu decît să plîngă, ceea ce irită și mai mult sufletele dure. Nici nu știu să plîngă ca lumea, nu știu ce să spună. Ce frig a fost azi-dimineață! Femeia venise bine îmbrăcată, înfășurată de sus pînă jos, iar pe

copilul răcit l-a adus gol goluţ. Dar se pare că asta n-a fost de ajuns, a mai trebuit să mănînce şi o bătaie cumplită !

Calcutta

8 februarie 1891

14

Şilaidaha

Februarie 1891

DUPĂ ce Maulavi şi funcţionarii au plecat, am ajuns la un ostrov izolat. A ancorat aici şi stau liniştit. N-am cuvinte să-ţi descriu ce frumoasă e ziua de azi şi ce minunat e peisajul. După o lungă despărţire, m-am reîntîlnit cu Pămîntul. Parcă m-ar fi întrebat : „Ai venit ?“ şi eu i-am răspuns : „Da, am venit !“ Acum stăm unul lîngă altul fără să ne mai vorbim. Apa susură şi soarele străluceşte. Văd cîteva tufe de fragi mici şi sălbatici pe ostrovul mare. Clipocitul lin al apei, foşnetul încet al frunzelor, ciripitul rar al păsărilor din tufişurile de fragi — toate acestea crează o atmosferă de vis... Îmi vine să scriu necontenit numai despre murmurul apei, lumina soarelui şi ostrovul nisipos. Nimic în afară de acestea. Cred că de acum încolo am să-ţi scriu în fiecare zi acelaşi lucru. Uneori, parcă îmbătat de frumuseţe, vorbesc numai despre un singur subiect... Plutind pe braţul principal al rîului, corabia noastră a pătruns într-un afluent mai îngust. Pe ambele maluri văd femei care îşi fac toaleta, îşi spală rufele şi apoi se întorc acasă acoperindu-şi feţele cu vălul, ţinînd ulciorul de apă la şold cu mîna dreaptă şi legănînd-o pe stînga. Copiii se joacă în rîu, stropindu-se cu apă şi ungîndu-se cu nămol. Un băiat cîntă fără nici un pic de voce : „Vorbeşte-mi odată, frate Lakşman [1]“. Deasupra malului înalt

---

[1] Eroul din *Ramayana* ; probabil un cîntec popular inspirat din epopee.

se văd acoperișurile de paie și vîrfurile de bambus din satele îndepărtate. Astăzi, după ce s-a ivit soarele, s-au împrăștiat și norii. Cei rămași la marginea cerului arată ca un vraf alb de bumbac. Aerul s-a încălzit puțin. Nu trec prea multe bărci pe acest rîușor. Plutesc obosite doar cîteva bărcuțe încărcate cu crengi uscate. Pe mal, pescarii au întins plasele pe stîlpii de bambus ca să le usuce. E o pauză în treburile obișnuite ale dimineții.

Calcutta

12 februarie 1891

15

Ciuhali. Pe apă.

16 iunie 1891

ACUM plutesc pe Jamuna[1] cu pînzele lăsate. La stînga, cîteva vaci pasc pe cîmpie, iar la dreapta malul nu se vede deloc. Adeseori se dezlipesc bucăți de pămînt din mal din cauza curentului puternic al apei. Mă mir că pe un fluviu atît de mare nu mai văd nici o altă barcă — pretutindeni se aud ropotul apei și vuietul vîntului... Aseară ancorasem lîngă un ostrov dintr-un rîu mai îngust, un afluent al Jamunei. Pe unul din maluri se vedea un întins alb, nisipos, gol și pustiu, fără țipenie de om ; pe celălalt, lanuri verzi și un sat îndepărtat. Nu știu de cîte ori am să-ți mai scriu cum se lasă întunericul pe cîmpii și pe rîu. Ce minunată, cît de pașnică, profundă și măreață a fost seara aceea ! Poți s-o simți în tăcere, dar îndată ce încerci s-o descrii, începe zbuciumul. Încet-încet, totul s-a ascuns în obscuritate. Abia puteai să distingi linia apei de cea a malului. O lume vagă, amestec de contururi șterse ale vegetației și ale colibelor, se întindea tăinuită sub ochii mei. Mi se pare că trăiesc pe tărîmul de basm al copilăriei. Parcă e malul liniștit al acelei lumi îndepărtate, uitate, fantastice, iluzorii și aproape inconștiente. E o lume stră-

[1] Rîu din vestul Indiei.

veche, pe cînd nu se dezvoltase ştiinţa; creaţia abia începuse şi universul era acoperit de o tăcere înfricoşată şi uimită. E o lume de atunci de cînd, într-un loc îndepărtat de peste şapte mări şi treisprezece rîuri [1], dormea sub vrajă o prinţesă frumoasă, iar un prinţ, însoţit de prietenii săi, rătăcea prin cîmpia *Tepantor* [2], ca să atingă un ţel de neatins. Îţi poţi închipui că acel prinţ sînt eu, care umblu în această lume selenară în căutarea necunoscutului şi că rîul este unul dintre cele treisprezece rîuri din basme. Mai am de traversat încă cele şapte mări, mai am de străbătut multe drumuri, de trecut prin multe alte întîmplări şi mai am să caut, să tot caut. Vor trece multe nopţi sub lumina slabă a lunii. Voi călători peste multe ape necunoscute. Poate după aceea — după multe călătorii, multe dureri şi încă şi mai multe plîngeri — povestea vieţii mele se va termina brusc. Atunci mi se va părea că am asistat la desfăşurarea întîmplărilor dintr-o povestire, am rîs de bucurie şi am plîns de durerea vreunui personaj de basm. Dar acum povestea a luat sfîrşit, noaptea a coborît şi e timpul ca băiatul să adoarmă [3].

Calcutta
1891

16

Ciuhali
19 iunie 1891

ASEARĂ am ieşit afară, dar n-a trecut nici măcar un sfert de oră, că pe cer s-au şi îndesat nişte nori negri şi zdrenţuiţi. Printre ei se arăta lumina difuză şi trandafirie a soarelui — exact cum se vede în unele tablouri marine. Toate bărcile s-au grăbit să iasă din Jamuna ca

[1] Aluzie la formula iniţială a basmelor bengaleze.
[2] Cîmpie imaginară. Motiv ce apare deseori în basmele bengaleze.
[3] Formulă de încheiere a basmelor bengaleze.

să intre în acest rîușor și s-au așezat frumos, legate de frînghii groase și fixate cu ancore de țărm. Cei care strîngeau recolta de pe cîmp au alergat spre casă cu cîte o grămadă de grîne pe cap. Au fugit și vacile, iar viteii încercau să țină pasul cu ele, legănîndu-și cozile. Peste puțin timp s-a auzit un răcnet furios — de departe, dinspre apus, au venit alergînd niște nori prevestitori de rău și odată cu ei au năvălit fulgere, trăsnete, furtună și ploaie. De parcă în cer s-ar fi pornit să dănțuiască o mie de turci. Pe mal, pădurea de bambus se apleca cînd spre apus, cînd spre răsărit și scîrțiia cu vuiet ; furtuna cînta parcă din fluierul îmblînzitorilor de șerpi. Undele apei, ridicîndu-se ca milioanele de capete ale unui balaur, dansau în ritmul acelor fluiere. Cum să-ți descriu spectacolul la care am asistat ieri ! Tunetul norilor nu mai înceta, părea că undeva în cer o lume întreagă se sfărîma în bucăți. Stînd la fereastra corabiei îmi legănam gîndurile în ritmul violent al Naturii. Mintea mea alerga după Natură așa cum aleargă un elev după școală. Dar ploaia a intrat în cabină și a udat-o de-a binelea. Deci am închis geamul și totodată am pus capăt sentimentelor poetice. Am stat liniștit în întuneric, așa cum stă o pasăre închisă în colivie.

Calcutta
1891

17

La drum, pe apă. Sajadpur
20 iunie 1891

IERI, după ce am primit răspunsul vostru telegrafic, mi-am terminat toate treburile și spre seară am pornit la drum. Luna s-a ivit pe cerul senin, vîntul adia și corabia plutea pe rîușor în direcția curentului. Vîslele cădeau ușor și ritmic pe unde. Totul părea o feerie. Celelalte bărci, legate la mal, dormeau liniștite, cu pînzele desfăcute, sub razele lunii. Peste cîtva timp am ajuns la

un loc mai puțin primejdios unde rîușorul se vărsa în Jamuna. Oamenii mei au ancorat acolo. Dar locul avea, după mine, multe alte defecte, căci nu bătea vîntul, de jur împrejur se vedeau numai bărci și se simțea mirosul junglei, care se afla în apropiere. Le-am spus barcagiilor : „Pe malul ăsta nu pot să respir. Haideți pe celălalt !“ Țărmul nu era destul de înalt și rîul umflat ajungea pînă la nivelul uscatului ; chiar în lanurile de orez apa era pînă la genunchii unui om. Dar barcagiii n-aveau încotro : era „poruncă regală“, trebuiau deci să acosteze acolo unde am dorit eu. Între timp, fulgere au început să licărească ușor pe cer. M-am culcat și mă uitam pe fereastră la lanurile de pe mal. Deodată am auzit : „Vine furtuna !“ În timp ce barcagiii strigau : „Adună frînghiile !“, „Fixează ancora !“, „Fă asta, fă ailaltă !“ — furtuna a venit în goană, ca un potop. Șeful echipajului îi încuraja pe ceilalți : „Nu vă speriați, fraților, rugați-vă lui Allah, el e mîntuitor !“ Perdelele de la ferestrele cabinei mele se scuturau puternic în vînt. Corabia se clătina asemeni unei păsări care și-ar agita aripile în van. Vîrtejul se năpustea nechezînd asupra ei. Părea un uliu care atacă pe neașteptate o pradă și încearcă s-o smulgă de pe pămînt. La fiecare atac, corabia se învîrtea și se clătina zgomotos. Din cînd în cînd strigau cu toți în cor : „Allah, Allah !“ După multă vreme a încetat furtuna și a început ploaia. Am vrut să respir aer curat. Natura mi l-a dat cu prisosință. De parcă mi-ar fi spus glumind : „Înghite cît vrei ! După ce te-ai săturat de aer, am să te servesc și cu apă. Ai să bei atîta încît n-o să mai vrei nici să mănînci nici să bei altceva“. Noi, oamenii, sîntem nepoți ai Naturii, de aceea bătrîna noastră bunică se distrează uneori glumind cu noi în felul ăsta. Ți-am mai spus să viața seamănă cu o glumă, dar e greu să înțelegi rostul acestui haz — fiindcă sărmana ființă de care își bate ea joc nu mai este în stare să se amuze. Închipuie-ți că în miez de noapte, cînd toți sîntem în pat, deodată vine un cutremur, Pămîntul se zguduie atît de puternic încît nici nu știi unde să fugi. Fără îndoială, gîndul e foarte original și amuzant, merită ca

un astfel de joc să fie jucat de 1 aprilie [1]. Nu este oare o glumă, să-i faci pe toți domnii cei mari și respectabili să alerge dezbrăcați și cu sufletul la gură cu noaptea în cap? Nu crezi că Natura are mult umor cînd face ca o casă să se prăbușească peste capetele unor oameni nevinovați, abia treziți din somn și zăpăciți de o astfel de întîmplare? Natura e într-adevăr glumeață, și-mi închipui cum a rîs ea cînd bietul stăpîn al casei i-a plătit arhitectului o sumă imensă.

Calcutta
1891

18

Sajadpur
22 iunie 1891

CE MINUNATE sînt nopțile de aici în lumina lunii! Nu spun că astfel de nopți nu există și acolo unde sînteți voi. Știu că și la voi luna își revărsa farmecul calm peste cîmpii, peste turnul bisericii și peste copacii tăcuți. Dar voi vă distrați și cu alte lucruri — aveți muzică simfonică, armonia și disonanța, tenisul, masa de marmură din sufragerie și serile muzicale din salon. În schimb, eu n-am decît nopțile mele liniștite. Nu pot să exprim prin cuvinte pacea și frumusețea nemărginită pe care mi le aduc în zilele de singurătate. Unii se agită: „De ce nu pot să exprim toate enigmele lumii?" Alții se chinuie: „De ce nu pot să exprim toate sentimentele?" La urma urmelor, misterele lumii rămîn tot atît de nepătrunse, iar sentimentele rămîn numai în suflet... Cînd îmi reazăm capul pe tocul ferestrei deschise și adierea serii îmi mîngîie părul, mă simt parcă alintat de degetele tandre ale Naturii. Apa susură, luna își revarsă lumina și ochii mei se înviorează. Durerea și tristețea ascunsă se transformă în lacrimi atunci cînd

[1] Poetul se referă la obiceiul împrumutat de la englezi.

auzi o vorbă duioasă. Tot așa, veșnica noastră supărare pe Natură, din pricina nereușitei vieților noastre, începe să se exteriorizeze cînd Ea ne dezmiardă. Dar atunci ea ne alintă cu mai multă afecțiune și noi o îmbrățișăm cu mai mult drag și ne ascundem fețele la pieptul ei ca să găsim liniștea tristă pentru „conștiința noastră detașată". Astfel îmi petrec serile.

Calcutta
1891

19

Sajadpur
23 iunie 1891

ORELE de după amiază, cum sînt cele de acum, îmi plac. Pretutindeni peisajul este cufundat în tăcere. Am totuși o ușoară neliniște — nu știu de ce. Iau o carte, dar nu pot să citesc. Simt mirosul ciudat al ierburilor de pe mal, unde a fost ancorată corabia. Din cînd în cînd simt o boare caldă, de parcă m-ar mîngîia răsuflarea umedă a Pămîntului. Sîntem atît de aproape încît cred că îmi simte și el răsuflarea. Afară, plantele fragede de orez tresar în vînt, rațele își scufundă capetele în apă și-și curăță penele cu ciocul. Nu se aude nici un alt sunet. Doar atunci cînd curentul apei împinge ușor corabia și o abate puțin, frînghia atinge scările și frecarea aceasta provoacă un sunet încet, dar dureros. În apropierea noastră se află un bac. Acolo s-au adunat tot soiul de oameni; lenevesc sub umbra unui banian și așteaptă bacul. Îndată ce sosește, se reped toți să se urce. Îmi face plăcere să-i privesc. Astăzi se ține un tîrg pe celălalt mal, de aceea e atîta aglomerație. Unii se duc să vîndă grămezi de iarbă cosită, alții cîte un coșuleț de bambus. O parte din ei cară saci în spinare. Rîușorul curge încet. Tot atît de încet curge firul vieții

omenești în cătunele de pe cele două maluri. Toate acestea se armonizează cu liniștea zilei de azi. Mă întreb de ce oare cîmpiile, apa, cerul și lumina soarelui din țara noastră îți comunică un mesaj de-o atît de profundă tristețe? Cred că motivul e următorul: la noi, cel mai măreț obiect e Natura. Cerul e deschis și senin, cîmpiile se întind în zare și totu-i plin de soare. Într-un atare peisaj omul pare foarte neînsemnat. În marele tîrg al lumii, oamenii vin și pleacă, traversează rîul vieții la fel ca cei din bacul de dincolo. Abia se aude murmurul activității cotidiene. Se vede un ușor du-te-vino al eforturilor mărunte, unele îmbucurătoare, altele triste. Dar murmurul subtil, melodia îndepărtată a neînsemnatelor datorii zilnice pare trecătoare, zadarnică, nerodnică și fără nici o noimă, cînd o proiectezi în măreția, infinitul și detașarea Naturii. Numai atunci cînd te afli într-o liniște vastă, nepăsătoare, pătrunsă de frumusețea Naturii nemărginite și netulburată de nici o grijă sau nici un efort, devii conștient de zădărnicia grijilor necontenite și de zbuciumul minții tale, pe care mereu o chinuiești cu sute și mii de întrebări. Atunci îți vine să te uiți la albastrul pădurii îndepărtate de pe malul adumbrit al rîului și să te pierzi în frumusețea ei. „Stai în umbră și-ți petreci ziua între copacii care foșnesc în vînt“ [1] etc. În țările unde Natura rămîne mereu acoperită și stînjenită de nori, ceață, zăpadă și întuneric, ea se supune ființei umane. Acolo omul crede că dorințele și eforturile sale vor rămîne pe vecie, își marchează toate realizările; gîndindu-se la posteritate, ridică monumente, scrie biografii și înalță construcții de piatră chiar și pe morminte. Apoi multe semne se șterg, multe nume se uită, dar nici uitarea nu este remarcată, fiindcă nimeni nu are timp să se uite înapoi.

Calcutta

1891

---

[1] Citat dintr-o poezie proprie.

20

Sajadpur
Iunie 1891

ÎN FIECARE după-amiază îmi leg corabia la chei, lîngă sat. Stau să văd cum se joacă copiii. Dar „infanteria“ [1], care se leagă de mine toată ziua, nu mă lasă în pace. După ei, jocul copiilor e o obrăznicie față de mine. Dacă barcagiii povestesc și rîd, ăștia cred că arată lipsă de respect față de „rege“. Dacă țăranii vin la apă cu vacile să le adape, aleargă imediat cu bastoanele ca să ocrotească „demnitatea regală“. Dacă ar fi putut să transforme tot ce-l înconjoară pe „rege“ într-un deșert înspăimîntător, fără lume, fără zgomot, fără joc și fără rîs, ar fi fost mulțumiți că au păstrat „onoarea regală“. Din pricina lor, „regelui“ i-au crescut peri albi — săracul nu mai știe cum să scape de ei. Ieri, cînd erau gata să gonească niște copii, am dat-o încolo de „demnitate regală“ și i-am oprit. Întîmplarea a fost următoarea [2] :

Pe mal se afla catargul mare al unui vaporaș. Cîțiva copii s-au sfătuit mult și au ajuns la concluzia că se vor juca foarte bine dacă îl vor rostogoli cu mare larmă. Zis și făcut. Au început să-l împingă și să strige în cor : „Voinicule, *heio* [3], împinge, *heio !*“ Îndată ce catargul s-a învîrtit o dată, toți au izbucnit în rîs. Dar printre ei erau și două fete. Ele aveau o altă părere. Se jucau cam în silă cu băieții ; o joacă atît de stranie și istovitoare nu le plăcea. Deci una dintre ele s-a așezat calm și sobru pe catarg, fără să scoată o vorbă. Astfel băieții n-au mai putut să-și continue jocul atît de plăcut. Unii s-au gîndit că, în cazul ăsta, e mai bine să se lase păgubași. Așa că s-au retras și postîndu-se mai departe, au început să observe gravitatea neclintită a fetei. Cu gîndul de a o studia, un băiețel s-a apropiat și a îm-

---

[1] Se referă ironic la jandarmi.

[2] Întîmplarea respectivă este repovestită în nuvela *Întoarcerea acasă*.

[3] Strigăt emis într-un ritm specific, în cor, de executorii anumitor munci.

pins-o ușor. Dar ea a continuat să se odihnească tăcută și nemișcată. Cel mai mare băiat din grup i-a arătat un alt loc de odihnă, la care ea a dat puternic din cap și s-a așezat mai bine, strîngîndu-și mîinile pe genunchi. Atunci băiatul s-a gîndit să se folosească de puterea lui și a reușit imediat. Un strigăt de bucurie s-a înălțat spre cer și catargul a început să fie rostogolit din nou. Peste puțin timp s-a apropiat și o fetiță. Lăsînd la o parte demnitatea feminină și renunțînd la individualitatea ei glorioasă, a participat și ea, deși cu un entuziasm forțat, la zburdălnicia fără de nici un rost a băieților. Îmi închipui că își zicea în gînd : „Băieții nu știu să se joace, se apucă numai de lucruri copilărești". Dacă ar fi avut la îndemînă o păpușă galbenă de lut, cu un coc mare pe cap [1], nu ar fi participat la un asemenea joc prostesc ca împingerea unui catarg. Nu s-ar fi jucat cu băieții aceia necopți. Între timp, băieților le-a trecut prin minte un alt joc. Doi dintre ei l-au luat pe un al treilea de mîini și de picioare, apoi l-au ridicat ținîndu-l orizontal și au încercat să-l legene. Fără îndoială, jocul în sine avea un mare mister, deoarece băieții au fost tare încîntați de această idee. Indignată, fata a părăsit locul de joacă și a plecat spre casă. Dar, deodată s-a petrecut un accident. Băiatul pe care-l legănau, a căzut. Supărat foc, el s-a îndepărtat de tovarășii de joacă și s-a culcat în iarbă, punîndu-și căpșorul pe un braț. Gestul său părea să exprime următoarele : „De acum încolo voi rupe toate legăturile cu această lume dură și îmi voi petrece zilele culcîndu-mă în iarbă, privind mișcarea norilor și numărînd stelele. Cît mai trăiesc, nu mă voi mai juca cu nimeni." Văzîndu-i „ataraxia" atît de timpurie, băiatul cel mai mare a alergat la el și ținîndu-i capul pe genunchi, și-a exprimat remușcarea pe un ton stăruitor : „Hai, frate ! Ridică-te, frate ! Te-ai lovit, frate ?" Apoi cei doi au început să execute diferite mișcări cu mîinile, ca doi căței prietenoși și peste vreo două minute cel mic și-a revenit și a început să fie legănat din nou. Așa se întîmplă cu hotărîrile omului. Asta-i tăria sa sufletească. Renunță la jocurile vieții, se înde-

[1] Jucărie tipică din Bengal.

părtează, apoi din nou caută să fie prins în ele şi să se lase surîzînd în leagănul iluziei. Cine oare ar putea să-i aducă omului salvarea spirituală ?[1] Cîţi oameni pe lume au reuşit să renunţe la jocurile vieţii pentru totdeauna şi să stea culcaţi în linişte, aşa cum încercase acel băieţel ? Ba poate că există şi cred că se construiesc locuinţe în Golokdham[2] pentru asemenea oameni exemplari.

Calcutta
26 iunie 1891

21

Sajadpur
iunie 1891

AZI-NOAPTE am avut un vis ciudat : părea că întreaga Calcutta era năpădită de un sentiment în acelaşi timp de teroare şi stupefacţie. Casele abia se zăreau printr-o ceaţă densă şi întunecată şi peste tot era mare zarvă. Mergeam pe *Park Street*[3] într-o birjă, cînd deodată am văzut cum clădirea instituţiei *St. Xaviers' College*[4] a început să crească peste măsură şi s-a înălţat incredibil de mult prin ceaţa mohorîtă. Am aflat că minunea era săvîrşită de un grup de oameni plătiţi pentru asta. Sosind acasă la Jorasanko, văd că oamenii aceştia au ajuns şi acolo. Sînt foarte urîţi, cu o fizionomie de tip mongoloid, poartă mustăţi subţiri şi au vreo zece fire de barbă crescută ici şi colo pe obraji. Ştiau să-i facă şi pe oameni înalţi. Toate doamnele din casa noastră au ieşit în poartă, căci doreau să devină mai înalte. Ei puneau un fel de praf pe capetele lor, iar ele creşteau imediat în înălţime. Îmi ziceam mereu : „Ce nostim,

---

[1] Aluzie la zădărnicia ideii filozofice care susţine că viaţa nu este decît o iluzie şi că salvarea omului poate fi realizată numai prin renunţarea la lume.

[2] Lumea lui Vişnu în mitologia indiană.

[3] Stradă în centrul Calcuttei.

[4] Institut de învăţămînt superior condus de preoţi iezuiţi.

de parcă totul s-ar întîmpla într-un vis". Apoi nu știu cine le-a propus să facă și casa noastră mai înaltă. Au fost de acord și au început să o dărîme. Dar, după ce au dat jos doar o parte, s-au oprit și ne-au spus: „Ei, acuma achitați-ne suma cutare, altfel nu mergem mai departe". Contabilul nostru, Kunja, a protestat zicîndu-le: „Cum așa? Nu putem plăti înainte ca treaba să fie terminată!" Oamenii aceia s-au enervat și au strîmbat toți pereții casei. În unele părți se vedeau oameni pe jumătate înfipți în perete. Casa arăta groaznic. Am constatat că e un joc al diavolului. M-am dus la Bardada și i-am spus: „Ați văzut ce se întîmplă? Trebuie să ne rugăm." Am îngenuncheat pe terasă și ne-am rugat mult timp. După ce ne-am terminat rugăciunile, am ieșit în curte și am vrut să-i mustrăm pe acei oameni. Dar vocea mi-a răgușit, n-am putut să vorbesc. Apoi, nu mai știu cînd, m-am trezit. Foarte ciudat vis, nu-i așa? Apariția înfricoșătoare a diavolului în Calcutta, creșterea îngrozitoare a întregului oraș, sub ceața malefică. Totodată visul meu avea umor — de ce diavolul a binevoit să facă să crească, între atîtea lucruri, școala aceea a iezuiților?...

Calcutta

30 iunie, 1891

22

Sajadpur

Sîmbătă, 4 iulie 1891

LA CHEIUL nostru se află o barcă în fața căreia s-au adunat multe „femei din cartierele omenești" [1]... Am impresia că pleacă cineva din sat și ai lui au venit să-l conducă. S-au strîns o mulțime de copii, femei cu capetele acoperite de sari și de asemenea multe capete albe. Dintre toți, o singură fată îmi atrage în mod deo-

[1] Poetul folosește în mod glumeț o expresie sanscrită din opera lui Kalidasa.

sebit atenţia. Are vreo doisprezece sau treisprezece ani, dar e destul de plinuţă şi de aceea arată ca o tînără de cincisprezece ani. Are trăsături plăcute, culoarea tenului este cam măslinie, totuşi e frumoasă. Părul îi e tuns scurt, băieţeşte şi îi stă bine. Pare inteligentă, deloc timidă şi expresia feţei dezvăluie un suflet curat şi o minte dreaptă. Stă în picioare ţinînd un prunc în braţe şi se uită la mine fără sfială... Într-adevăr, are un chip şi un corp frumos ; pare să aibă o fire simplă şi cu totul sinceră. Mai ales silueta ei, puţin cam băieţoasă, te atrage mult. Nici nu m-am aşteptat să văd o astfel de „femeie din cartierele omeneşti" în Bengal.[1] Dar cred că aşa este neamul ei, căci nici celelalte femei din familia sa nu par timide. O femeie stă pe mal, la soare, şi în timp ce îşi aerisește părul descurcîndu-l cu ambele mîini, îi povestește cu voce tare unei femei aflată într-o barcă despre căminul ei. Aflu astfel că are o singură fată şi n-are nici un băiat — şi fata este cam prostuţă, nu ştie să se poarte în lume, n-are nici o reţinere faţă de străini... Mai aflu că Gopal Sa[2] n-a avut noroc cu ginerele său : fiica lui nu vrea să meargă la soţ. În sfîrşit, cînd s-a apropiat ora plecării, oamenii încercau s-o urce în barcă pe fetiţa cea plinuţă, cu faţa senină şi naivă şi cu brăţări pe mînă, dar ea nu voia. Mi-am dat seama că biata fată pleacă de la părinţi la socri. După ce barca a pornit, celelalte femei au mai rămas puţin timp pe mal, uitîndu-se după ea. Unele îşi ştergeau ochii cu sariul. O copiliţă, cu părul strîns tare într-un coc, stătea în braţele unei bătrîne. Ea îşi culcase capul pe umărul bătrînei şi vărsa lacrimi, fără să scoată nici o vorbă. Fata care a plecat o fi fost sora ei, poate amîndouă se jucau cu păpuşile şi dacă cea mică nu era cuminte, cea mare o mai şi pocnea. Mi s-a părut că o profundă tristeţe a cuprins malul înseninat de lumina dimineţii. Întîmplarea aceasta m-a impresionat ca o melodie patetică. Ce frumoasă şi ce jalnică e lumea !... Povestea acestei fete necunoscute mi-a atins sufletul[3].

[1] Femeile bengaleze sînt în genere timide şi pudice.

[2] Probabil un vecin al femeii.

[3] Mrinmoyi, personajul principal din cunoscuta nuvelă *Mrinmoyi* i-a fost inspirată autorului de apariţia acestei fete.

Plecarea ei pe rîu cu barca e și mai tristă. Ea se aseamănă morții [1] — e ca o plecare spre depărtări. Cei care rămîn își șterg lacrimile și se întorc, știind că nu vor mai putea să-l vadă niciodată pe cel plecat. Totuși cei care au rămas precum și persoana care a plecat vor uita în curînd această durere profundă, poate pînă acum au și uitat-o parțial. Durerea e momentană, iar uitarea e veșnică. Dar dacă te gîndești bine, ai să constați că durerea, nu uitarea, e reală. Numai atunci cînd ești confruntat cu o despărțire grea sau chiar cu moartea cuiva, simți cît de inevitabil de reale sînt durerile noastre. Doar în acele momente înțelegi că liniștea sufletească poți s-o afli numai cînd nu cunoști durerea; aspectele reale ale vieții sînt tristețea și anticiparea ei. Faptul că nimeni sau nimic nu va rămîne pe vecie e atît de adevărat încît adeseori tristețea dispare fără să lase nici o urmă în amintire. Dar tocmai acest sentiment te frămîntă. Știi că nu vei rămîne în lume, dar te împaci greu cu gîndul că nimeni nu-și va aminti de tine. E o uitare totală. Numai melodiile noastre triste au puterea de-a rămîne pentru totdeauna și pentru omenirea întreagă.

Calcutta

7 iulie 1891

23

Ciandni Ciok. Katak [2]

3 septembrie 1891

AVOCATUL nostru, domnul Horiballov, e un om gras și pare să crească mereu în dimensiuni. Face impresia nu știu cărei somități sau dumnezeiri. E destul de înaintat în vîrstă. E elegant, parfumat, are bărbie dublă, o mustață potrivită, fruntea lată, ochii mari, bul-

[1] În societatea hindusă, corpul mort se incinerează pe malul apei curgătoare.

[2] Oraș din statul Orissa.

bucaţi şi plini de mîndrie. Cînd îţi vorbeşte, îşi ridică privirea spre cer. Are o voce baritonală ca bubuiturile tunetului. Poartă în permanenţă un zîmbet liniştit pictat pe buze şi vorbeşte într-un ritm foarte încet şi răspicat. Nu se grăbeşte pentru nimeni, de parcă timpul stă locului şi-l aşteaptă ca un valet ascultător. S-a uitat la ceas şi m-a întrebat : „Unde e Jyoti [1] acum ?“ Sobrietatea neclintită a domniei-sale mi-a umplut sufletul de respect. Cu modestia cuvenită şi cu glas încet l-am informat despre faptul că fratele meu se află la ora actuală în capitală [2]. Domnia-sa mi-a răspuns : „Am fost coleg cu Birendra [3]“, ceea ce m-a intimidat şi mai tare. După aceea a insistat asupra nechibzuinţei mele naive, pe care am dovedit-o venind aici într-un timp nepotrivit şi fără să-i cer sfatul. Poţi să-ţi dai prea bine seama cît de descurajat şi încurcat m-am simţit. Privind în jos, i-am spus : „Nu ştiam care sînt condiţiile de aici, n-am mai fost niciodată, asta-i prima oară cînd vin “. De aici s-a iscat o dispută : cînd a fost Jyoti aici ? Avocatul a căzut într-un grav dezacord cu Baroda [4] asupra datei venirii acestuia. El susţinea că fratele meu venise în 1874 sau în 1875, iar Baroda zicea că mai înainte. Din povestea asta, poţi să constaţi că e foarte greu să scrii istorie. Deci, de acum încolo trebuie să-mi datez scrisorile.

Calcutta

6 septembrie, 1891

24

Tiron

7 septembrie 1891

CHEIUL din Balia e frumos. Pe ambele maluri se află copaci înalţi. Canalul acesta îmi aminteşte de rîuşorul

[1] Jyotirindranath Tagore, fratele mai mare al poetului.
[2] Calcutta, capitala statului Bengal.
[3] Birendranath Tagore, alt frate al poetului.
[4] Probabil un vecin.

din Puna [1]... Gîndindu-mă bine, conchid că mi-ar fi plăcut și mai mult dacă aș fi știut că nu-i canal, ci rîu. Pe ambele părți ale sale văd cocotieri înalți, livezi de mango și diverse soiuri de arbori cu frunzișul des. Malurile sînt înclinate, netede și acoperite de iarbă verde și deasă, pe care au înflorit felurite plante agățătoare. În unele locuri se văd și tufișuri de *keya*. [2] Cîmpii nemărginite se ivesc prin luminișuri. Atunci ochii ți se cufundă în lanurile înverzite de ploaie. Se mai văd cătune înconjurate de șiruri de cocotieri și de curmali. Întregul peisaj pare a fi învăluit într-o umbră verde, peste care se apleacă cerul umbrit de norii catifelați ai musonului. Printre cele două maluri îmbrăcate în iarbă, apa curge șerpuit, cu un ritm lin și grațios. În locurile unde canalul s-a strîmtat foarte mult, ierburile înalte și plantele de *kumud* au crescut aproape de apă. În totul... e ca un *stream* englezesc. Totuși îmi pare rău că acesta nu-i decît un canal artificial. Clipocitul apei nu-ți comunică nici un mesaj din timpuri străvechi. Ea nu cunoaște misterele vreunei peșteri îndepărtate, izolate și greu accesibile. Apa aceasta nu-i un rîu care curge de cînd e lumea, poartă un nume de femeie din antichitate [3] și începînd din vremuri necunoscute alăptează satele pe ambele părți. Canalul nu va putea spune niciodată :

Men may come and men may go,
But I go on forever [4]

și nici nu se bucură de gloria pe care o au multe locuri vechi. Astfel se înțelege de ce familiile cu trecut măreț sînt atît de prețuite, chiar dacă ele și-au pierdut strălucirea de pe vremuri. Aceste neamuri radiază parcă reflexele frumuseții din trecut. În orice caz, pot să-ți spun cu siguranță că dacă peste o sută de ani — cînd acești

---

[1] Oraș în vestul Indiei, lîngă Bombay.

[2] Floare cu un parfum plăcut și puternic, înflorește în timpul ploios.

[3] De obicei, rîurile indiene poartă numele personajelor mitologice hinduse, mai ales feminine.

[4] „Oamenii pot veni și pot pleca, dar eu curg veșnic." Citat dintr-o poezie a poetului englez Alfred Tennyson (1809—1892)

arbori vor îmbătrîni, pietrele albe de hotar vor fi roase de vînt și acoperite de mușchi, iar anul 1871 gravat pe baraj va părea îndepărtat, mă voi reîncarna sub chipul strănepotului meu și voi veni să supraveghez treburile moșiei noastre din Pandua — voi gîndi altfel. Dar, vai de strănepotul meu! Cine știe ce destin îi va fi hărăzit. Poate va nimeri o slujbă măruntă de funcționar, lipsită de importanță, într-un birou oarecare! Acel fragment al neamului Thakur va fi aruncat undeva în lume și se va stinge în obscuritate, asemenea unei bucăți fără viață dintr-un meteorit. Dar necazurile pe care le am îmi ajung și n-am nevoie să mă agit pentru soarta posibilului meu strănepot [1]...

(...)

Calcutta

11 septembrie 1891

25

Tiron

9 *septembrie* **1891**

DUPĂ multe zile de ploaie și nori, ieri s-a ivit soarele senin al toamnei. Era să uit că mai există lumina soarelui pe lume. Deodată, la ora zece sau unsprezece dimineața, strălucirea lui s-a revărsat peste tot; mi s-a părut că văd o minune. La timpul cuvenit am luat prînzul, după care m-am așezat în balcon și am început să visez cu ochii deschiși. Privirea mea a căzut pe niște cocotieri; dincolo de ei se vedeau — cît cuprinzi cu ochii — lanuri și numai lanuri, iar pe marginea lor apărea doar linia albastră — sau sugestia unei linii — a vegetației. Guguștiucii cîntau și din cînd în cînd se auzeau talăngile vacilor. O veveriță a stat o clipă sprijinindu-se în coadă și ridicîndu-și capul, dar în clipa

[1] Cu moartea singurei nepoate a poetului, Nandita Kripalani, familia lui Tagore s-a stins.

următoare și-a aruncat privirea de jur împrejur și s-a urcat imediat pe trunchiul unui copac, ținîndu-și coada în sus ; apoi a dispărut în frunziș. Era o atmosferă de liniște profundă, tăcere și singurătate. Vîntul bătea necontenit, frunzele cocotierilor se legănau și foșneau în vînt. Pe cîmpii, fermierii smulgeau tulpinele fragede ale orezului și le strîngeau în legături mici pentru a le transporta. Acestea erau singurele semne ale existenței omenești care se puteau observa.

Calcutta

13 *septembrie* **1891**

26

Șilaidaha

1 *octombrie* **1891**

AZI-DIMINEAȚĂ m-am sculat tîrziu ; soarele strălucea, iar rîul, umflat din cauza ploii, curgea lin. Apa atinsese nivelul malului. Lanurile de orez au înverzit frumos, iar coroanele pomilor, grele de frunzișul bogat, regenerat de ploaie fac ca satele să pară mai dese. Ce mult mi-a plăcut peisajul ! Mai tîrziu, a început din nou să plouă tare. La vremea amurgului, soarele apunea printre cocotierii din grădina noastră de lîngă Padma. Mă plimbam pășind agale pe malul rîului. În fața mea, umbrele serii coborau deasupra unei livezi de mangotieri din depărtare, iar pe drumul de întoarcere spre casă, dincolo de cocotieri, cerul lucea sub lumina aurie a soarelui. Cît timp sînt departe de locurile acestea, uit ce frumos este Pămîntul și cîtă măreție și profunzime are viața. Seara stau absorbit de Natură ; nu se aude nici măcar susurul apei, malurile se ascund în întuneric, licăririle amurgului de la marginea cerului se sting treptat. Simt că Natura se apropie de mine în tăcere, cu ochii plecați asupră-mi, îmi atinge trupul și sufletul. Prezența sa este atotcuprinzătoare. Cîtă liniște, afecțiune, măreție și ce nemărginită tristețe, plină de pietate !

De la lanurile şi casele de aici pînă la lumea singuratică a stelelor, toate colţurile cerului înviază cu o mare însufleţire ; stînd singur pe corabie, cufundîndu-mă în lumea nemărginită a sufletului meu, mă scald în adîncurile inimii cerului. Tocmai atunci vine Maulavi şi, stînd lîngă mine, mă chinuie cu palavrele sale fără sfîrşit şi fără noimă.

Calcutta

2 noiembrie 1891

27

Şilaidaha

Marţi, 20 *aşvin*[1] 1298

ASTĂZI Natura s-a făcut frumoasă, Bob ! Din cînd în cînd se apropia cîte o barcă de mal — cu ocazia vacanţei mari de sărbătoare[2], oamenii se întorceau acasă de la serviciu, încărcîndu-şi cuferele, sacii şi coşurile cu diferite cadouri. Am văzut un om elegant. În timp ce barca venea spre mal, el îşi schimba *dhuti*-ul[3] vechi şi purtat, îmbrăcînd unul nou şi bine plisat şi o jachetă chinezească din mătase albă ; şi-a pus un şal pe umeri, potrivindu-l cu foarte mare grijă. Apoi, ţinîndu-şi umbrela spre ceafă, a pornit către sat. Lanurile de orez unduiau murmurînd, vîrfurile cocotierilor şi mangotierilor se înălţau printre grămezile norilor albi de pe cer, frunzele de cocotier foşneau în vînt, bobocii de *caş*[4] erau gata să se desfacă — tot peisajul respira o mare

---

[1] A şasea lună din calendarul bengalez corespunzînd perioadei 15 septembrie — 15 octombrie.

[2] *Durga puja* — cea mai mare sărbătoare religioasă a credincioşilor hinduşi din Bengal ; se sărbătoreşte de obicei în luna aşvin.

[3] Îmbrăcămintea bărbătească specifică în Bengal precum şi în alte cîteva regiuni ale Indiei.

[4] Iarbă cu flori mici şi albe, care înfloreşte după încetarea ploilor musonice.

bucurie. Sentimentele bărbatului care adineaori s-a întors acasă, dorul alor săi de a-l reîntîlni, cerul înseninat după încetarea ploilor, Pămîntul, vîntul răcoros al dimineţii, vibraţia neîntreruptă a vegetaţiei, muzica undelor — toate acestea puse la un loc îl copleşiseră pe tînărul singuratic care stătea la fereastră cu un sentiment amestecat de bucurie şi de tristeţe. Cînd sînt singur la geam şi privirea mi se duce departe, mă cuprind dorinţe noi. Ba nu sînt chiar noi — sînt vechi, manifestate însă sub diverse chipuri noi. Alaltăieri, cînd stăteam liniştit la fereastra corabiei, cineva trecea cu o barcă pescărească îngînînd o melodie. N-avea o voce prea frumoasă, totuşi ea mi-a amintit de ceva petrecut cu ani în urmă. În copilărie, într-o noapte cînd călătoream cu tata pe apa Padmei, m-am trezit poate pe la ora două. Ridicînd jaluzelele mi-am scos capul afară. Lumina lunii, albă şi gingaşă ca florile de iasomie, aluneca pe apa lină şi fără nici o undă a rîului. Am zărit un flăcău care mîna iute o bărcuţă şi cînta frumos. Pînă atunci nu mai auzisem o voce atît de dulce. Astăzi mă întreb : ce se întîmplă dacă regăsesc acea noapte şi-mi reîncep viaţa din clipa aceea ? Aş folosi-o altfel, nemailăsînd ca zilele să treacă atît de însetate, searbăde şi neîmplinite. Voi porni în susul curentului într-o barcă pescărească îngustă, cîntecele fiindu-mi singurii tovarăşi de drum. Voi fermeca lumea cu melodiile mele, voi explora Pămîntul, descoperindu-i toate colţurile. Voi cunoaşte multă lume şi mă voi face şi pe mine cunoscut. Plin de viaţă şi de tinereţe, mă voi revărsa peste omenire, voi alerga ca vîntul. Şi apoi, întorcîndu-mă acasă, îmi voi petrece bătrîneţea într-o desăvîrşită fericire cuvenită unui poet. Nu-i un ideal foarte înalt. Binefacerea lumii poate fi un ideal superior... Dar fiindcă sînt cum sînt, nu mă gîndesc la ea, nici nu vreau să mor însetat... Nu vreau să las această viaţă ţinînd posturi, uitîndu-mă la cer, nedormind, polemizînd mereu cu mine însumi, ridicînd bariere de fleacuri între mine şi omenire şi trăind astfel într-o foamete spirituală. În loc să cred că lumea este o păcăleală a Creatorului şi o cursă a Diavolului, e suficient să trăiesc şi să mor ca un om,

să am încredere în semenii mei, să-i iubesc și, dacă am noroc, să mă bucur de iubirea lor. Mi-e peste putință să încerc să dispar ca zeii.

Manikganj [1]
8 octombrie 1891

28

Șilaidaha
2 kartik [2] **1298**

AM IMPRESIA că îndată ce pleci din Calcutta, încrederea în propria măreție și permanență se reduce foarte mult. Aici sînt înconjurat de prea puțini oameni și foarte multă natură. De jur împrejur văd lucruri care nu sînt mărfuri făcute astăzi pentru a fi finisate mîine și vîndute poimîine, ele stau neschimbate pentru totdeauna, indiferent de nașteri, morți și de diverse acțiuni omenești. Ele se desfășoară zilnic în același mod, neîntrerupt de nimic. Cînd mă aflu la țară, nu-i mai privesc pe oameni ca pe niște entități separate. Așa cum curge un rîu prin diferite țări, tot așa curge și firul vieții omenești, șerpuind prin junglă, prin sate și orașe pentru a nu se sfîrși niciodată. Zicala : *Men may come and men may go, but I go on forever* nu este întru totul adevărată. Omul se aseamănă unui rîu, are și el multipli afluenți — un capăt al său pornește ca de pe o culme : clipa nașterii ; celălalt capăt se termină în marea morții. Bucuriile și acțiunile sale, pătrunse de o nesfîrșită sonoritate, se desfășoară între aceste două polarități acoperite de mistere întunecate. Ascultă : țăranii cîntă pe cîmp, bărcuțe pescărești plutesc pe ape, ziua crește, soarele iradiază căldura, unii vin la mal să se spele, alții se întorc spre casă, umplîndu-și ulcioarele cu

[1] Oraș bengalez, acum aparținînd Republicii Bangladesh.
[2] A șaptea lună bengaleză, corespunzînd perioadei 15 octombrie — 15 noiembrie.

apă. Aşa se scurge viaţa de sute de ani în satele adumbrite de pe marginile acestui rîu dăruitor de pace şi în decursul tuturor acestor secole, din străfundurile inimii tuturor lucrurilor izvorăşte o melodie tristă — *I go on forever*. În liniştea după-amiezii se aude strigătul unui copil de văcar chemîndu-şi prietenul, zgomotul uşor al lopeţilor unei bărci îndreptîndu-se spre casă şi sunetul unui ulcior ţinut împotriva curentului ; cu acestea se armonizează diversele sunete subtile ale naturii — ciripitul păsărilor, zumzetul albinelor, vaierul jalnic produs de mişcarea corăbiei sub bătaia vîntului. Îmbinarea lor compune parcă un cîntec de leagăn rostit de o mamă care încearcă neobosită să potolească şi să adoarmă un copil supărat ; îi mîngîie fruntea înfierbîntată şi-i spune : „Nu-i nimic, nu mai plînge, nu te mai bate cu alţii, nu te mai certa, uită de toate şi adormi un pic !“

Manikganj
20 octombrie 1891

29

Şilaidaha
Luni, 3 kartik 1298

SEARĂ cu lună plină... Mă plimbam încet de-a lungul malului şi o conversaţie nerostită se desfăşura în mintea mea. Poate că nu era o conversaţie propriu-zisă, mai degrabă eu vorbeam şi prietenul meu închipuit mă asculta în tăcere, căci n-avea încotro. Nici n-a avut cum să strecoare şi el un cuvîntel — chiar dacă îl puneam să rostească o vorbă cu totul nepotrivită, n-aveam ce să fac. Dar, ce minunat devenise peisajul ! Ce să-ţi spun ! De atîtea ori am vorbit de el, totuşi n-am putut să-l epuizez. Nu se vedea nici o mişcare pe apa lină. De pe celălalt mal al ostrovului, de la ultima margine a Padmei şi pînă aici strălucea feeric o mare întindere scăldată în razele lunii — în afară de acestea nu se vedea nimic — nici un om, nici o barcă. Pe ostrovul îndepăr-

tat nu era nici un copac, nici un fir de iarbă. Numai luna răsărea nepăsătoare deasupra Pământului. Un rîu pribeag curgea într-o lume pustiită de orice vietate. O poveste veche lua sfîrşit într-o lume abandonată. Regii, miniştrii, prinţesele şi castelele de aur au dispărut, sub razele palide ale lunii au rămas numai cîmpia din *Tepantor*, cele şapte mări şi cele treisprezece rîuri... Mergeam încet, asemenea unicului puls viu al acestei lumi muribunde. Voi eraţi pe cealaltă parte a lumii, unde există guvernul britanic, secolul al XIX-lea, ceaiul şi ţigările de foi. Dacă aş fi putut aduce aici pe cineva de acolo şi să-l transpun în această singuratică lume selenară, am fi stat amîndoi sub acest dîmb uitîndu-ne la apa neţărmurită şi la nisipul nemărginit, profunzimea impenetrabilă a nopţii ar fi răsunat în jurul nostru. De cîte ori şi cîţi oameni n-au stat singuratici asemeni mie şi n-au simţit ce simt eu ! Cîţi poeţi nu s-au străduit să-l exprime ! Dar spune-mi Tu, Cel care întreci puterea tuturor cuvintelor, ce-i asta ? Pentru ce ? De unde atîta frămîntare ? Cum se numeşte acest calm ? Ce sens are el ? Cînd oare va izbucni din centrul inimii mele, sfîşiind-o în bucăţi, melodia care va putea să-l cînte în propria sa limbă ?

Manikganj

21 octombrie 1891

30

Şilaidaha

Miercuri / vineri

12 februarie 1892

ACUM cîteva zile într-un ziar a apărut o *şloka*[1] a lui Kalidasa care m-a impresionat :

[1] Distih (sanscrită).

ramyani biksya madhuramsca nisamya sabdam parytsuki
jat sukhito-api jantuh.
taccetasa smarati nunamabodhapurvam bhavasthirani
jananantarasauhrdani. [1]

Asta înseamnă :

„De ce privind un lucru frumos sau ascultînd o melodie plăcută se întristează un om fericit ? Cu siguranţă că, pe neştiute, el îşi aminteşte de un prieten dintr-o existenţă anterioară".

Se înţelege că şi Kalidasa se întrista uneori din cauza asta. Poetul a spus şi în *Meghaduta* [2] :

Meghaloke bhavati sukhino-
apyanythabratti cetah

adică : „La vederea norilor pe cer, şi cei fericiţi devin distraţi". Frumuseţea îţi trezeşte în minte o nesfîrşită şi enigmatică dorinţă care te duce de la existenţa actuală la cea din trecut — găsind ideea aceasta în poezia lui Kalidasa, m-am bucurat foarte mult.

Calcutta
13 februarie 1892

31

Şilaidaha
Vineri / joi
7 aprilie 1892

DE DIMINEAŢĂ vîntul adie lin. Nu-mi vine să fac nimic. O fi ora unsprezece sau şi mai mult. Dar pînă acum nu m-am apucat nici de scris, nici de vreo altă muncă. De dimineaţă stau nemişcat pe scaun. Cîteva rînduri fragmentare şi mai multe gînduri risipite îmi trec prin minte, dar nu am spor să le adun. Îmi amintesc cîntecul tău : „Clopoţeii zăngănesc la picioare". Plu-

[1] Versurile aparţin operei *Sakuntala.*
[2] *Norii mesageri* (sanscrită).

tesc pe apa rîului și vîntul dimineții mă împresoară în adierea-i dulce, dar clinchetul trece în sens unic, pe ascuns. Nu-l văd, nu-l pot prinde. De aceea, stau liniștit, nefăcînd nimic. Știi cum arată locul unde mă aflu? Apa rîului a secat foarte mult, nicăieri adîncimea sa nu-i mai mare decît talia unui om. De aceea, acum corabia poate pluti chiar în mijlocul rîului. La dreapta, țăranii ară pe ostrov și din cînd în cînd își adapă boii; la stînga, se văd livezile de mangotieri și de cocotieri din Șilaidaha. Pe chei, femeile își spală rufele, umplu ulcioarele cu apă, fac baie, rîd și sporovăiesc tare în dialectul local. Fetele tinere nu se mai satură de înotat — dacă se urcă pe mal, îndată sar în apă — îmi place să aud rîsetele lor spontane. Bărbații vin la apă, cu fețe serioase, își fac baia de parcă ar împlini o datorie zilnică și pleacă imediat. Dar nu și fetele, ele sînt mai apropiate apei. Femeia și apa se aseamănă și se împrietenesc ușor [1], amîndouă tresaltă zglobii și strălucesc la fel de firesc, au mișcările ritmice și spontane, sînt unduioase și muzicale. Așa cum apa se potrivește cu orice fel de vas, femeia se înțelege cu orice fel de soț. Arșița sau suferința le mistuie, le seacă, dar nici o lovitură nu poate să le sfărîme complet, oricît de grea ar fi. Pămîntul stă înconjurat de brațele apei, dar îi este peste putință să priceapă misterele sufletului ei. Apa nu poate naște grînele, dar dacă n-ar fi existat ea, nu s-ar fi ivit nici un fir de iarbă. Comparînd femeia cu bărbatul, Tennyson a spus: *Water unto wine* [2]. Astăzi îmi pare că e mai potrivit să spui „apă față de pămînt". Femeia se potrivește apei. Nu pare firesc ca o femeie să care greutăți: dar a căra apă din izvor, din fîntînă sau din rîu nu pare o muncă nepotrivită unei femei. Ce frumos arată o fată cînd stă în apă, spălîndu-se sau vorbind cu o prietenă! Femeilor le place apa pentru că ele au aceeași calitate. Nimic decît apa și nimeni decît femeia n-are atîta cursivitate și muzicalitate. Se pot enumera

[1] O teză favorită a poetului, pe care a exprimat-o în mai multe opere. De exemplu, în piesa *Bașori* el afirmă că „*nari* (femeie) rimează cu *bari* (apă)".

[2] Apă față de vin (engl.).

și multe alte similitudini, dar orele sînt înaintate și n-are rost să insist asupra unui singur subiect.

Calcutta
8 aprilie 1892

32

Șilaidaha
Sîmbătă/vineri
8 aprilie 1892

TE VEI mira cînd vei afla că de cînd am sosit la Șilaidaha citesc foarte mult din *Elements of Politics* [1] și *Problems of the Future* [2]. Din păcate, n-am la mine nici un volum de poezii sau vreun roman care să se potrivească atmosferei de aici. Orice carte deschid, dau de aceleași nume englezești ale personajelor, aceeași poveste din societatea engleză, aceleași străzi londoneze, aceeași viață a saloanelor din Londra și tot felul de treburi încurcate. Nu există nimic simplu, firesc, drept, deschis sau larg, nici un sentiment senin, duios, rotund și totodată trist ca lacrima. O problemă după alta, o analiză după alta — eforturi nesfîrșite de a teoretiza și moraliza firea omenească, răsucind-o, storcînd-o, încîlcind-o și învîrtind-o cu toată puterea. Dacă încep să le citesc, nu pot să mă integrez în liniștea pe care mi-o oferă apa lină a rîului mic și aproape secat din cauza căldurii verii, vîntul nepăsător, întinderea neîntreruptă a cerului și calmul desăvîrșit de pe cele două maluri. În afară de poeziile scurte ale poeților *vaișnavi* [3], nu există aproape nimic care să poată fi citit aici. Dacă știam basmele frumoase din Bengal pe care le povestesc fe-

---

[1] *Elementele politicii* (engl.).
[2] *Problemele viitorului* (engl.).
[3] Poeții din estul Indiei aparținînd secolelor XIV—XVI, care cultivau în poezia lor legendele lui Krișna, eroul *Mahabharatei*, îndeosebi despre dragostea dintre acesta și Radha.

meile de la ţară şi dacă puteam să le scriu cursiv şi ritmic, îmbinîndu-le cu amintirile copilăriei mele, numai ele s-ar fi potrivit piesajului de aici [1]. Ele se puteau contopi cu sunetele subtile ale rîului, cu glasurile dulci şi rîsul zglobiu al femeilor de pe chei, cu discuţiile domestice din colibele ţăranilor, cu foşnetul frunzelor de cocotier, umbrele îndesate ale livezilor de mangotieri şi cu mireasma lanurilor înflorite de muştar. Ar fi fost simple, dar frumoase şi profunde. Cerul, lumina, tăcerea şi pacea de aici ar fi rămas legate de ele pentru totdeauna. Bătăliile, loviturile, luptele şi vestigiile lor nu se potrivesc climatului bengalez. Ţara noastră, răcorită de frunzişurile dese ale copacilor şi binecuvîntată de afecţiunea rîurilor care o înconjoară, nu este creată pentru o asemenea viaţă. Oricum, *Elements of Politics* rămîne la suprafaţa minţii aşa cum uleiul pluteşte pe apă, fără să o tulbure sau s-o strice. Zi şi noapte stau în mijlocul apei. Vîntul vuieşte. Malurile par ca liniile începutului unei lumi în care abia au apărut semnele vieţii şi lupta acerbă pentru supravieţuire încă nu s-a pornit. Oamenii care vin la rîu să ia apă sau să se spele, cei care vîslesc sau aceia care păzesc vacile şi trec pe poteci peste cîmp nu-mi par reali, nici vii. În alte locuri unde este mare îmbulzeală, prezenţa lor îmi deranjează gîndurile, de parcă existenţa lor mă împinge cu coatele. Acolo fiecare om este o personalitate aparte ; dar cei de aici trec, vorbesc şi muncesc fără să mă încurce. Ei sînt o parte a Naturii. Iar dacă unii se instalează lîngă mine şi mă privesc fix, curiozitatea lor naivă nu mă tulbură cîtuşi de puţin. În orice caz, mă simt bine şi îmi place să stau aici.

Calcutta

9 aprilie 1892

---

[1] Poetul a fost primul culegător de poezii populare bengaleze. La iniţiativa sa, scriitorul *Dakhashinarajana Mitra Majumdar* a întocmit primele antologii de basme bengaleze. Poetul a jucat un rol deosebit de important în cultivarea interesului şi preocupării pentru literatura populară bengaleză.

33

Bolpur[1]

Sîmbătă 2 jaistha[2] *1299*

EXISTĂ multe lucruri paradoxale în lume ; un astfel de paradox este faptul că unui singur om îi trebuie un spaţiu imens în care să afle un peisaj vast, cu un cer nemărginit, împodobit cu pături de nori albi, unde se trezesc sentimente profunde, într-un cuvînt, spaţiul în care se simte infinitul. Dacă se află mai mulţi oameni într-un spaţiu strîmt, se încurcă unii pe alţii. Eternitatea stîrneşte ecoul în sufletul unui om izolat de lume. Numai în singurătate are fiinţa umană dreptul să privească Infinitul. Cînd mai mulţi oameni stau împreună, se minimalizează unul pe altul. Cînd vrei să-ţi lărgeşti orizonturile sufletului, îţi trebuie un spaţiu mare, din care e necesar să-i expulzezi pe cei care te încurcă. Dacă vrei să te simţi bine, atunci, după părerea mea, în întregul univers încap numai doi oameni foarte apropiaţi. Dacă sînt mai mulţi, te înghesui din pricina celorlalţi, ajustîndu-te după spaţiul aflat la dispoziţia ta. Din cauză că îmi lipseşte spaţiul adecvat, nu mai izbutesc să îmbrăţişez nemărginirea şi profunzimea Naturii.

Calcutta

16 mai 1892

34

Bolpur

15 mai 1892

BELI a spus că după Anglia cel mai mult îi place Bolpur. Şi Khoka este de acord cu ea, iar Renuka[3]

---

[1] Sat din Bengalul de Vest în care mai tîrziu poetul a înfiinţat *Universitatea Visvabharati* (Înţelepciunea universală), aparţinînd complexului universitar *Santiniketan* (Sălaşul păcii).

[2] A doua lună din calendarul bengalez, corespunzînd perioadei 15 mai—15 iunie.

[3] Cea de a doua fiică a poetului.

nu poate să-şi exprime sentimentele prin nici un cuvînt inteligibil. Toată ziua şi toată noaptea scoate felurite sunete, neaparţinînd nici unei limbi omeneşti ; şi e greu s-o controlezi. Arată lucrurile cu degetul şi încearcă să urmărească direcţia indicată de el. Aproape toţi membrii „regimentului" de servitori, care au venit cu noi, sînt angajaţi în serviciul micii stăpîne. Dorinţele ei puternice şi dinamice, dar mereu neîmplinite din pricina acestora se transformă în vaiete acute de protest. Iar fiul meu stă tot timpul nemişcat, tăcut şi calm, cu privirea fixă ; nu se poate ghici la ce se gîndeşte...

Calcutta
16 mai 1892

35

Bolpur
Marţi, 5 jaistha 1299

Nimeni nu mi-e străin, toţi oamenii din lume există în sufletul meu [1]

denotă o stare specifică unei anumite vîrste. În adolescenţă, cînd abia ai început să cunoşti lumea, vrei să fii peste tot şi crezi că poţi cuprinde întreaga omenire în braţele tale. Atunci te comporţi ca Renuka, fetiţa mea cu dinţişorii abia ieşiţi care vrea să înghită întregul Pămînt. Pe măsură ce te maturizezi, înţelegi ceea ce vrei cu adevărat. Atunci efervescenţa inimii tale se cuibăreşte într-un spaţiu limitat şi strîmt, mistuindu-te. Dacă vrei totul, nu capeţi nimic. La urma urmelor, trebuie să-ţi canalizezi eforturile vieţii şi ale minţii pe o cale anume, numai aşa îţi poţi găsi drumul spre infinit. *Cîntecele de dimineaţă* [2] sînt primul contact al eului meu

[1] Vers dintr-o poezie scrisă în adolescenţă.
[2] Volum de poezii apărut în tinereţe. Versul citat la începutul scrisorii îi aparţine.

interior cu lumea exterioară ; de aceea, poeziile acelea nu exprimă o judecată sau discriminare, nici un impediment sau vreo îndoială. Și acum iubesc Pămîntul — dar nu în același fel, nu cu atîta entuziasm. Din lumea astrală a iubirii mele, o singură rază strălucește asupra întregii omeniri ; sub lumina acestei raze, uneori îmi pare foarte frumoasă și apropiată. Cei pe care-i iubesc intens nu-mi închid orizontul, inima mea poate să-și găsească libertatea în compania lor. Dar cei care nu-mi sînt chiar atît de apropiați mă stingheresc. Îi cunosc doar parțial. Ei nu sînt decît niște simple apariții. De aceea, prietenia lor mă tulbură făcînd să mă simt închis între niște ziduri opace. Dacă vreau să-mi dăruiesc gîndurile vastității unei idei, ele se împiedică la fiecare pas ; existența acestor oameni nu le lasă să se desfășoare ; ca rezultat, mă irit și mă plictisesc. În casă îți plac pereții, ba chiar ai nevoie de ei. Dar cînd pleci de acasă cui îi place să fie însoțit de pereți și pe drum ? Dar dacă mi-am exprimat nemulțumirea asupra aglomerației, nu crede că am ajuns un mizantrop. Doar atîta vreau să-ți mai spun : în anumite momente te descurci mai bine dacă n-ai atîția oameni în jurul tău.

Calcutta
18 mai 1892

36

Bolpur
Miercuri, 6 jaistha *1299*

ZILELE trecute, Khoka și Bela au avut o serioasă polemică pe care ți-o descriu aici. Khoka a zis : „Bela, mi-e foame de apă“, la care Bela a răspuns : „Taci, prostule fără dinți, se spune sete de apă, și nu foame“. Khoka (foarte hotărît) : „Ba foame de apă“, Bela (amenințător) : „Khoka ! Știi că am trei ani mai mult decît tine

și tu ai doi mai puțin decît mine ?“ Khoka (îndoielnic) : „Ești chiar așa de mare ?“ Bela : „Întreabă-l pe tata, dacă vrei“. Khoka (entuziasmat subit) : „Ei bine, dar eu beau lapte, tu nu bei“. Bela (cu profund dispreț) : „Ei și ? Nici mama nu bea lapte. Vrei să spui că și ea e mai mică decît tine ?“ Negăsind nici un argument potrivit, Khoka a rămas pe gînduri, punîndu-și căpșorul pe pernă. Atunci Bela a început să vorbească întruna : „O, *father* [1] am o foarte mare *friendship* [2] pentru cineva. E o dulceață ! Oh ! *I can eat her up.*“ [3] După asta a alergat după Renu și a sucit-o și a sărutat-o pînă cînd fetița a izbucnit în plîns.

Ieri Bela se întristase foarte tare. Se întîmplase următorul lucru : Svayamprabha [4] și alte doamne din casă se duseseră la bucătărie pentru a găti peștele. Acolo se adăpostise un nebun, care avea niște mango-uri. Soția mea și Svayamprabha s-au speriat și au pus pe cineva să-l gonească. Eu mă aflam în dormitorul meu de la etaj. Bela a fugit de acolo. A venit la mine și mi-a spus cu mare tristețe : „Tăticule, un om foarte sărac și flămînd stătea în casa de jos [5], avea niște mango-uri cu el. Ele l-au gonit.“ Apoi a spus de mai multe ori : „Bietul om ! Ce sărac ! N-avea nimic, așa era de prost îmbrăcat ! Desigur i-e frig la iarnă. Cînd l-au întrebat cum îl cheamă și-a spus numele și a zis că locuiește în rai. Cînd i-au spus să plece, a plecat imediat, fără să scoată nici o vorbă.“ Cuvintele ei mi s-au părut atît de duioase. Într-adevăr, Bela are un suflet bun. Ieri îmi povestea aceste lucruri cu o tristețe adevărată. Întîmplarea asta i s-a părut o cruzime fără motiv. Auzind-o, m-am întristat. Cînd va crește mare, Bela va fi o fată plină de bunătate, sinceră și afectuoasă. Și Khoka e foarte tandru ; o iubește pe Renu. O mîngîie cu atîta dragoste și

[1] Tăticule (engl.).
[2] Prietenie engl.).
[3] Pot s-o mănînc (engl.).
[4] Probabil o rudă a poetului.
[5] Bucătăriile în Bengal sînt construite separat în curte.

îi îndură obrăzniciile atît de liniştit încît mă face să cred că nici o mamă n-ar avea atîta răbdare faţă de copiii ei cum are el faţă de Renu.

Calcutta
19 mai 1892

37

Bolpur
Duminică, 10 jaistha *1299*

IERI după-amiază s-a dezlănţuit o furtună puternică, însoţită de ploi torenţiale, ceea ce nu-i deloc de regretat. Să înverzească şi să lucească copacii şi îmbrăcămintea de iarbă a Pămîntului, să ne potolească ochii văzîndu-le, tot cerul să fie acoperit de la o margine la alta cu nori netezi şi umezi, codrii să se întunece sub umbrele îndesate ale norilor, să curgă neîncetat şiroaiele de apă, asemenea voalurilor de pe feţele zînelor orizontului, ropotul ploilor să aducă foşnetul pădurilor şi clipocitul undelor învolburate, toate vietăţile trecătoare, mari şi mici, să învieze ; jocurile şi dialogurile lor vioaie să incite dinamismul copilăresc din sufletul Pămîntului static ! Într-adevăr, aşa s-a şi întîmplat. În această dimineaţă văd că cerul s-a aplecat sub greutatea norilor încărcaţi de apă şi zările parcă s-au împăienjenit de umbra musonului... Fiindcă Khoka nu ştie să vorbească prea bine, gîndurile sale se interiorizează şi astfel eforturile minţii se concentrează mai mult. De aceea, gîndurile i se imprimă adînc în minte. Bela, care vorbeşte mereu şi întruna, nu-şi găseşte răgaz să gîndească serios — toată energia ei mentală se epuizează prin efortul continuu de-a formula fraze. Dar firea ei e foarte blîndă. Într-o zi s-a străduit foarte mult să-l oprească pe Khoka să omoare o furnicuţă, ceea ce m-a impresionat într-un mod surprinzător. În copilăria mea am fost şi eu ca ea. Chinuirea animalelor, chiar şi a

insectelor mă făcea să sufăr şi pe mine. Între timp m-am schimbat. Ţin minte că pe atunci suferinţa altora îmi sfîşia inima, iar acum, de unde ? Oare Bela va deveni tot aşa de dură cînd va creşte mare ? Poate că nu — oricum e fată. În primul rînd nu va fi nevoită să facă nici un act de cruzime cu propriile-i mîini. Apoi, sufletul feminin îşi păstrează mereu elasticitatea ; el nu se atrofiază niciodată, nu se face dur. Dacă aş fi păstrat pînă astăzi acea suprasensibilitate faţă de durerea animalelor, aş fi păşit greu pe pămînt ; tristeţea şi moartea m-ar fi împiedicat la fiecare pas, m-ar fi rănit mereu ca pe Pierre Loti [1] şi, la fel ca el, m-aş fi ocupat numai de lamentaţii şi jeluiri. Ce mare problemă ar fi fost şi asta ! Dealtminteri, dacă îţi exprimi durerea cauzată de o întîmplare care pe alţii nu-i afectează, aceştia se enervează grozav şi-şi zic : „Ah, omul ăsta caută să-şi manifeste superioritatea faţă de noi !“ Ţin minte că atunci cînd oamenii mai în vîrstă din familie nu-i simpatizau pe unii care meritau toată simpatia, eu, copilul, voiam să-i ajut cu ceva sau măcar să le spun două vorbe bune, dar eram prea timid ca s-o fac. Mă temeam ca nu cumva cei mari să-şi spună : „Iată că a venit Judhisthir, fiul lui Dharma [2], vrea să facă pe grozavul, întrecîndu-ne pe noi toţi !“ E o mare pacoste să ai un suflet mai sensibil decît sufletele celorlalţi din jurul tău. E mai prudent să-ţi ascunzi sensibilitatea şi apoi s-o reduci treptat. Îmi amintesc că într-o zi din copilăria mea, pe cînd mergeam cu Jyoti-dada într-o birjă, ne-a oprit un călător brahman, spunîndu-ne : „Puteţi să mă luaţi şi pe mine cu dumneavoastră ? Am să cobor undeva pe drum.“ Supărîndu-se foc, Jyoti-dada l-a insultat şi l-a gonit. Întîmplarea m-a durut foarte tare ; bietul om era istovit de drum, totuşi a fost obligat să plece mai departe refuzat, umilit şi insultat. Dar de vreme ce Jyoti-dada nu i-a arătat nici o compasiune, cu toate că am suferit cum-

[1] Loti, Pierre (1850—1923), romancier francez.

[2] Cel mai mare dintre fraţii Pandavi din *Mahabharata*, fiul spiritual al lui Dharma, zeul virtuţii.

plit, n-am putut să-mi exprim simpatia față de acel om. Dar purtarea fratelui meu mai mare l-a făcut să scadă în ochii mei.

Calcutta

23 mai 1892

38

Bolpur

Marți, 12 jaistha *1299*

ȚI-AM scris că după-amiază mă plimb singur pe terasă [1], pierdut în gînduri. Aseară, luîndu-mi doi prieteni la dreapta și la stînga, și pe Aghor [2] ghid, am ieșit din casă pentru a-mi face datoria de gazdă și pentru a le arăta oaspeților frumusețea naturii de aici. Soarele apusese, dar cerul nu se întunecase încă. La ultimul punct al zării, unde se vedea doar linia albastră a copacilor, se mai ivise încă o linie albastră — cea a norilor. Folosindu-mi limbajul poetic, le-am spus prietenilor mei: „De parcă cineva a pus un fard albastru pe pleoapele unor ochi albaștri". Ei ori nu m-au auzit ori nu m-au înțeles, dar peste puțin timp unul a zis: „Da, s-a făcut frumos". După aceea, n-am mai avut dispoziția să-mi manifest talentul poetic. Mergînd aproape o milă, am dat de un baraj lîngă care se afla un crîng de palmieri și un izvor. Ne-am oprit pentru a admira peisajul. Deodată ne-am trezit că norii albaștri s-au umflat și s-au îndesat și alergau cu mare viteză dinspre nord către noi și din cînd în cînd își arătau ghearele de fulger. Am căzut de acord că o atare frumusețe a Naturii e de admirat din casă. Dar nici nu am pornit bine înapoi, că s-a și dezlănțuit furtuna, străbătînd cîmpia întinsă cu pași mari și a năvălit asupra capetelor noastre cu urlete furioase. Cînd admiram frumusețea ochilor fardați ai

[1] În loc de acoperiș, casele indiene din oraș au terase mari.
[2] Probabil un funcționar al moșiei.

minunatei Naturi, nu ne-am așteptat nici măcar o clipă că ea își va schimba atît de repede înfățișarea și va alerga spre noi ca o nevastă mînioasă, gata să ne tragă o palmă zdravănă. Totul s-a întunecat de praf ; nu puteam vedea nimic în față. Vîntul sufla din ce în ce mai tare, împingîndu-ne din spate, pietricele zburau și ne loveau ca niște gloanțe, iar ploaia ne înfigea ace în obraji. Fuga, fuga ! Dar nici terenul nu era neted. În unele locuri dădeam de povîrnișuri acoperite cu bolovani, unde nici pe vreme bună nu poți merge ușor darmite prin furtună. O creangă uscată și spinoasă mi s-a agățat de picioare ; cînd mă străduiam să mă dezleg de ea, căuta și vîntul să mă doboare. După ce ne-am apropiat de casă, cîțiva servitori ne-au întîmpinat ca o a doua furtună. Unul ne prindea de mînă, altul se văita, al treilea voia să ne arate drumul, iar al patrulea m-a luat în brațe, temîndu-se ca nu cumva vîntul să mă ia pe sus. Trecînd peste ravagiile lor, am ajuns acasă gîfiind, cu părul ciufulit, trupul prăfuit și veșmintele ude. Oricum, am învățat o mare lecție. Cine știe, poate că într-o zi m-aș fi apucat să descriu într-un roman sau într-o poezie cum eroul trece ușor peste cîmpii pe o furtună groaznică, gîndindu-se la chipul frumos al iubitei ; acum n-aș mai fi în stare să scriu așa ceva. Cînd te afli în furtună, e imposibil să te gîndești la chipul cuiva, oricît de frumos ar fi el ! Te preocupă numai să te ferești din calea pietricelelor zburătoare. Și erau gata să-mi zboare și ochelarii de pe nas. Cu cît efort i-am oprit ! Ținîndu-mi ochelarii cu o mînă și cutele dhutiului cu cealaltă, căutam mereu să ocolesc gropile și tufișurile de spini. Imaginează-ți, dacă aș fi avut o iubită pe malul rîului Kopai, oare în momentul acela m-aș fi gîndit la ochelari și la îmbrăcăminte sau la amintirea ei ? Ieri, întorcîndu-mă acasă, m-am gîndit timp îndelungat că în atîtea poezii frumoase și duioase poeții vaișnavi au descris mersul neintimidat al *Radhikei* [1] în nopțile furtunoase, dar nici unul nu și-a închipuit în ce hal ajungea la Krișna. Ce se întîmpla cu părul ei — asta îți poți da prea bine seama ! În ce stare se afla ținuta

[1] Eroină principală a literaturii vaișnave.

sa! În ce chip nemaipomenit, prăfuită și stropită de noroi ajungea în crîng unde o aștepta Krișna? Dar cînd îi citești pe poeții vaișnavi, numai la asta nu te gîndești. În ochii tăi lăuntrici se ivește imaginea unei femei frumoase, care trece, ca prin vis, sub umbra arborilor înfloriți de *kadamba* [1] de-a lungul malului Jamunei [2], prin vijelia și ploaia unei nopți întunecate din luna *șravana* [3], pentru a răspunde la chemarea dragostei. Și-a legat clopoțeii de la glezne ca să n-o audă nimeni, s-a îmbrăcat în bleumarin ca să n-o vadă nimeni; dar nu și-a luat umbrela ca să se ferească de ploaie, nici felinarul ca să nu cadă în gropi. Vai, obiectele practice, atît de utile la nevoie, cît sînt de neglijate în poezie! Degeaba se străduie ea să ne dezlege de milioane de lucruri de care avem nevoie și ne fac sclavii lor. Umbrelele, pantofii și hainele vor rămîne pe vecie. Mai degrabă putem auzi că, odată cu dezvoltarea civilizației va dispare poezia, dar vor ieși în continuare noi patente de umbrele și pantofi.

Calcutta

25 mai 1892

39

Bolpur

Sîmbătă, 16 jaistha *1299*

(...)

MĂ ÎNTREB, de ce mă copleșește o atît de mare fericire cînd scriu o poezie și de ce nu simt aceeași bucurie atunci cînd scriu chiar o mie de lucrări în proză?! În poezie se realizează o împlinire concretă a sentimentelor și parcă o poți culege cu mîna. Iar proza este

---

[1] Floare care înflorește în anotimpul ploios, motiv favorit al poeților vaișnavi.

[2] Fluviu care curge în vestul Indiei, vestit în legenda lui Krișna.

[3] A patra lună din calendarul bengalez, corespunzînd perioadei 15 iulie—15 august.

ca o grămadă de lucruri deslînate, n-o poţi aduna trăgînd-o de un colţ. E o adevărată povară. De-aş putea să termin cîte o poezie în fiecare zi, aş trăi destul de fericit. Dar, deşi încerc de atîta timp, n-am izbutit să îmblînzesc Poezia. E ca un zmeu pretenţios, nu te lasă să-l înhami uşor. Una dintre bucuriile principale ale artei este libertatea — ea te duce departe, departe de tot; după ce te-ai întors în închisoarea lumii, o bucurie subtilă te însoţeşte pentru multă vreme. Parcă auzi clinchetul ei printre toate zgomotele lumii. Din pricina acestor poezii scurte, care îmi vin spontan, nu mă mai pot apuca de nici o piesă de teatru. Deşi vreo trei împing la uşile imaginaţiei ca nişte candidaţi nerăbdători, nu cred că pot să le dau drumul înainte de venirea iernii. În afară de *Citrangada* [1], mi-am scris toate piesele în iarnă. Atunci impulsul poeziei se mai cumineşte şi pot scrie liniştit teatru.

Calcutta

30 mai 1892.

40

Bolpur

31 mai 1892

E ORA cinci fără ceva, dar cerul s-a luminat, vîntul a început să adie şi, trezindu-se din somn, toate păsările din grădină s-au apucat să cînte. Cucul parcă se prăpădeşte cîntînd — nu pot pricepe de ce cîntă tot timpul. Desigur, nu cîntă anume pentru a ne face plăcere, nici n-are intenţia să chinuie vreo femeie aflată departe de iubit [2]. Bineînţeles, are şi el un interes personal, dar

---

[1] Piesă în versuri, inspirată de un episod din *Mahabharata*, tradusă în limba engleză sub titlul *Chitra*.

[2] În poezia clasică sanscrită, precum şi în cea vaişnavă, se spune că vîntul primăvăratec şi cîntecul de cuc trezesc şi întăresc dragostea.

de ce nu şi-l realizează amărîtul ? Nici nu se lasă, domnule — tot timpul face „Ku-uu“ şi „Ku-uu“. Uneori, cînd i se intensifică frămîntarea, cîntă într-un ritm şi mai sprinten. Cine ştie ce înseamnă asta ? Iar mai departe, încă o pasăre — nu ştiu de ce soi — scoate un „cuc-cuc“ foarte încet, fără nici o umbră de entuziasm şi nici un pic de interes. Pare foarte abătută, parcă şi-a pierdut toate speranţele, dar încă n-a renunţat la chemare, stă în umbră şi repetă mereu „cuc-cuc“. Aceste fiinţe micuţe, înaripate şi timide, cu gîturi şi piepturi moi şi fragede şi cu pene multicolore se descurcă cu gospodăriile lor din umbra copacilor. Noi nu ştim nimic despre poveştile lor. Nici nu înţelegem de ce sînt ele nevoite să ciripească atît de mult. Unii zoologi spun că aşa îşi cheamă masculul iubita. Se vede că nici iubitele lor nu sînt mai puţin pretenţioase. Chiar din zorii zilei l-a înnebunit pe domnul cuc — dacă doamna cuc tot vrea să vină, de ce nu vine după o chemare sau două ? De ce îl face pe fidelul admirator s-o strige de-i iese sufletul ?

Calcutta
31 mai 1892

41

Şilaidaha
Luni/Duminică
31 jaistha *1299*

NU-MI PLAC formalităţile acestea — adeseori recit „Mai bine eram un beduin arab“ [1]. Mi-ar fi plăcut să fiu o sălbăticiune puternică şi sănătoasă ! Mi-aş dori o viaţă plină de îndrăzneală, lipsită de orice grijă sau ezitare. N-aş vrea să-mi îmbătrînească trupul şi mintea de timpuriu, ţinînd mereu seama de tradiţiile vechi şi trăind

[1] Citat din poezia *Duranta aşa* (Ambiţie nestăpînită) din volumul *Manosi*.

numai din inteligență, conștiință și prejudecată. Să am gîndurile și dorințele libere — fie bune, fie rele — neîngrădite de îndoială, neînsoțite de ezitare — să scap de ciocnirile necontenite dintre tradiție și minte, minte și voință, voință și muncă. Dacă aș putea, măcar o dată, să transform această viață închistată într-o alta, o viață cu totul nestăpînită și nedisciplinată, aș declanșa o furtună, trimițîndu-mi undele în toate părțile, aș alerga ca un cal voinic și sălbatic, îmbătat de fericirea libertății.

Dar nu sînt beduin, sînt bengalez. Știu numai să stau în colțul meu, să mă plîng de toate, să judec, să argumentez, să-mi întorc mintea pe o parte și pe alta — așa cum se prăjește un pește și untdelemnul încins îl frige pe ambele părți, pe rînd. Dă-o încolo! Dacă nu e cu putință să fiu pe deplin sălbatic, mai bine să încerc să fiu un domn desăvîrșit. N-are nici un rost să declanșez o luptă între civilizație și barbarie...

Și așa sînt necivilizat din fire — intimitatea lumii mi-e întru totul neprielnică. Dacă nu mă aflu într-un spațiu imens și liber, nu pot să-mi descarc bagajele minții, nu pot să mă relaxez, să mă adun. Doresc întregului neam omenesc fericire și bunăstare, dar îl rog să mă lase în pace, să nu mă înghesuie... Chiar dacă mă izolez, oamenilor nu le vor lipsi prietenii și astfel ei vor putea recompensa lipsa mea.

Calcutta

14 iunie 1892

42

Șilaidaha

miercuri, 2 aşadh[1] *1299*

IERI, *aşadhasya prathama divase*[2], înscăunarea anotimpului ploilor s-a serbat cu mare pompă. Ziua a fost

---

[1] A treia lună a anului bengalez. Corespunde perioadei 15 iunie—15 iulie.

[2] „În prima zi din aşadh" — un vers din poema sanscrită Meghaduta (*Norii mesageri*) a lui Kalidasa.

destul de caldă, iar spre seară s-a înnourat frumos... Mi-am zis : mai bine să mă ud în prima zi de *aşadh* decît să o petrec în groapa mea întunecată. Anul 1299 n-are să mai vină a doua oară. Şi, oare, de cîte ori voi mai apuca prima zi de *aşadh* ? Dacă se va mai întîmpla de treizeci de ori, cred că voi avea o viaţă destul de lungă [1]. De cînd s-a scris *Meghaduta,* prima zi din *aşadh* a căpătat o semnificaţie deosebită, cel puţin pentru mine. Adeseori mă gîndesc, oare nu-i un mare noroc că în fiecare zi mi se dăruie o dimineaţă nouă, îmbujorată de lumina purpurie a răsăritului şi o seară molcomită de vremea apusului, înfrumuseţată de albăstrimea norilor denşi şi pură ca florile scăldate în razele lunii ? Ce scumpe sînt aceste zile ! Acum o mie de ani, Kalidasa a întîmpinat prima zi de *aşadh* aşezîndu-se în curtea regesc împodobită a Naturii şi a cîntat dorul sufletelor îndrăgostite. Prima zi din *aşadh* răsare în fiecare an din viaţa mea cu splendoarea ei atotstăpînitoare. E aceeaşi primă zi din *aşadh* descrisă de străvechiul poet din la fel de străvechiul oraş Ujjayini [2], ziua încărcată de bucuriile întîlnirilor şi de durerea despărţirilor tuturor îndrăgostiţilor de atunci şi pînă astăzi. Cu trecerea anilor, scade numărul acestor zile mari hărăzite vieţii mele. În sfîrşit, cîndva nu-mi va rămîne nici o zi asemeni celei pe care a cîntat-o Kalidasa, ziua *Meghadutei,* eterna primă zi a anotimpului ploios al Indiei. Cînd îmi vine acest gînd, mă cuprinde dorul de Pămînt, vreau să-l observ mai atent, să dăruiesc fiecărei zile închinarea cuvenită cu faţa către răsăritul soarelui şi să mă despart prietenește de ea la apus. Dacă aveam o fire ascetică, preferam să-mi petrec zilele vieţii trecătoare săvîrşind fapte religioase decît să le trec aşa, degeaba. Dar n-am o astfel de fire — de aceea, uneori regret că nu pot să absorb, pînă la ultimul strop, toate zilele şi nopţile frumoase, care îmi vin una cîte una şi ea se îndepărtează de mine pentru totdeauna. Ce multe pregătiri se fac

[1] În anul 1892, poetul avea 31 de ani, după care a trăit încă 49. S-a stins din viaţă la 7 august 1941, aproape două luni după prima zi din *aşadh.*

[2] Oraş în partea centrală a Indiei unde locuia poetul Kalidasa.

pentru desfășurarea tuturor acestor culori, lumini și umbre, pentru festivitatea ce se petrece în tăcere pe tot întinsul cerului, pentru a umple tot vidul dintre cer și Pămînt cu pace și frumusețe! Ce imens e spațiul în care se celebrează această sărbătoare! O acțiune uriașă și uimitoare se împlinește zilnic în lumea exterioară, fără să stîrnească nici un ecou în sufletul nostru. Sîntem atît de îndepărtați de univers! Razele stelelor ajung pe Pămînt de la o distanță de milioane de *yojane* [1], străbătîndu-și de mii de ani drumul de etern întuneric, totuși ele nu pot pătrunde în inimile noastre — atît sîntem de departe de ele! Dimineţile și serile colorate, care se desprind una cîte una ca nestematele din șiragul rupt al colierului unei zîne a văzduhurilor se pierd în apele mării, nici una nu-și găsește drumul în minţile noastre! Unde s-a pierdut minunatul apus de soare pe care l-am văzut reflectîndu-se în apa lină a Mării Roșii, în drumul meu spre Anglia? Ce fericit sînt că l-am văzut! Norocul meu că seara aceea n-a plecat neglijată și neîmplinită din viaţa mea. În afară de mine, nici un alt poet al lumii n-a asistat la acel extraordinar apus de soare, care a apărut o singură dată în decursul zilelor și nopţilor fără de sfîrșit. Culorile sale au rămas pictate pe pînza vieţii mele. Zilele de acest fel sînt ca niște adevărate comori. Cîteva zile petrecute în vila din Peneti [2], cîteva nopți pe terasa casei din Jorasanko, cîteva dimineți de ploaie de care m-am bucurat stînd în balcoanele dinspre sud și dinspre apus, cîteva seri pe malul Gangelui la Ciondannagar [3], o singură seară îmbrățișînd apusul de soare și răsăritul de lună pe vîrful Sinciol al munţilor Himalaya la Darjiling, alte cîteva clipe de acest fel, trecătoare dar frumoase și strălucitoare, sînt păstrate în mintea mea ca într-un dosar al amintirilor. Frumusețea îmi provoacă o adevărată beţie. Mă subjugă. În copilărie, stăteam culcat pe terasă sub cerul învăluit în strălucirea lunii de primăvară, razele ei se revărsau peste mine ca spuma albă a vinului și mă inunda... Ciu-

[1] Unitate de lungime folosită în sistemul tradiţional indian.
[2] Oraș lîngă Calcutta.
[3] Oraș în Bengalul de Vest.

dați sînt oamenii Pămîntului, dintre care fac și eu parte... Ei știu numai să înalțe ziduri și să formuleze legi ; atîrnă perdele peste tot cu mare grijă, ca ochii lor să nu vadă nimic — aceste vietăți pămîntești sînt într-adevăr foarte stranii. Mă mir cum de n-au acoperit copacii înfloriți cu huse și n-au fixat niște draperii orizontale ca să oprească lumina lunii ! Semenii mai umblă ca orbii, de parcă s-ar afla într-o lectică închisă ; și cine știe ce văd ! Dacă ar exista o altă lume, o lume imensă și liberă, plină de fericire și frumusețe, unde să-ți poți alege locul conform dorințelor și strădaniilor tale, acolo aș vrea să mă nasc, departe de acest Pămînt ascuns în husă. Cei care nu sînt capabili să se cufunde în frumusețe, o disprețuiesc numind-o atribut al organelor de simț. Dar cei care pot simți profunzimea ei inexprimabilă știu că frumusețea se află dincolo de ultimul punct al perceptibilității organelor. Nu-ți astîmperi dorul frumuseții, chiar dacă intri în ea cu tot sufletul, să nu mai vorbim de urechi și de ochi. Ce tot umblu eu pe șoselele orașelor făcînd pe domnul ! Îmi petrec viața în van, vorbind politicos cu domni manierați ! În străfundul sufletului meu sînt necivilizat și nemanierat — nu există oare nicăieri o dezordine frumoasă pentru mine, un tîrg de fericire pentru cîțiva visători asemeni mie ? Dar ce poetizez atîta ? Numai eroii poemelor vorbesc astfel, rostind monologuri lungi de trei-patru pagini asupra convenției, crezîndu-se superiori întregii societăți omenești. Într-adevăr, e rușinos să vorbești despre asemenea lucruri. Adevărul care există în aceste cuvinte este mereu acoperit de mulțimea vorbelor fără noimă. Oamenii în genere vorbesc prea mult, iar eu pălăvrăgesc cel mai mult dintre toți — după atîta vreme, m-am trezit brusc...

P.S. Dă-mi voie să-ți spun ce am vrut să scriu la început — nu te speria, n-au să urmeze încă patru pagini — în după-amiaza de întîi *aṣadh* a plouat cu găleata. Gata.

Calcutta

(16 iunie ?)

1892

43

Pe drumul spre Goalanda[1]

22 iunie 1892

ASTĂZI toată ziua am plutit pe ape. Mă miră că ori de cîte ori străbat acest drum, plăcerea de a naviga între cele două maluri este mereu la fel de proaspătă. Dar amintirea acestei bucurii se estompează după numai cîteva zile petrecute pe uscat. Acum stau singur și liniștit și mă uit — o diversitate de imagini : sate, cheiuri, lanuri și ostroave apar și dispar pe ambele părți, în amurg norii capătă mereu alte și multiple nuanțe — bărcile trec, pescarii pescuiesc, susurul lichid și mîngîietor al undelor se aude tot timpul. Seara, întinderea vastă a apei se calmează pe deplin, ca un copil istovit și adormit, iar stelele de pe cerul nemărginit mă veghează. În adîncul nopții, dacă nu-mi vine somnul, privesc malurile cufundate în letargie și întuneric. Nu se aud decît strigătele vulpilor din pădurile îndepărtate și zgomotele produse de dezlipirea bucăților de pămînt din mal, cauzată de curentul tăcut, dar puternic al Padmei. La vederea acestor tablouri schimbătoare, imaginația mea curge spontan ca apa unui rîu și în mintea-mi apar plăsmuirile unor dorințe noi, asemenea peisajelor îndepărtate. E cert că nu întotdeauna văd privelişti deosebit de frumoase — poate nu zăresc decît un ostrov nisipos, galben și lipsit de orice vegetație, o barcă legată de el și un rîu curgător, colorat într-un albastru deschis sub reflectarea cerului. Totuși cînd le văd, mintea mea e cuprinsă de o frămîntare căreia nu știu să-i dau glas. Mi se pare că încă trăiește în mine dorul care s-a născut în zilele copilăriei, cînd am citit *O mie și una de nopți*. Negustorul Sindbad pornea spre țări necunoscute, iar eu, închis în cameră și supravegheat de servitori îmi petreceam după-amiezile însoțindu-l. De cîte ori văd o barcă legată lîngă un ostrov nisipos, dorul meu se trezește iar. Dacă în copilăria mea n-aș fi citit *O mie și una de nopți, Robinson Crusoe* și n-aș fi ascultat basme,

[1] Oraș din răsăritul Bengalului.

ştiu precis că vederea malurilor şi a cîmpiilor îndepărtate nu mi-ar fi trezit un atare sentiment — nu aş fi privit Pămîntul aşa cum îl privesc acum. Ce mreajă întreţesută de real şi închipuit există în mintea omului, a unei fiinţe atît de neînsemnate! Cîte poveşti, imagini şi întîmplări mari şi mici s-au legat, s-au încurcat, se leagă şi se încurcă în continuare. Dacă s-ar putea deznoda caierul minţii omului, cîte lucruri importante sau nu s-ar desprinde şi ce morman de obiecte heterogene ar ieşi!

Calcutta
22 iunie 1892

44

Sajadpur
28 iunie 1892

ÎN SCRISOAREA ta de azi ai menţionat cîntecele Abhi-ei.[1] Citind-o, deodată am simţit o mare lipsă. Multe doruri mărunte şi neglijate ale vieţii mele, cărora nu le acord nici o importanţă în zgomotele oraşului, îşi găsesc timpul potrivit să-şi depună cererile către sufletul meu cînd sînt singur. Iubesc atît de mult muzica! Cîte voci frumoase şi mîini talentate nu se află în oraş! Totuşi, trec zilele unele după altele şi nu le ascult. Poate că nu întotdeauna simt dorul muzicii; totuşi sufletul meu rămîne mereu însetat. Îndată ce ţi-am citit scrisoarea, m-a cuprins o dorinţă atît de puternică de cîntecele dulci ale Abhi-ei, încît mi-am dat imediat seama că aceasta era un vaiet dintre multele vaiete suprimate ale sufletului meu. Neglijînd bucuriile mărunte ale vieţii şi rătăcindu-ne în veşnica goană a iluziei produsă de marile ambiţii, ne lăsăm sufletele înfometate. În drumul meu spre Anglia, o imagine fericită mă tenta. Cineva cînta la pian. Lumina şi aerul se strecurau în casă prin

[1] Abhijna Devi, o nepoată a poetului.

ușile și geamurile deschise și întrezăream copacii precum și un colțișor al cerului îndepărtat. Eu stăteam într-un fotoliu aflat lîngă o fereastră deschisă, mă uitam afară și ascultam muzica. Nu se poate spune că este o dorință greu realizabilă, totuși în cîte zile dintre cele trei sute șaizeci și cinci dintr-un an nimerești o asemenea bucurie? Cu cît trece timpul, cu atît îmi crește contul dorințelor neîmplinite, legate de fericirile ușor accesibile. Mă gîndesc că dacă într-o zi mi s-ar restitui toți anii din trecut, nu aș încerca să ating nici o țintă imposibilă, ci aș dori doar să mă bucur de acele fericiri mărunte care mi-ar veni pe neașteptate. În sfîrșit, vreau să-ți spun pe scurt că, întorcîndu-mă la Calcutta, voi asculta din cînd în cînd muzica interpretată de Abhi. Cînd veți dori să cîntați la vreun instrument, includeți-mă și pe mine între ascultători. De data asta, ce multe am de făcut la Calcutta — să lucrez, să cînt, să rîd, să stau de vorbă, să iubesc, să dorm bine noaptea și să mă angajez la munca de fiecare zi, după ce am salutat călduros răsăritul soarelui. Adunîndu-mi viața împrăștiată, o voi străbate sub forma unui curent lin, răcoros, pașnic și plin de muzică. A o face va fi mai greu decît s-o scriu — dar tocmai asta e cheia fericirii.

Calcutta
30 iunie (?)
1892

45

Sajadpur
29 iunie 1892

ÎȚI SCRISESEM că ieri la ora 7 p.m. aveam întîlnire cu poetul Kalidasa. M-am pregătit pentru vizita aceasta aprinzîndu-mi lampa și trăgîndu-mi scaunul lîngă masă, dar tocmai atunci, în loc de poetul Kalidasa, a apărut dirigintele poștei de aici. Un diriginte viu are drepturi mai mari decît un poet mort — n-am putut

să-i spun : „Vă rog, scuzați-mă, am o treabă importantă cu poetul Kalidasa“ — chiar dacă i-o spuneam, nu m-ar fi înțeles. Deci Kalidasa a fost nevoit să plece, cedînd scaunul dirigintelui. Dealtfel, am și un sentiment aparte pentru omul ăsta. Într-o vreme cînd sediul poștei locale se afla la parterul casei noastre, îl vedeam zilnic. Atunci, într-o după-amiază, stînd în camera în care mă aflu acum, scrisesem nuvela *Dirigintele*. Cînd a fost publicată în *Hitavadi* [1], dirigintele nostru mi-a vorbit de ea și a rîs mult, dar cu sfială. Oricum, omul îmi place. Îmi povestește despre multe lucruri și-l ascult cu răbdare. Are și umor, datorită căruia creează foarte ușor o atmosferă potrivită. De vreme ce stau toată ziua fără să scot o vorbă și în singurătate, compania unor oameni plini de energie ca el trezește o undă de bucurie în solitudinea vieții mele... Astăzi îmi povestea despre judecătorul de aici. Ascultîndu-l și văzîndu-i gesturile, am obosit de atîta rîs. Iată ce s-a întîmplat : judecătorul a descoperit o imagine a lui Șiva [2] pe trunchiul unui copac. În prima zi i s-a părut că a văzut o formă asemănătoare celei a lui Șiva, a doua zi a văzut-o pe Kali [3], a treia zi pe Radha și Krișna împreună etc., etc., întreaga cetate din rai a coborît deodată pe coaja unui copac de banian din Sajadpur. Acum judecătorul le spune tuturor celor pe care-i întîlnește : „Uite, uite, nu vedeți ? Uite, acolo-s ochii zeului, uite și limba Kali-ei [4] !“ Subalternii săi, precum și cei care depind de el văd bineînțeles toate cele arătate. Iar cei ce nu au nimic de-a face cu el, nu văd nimic. Dirigintele aparține celei de a doua cate-

---

[1] *Cel care îmi vrea binele*, revistă în limba bengali ce se edita la Calcutta.

[2] Conform mitului trinității vedice, zeul distrugerii și al recreării. După credința populară din Bengal, zeul fertilității și al agriculturii.

[3] Zeița morții și a distrugerii.

[4] Legenda populară povestește că în dorința de a-i omorî pe demoni, Durga, soția lui Șiva, a apărut sub o înfățișare războinică, luîndu-și numele de Kali și a dansat fără astîmpăr. Pentru a o potoli, Șiva s-a culcat la picioarele ei și aceasta, cînd și-a dat seama că stă pe pieptul soțului, și-a venit în fire și de rușine și-a mușcat limba. Imaginile și statuetele lui Kali o prezintă sub această formă.

gorii. În zilele cînd se oferă zeiței ofranda de lapte îngroșat cu fructe de *kathal* [1], care apoi se distribuie vizitatorilor, el vede tot. Dar după ce și-a mîncat porția, îl întreabă pe judecător : „Unde ați spus, domnule, că se văd ochii ?“ Judecătorul îi răspunde : „Nu-i vedeți ? Uite, colo sus !“ Dirigintele îi spune foarte serios și sobru : „Oare ? Cred că acolo e capul“. Cîteodată judecătorul îl întreabă : „Ați remarcat, domnule, că astă-seară, cînd sunau clopoțeii pentru *aroti* [2], ceva s-a așezat pe trunchiul copacului și au picat cîțiva stropi de sus ?“ Dirigintele îi răspunde foarte cuminte : „Da, domnule, s-a clătinat și copacul“. Acum a fost pavat locul din jurul copacului ; judecătorul se roagă acolo în fiecare dimineață și seară, cînd se trag clopoțeii și se cîntă din *șankha* [3]. S-a instalat și un *sanyasi,* care fumează mereu opium și zice cu ochii închiși : „Iată, o văd pe măicuța Kali“. Mai sînt și alții, care leșină tocmai cînd ajung acolo și în starea asta zic tot felul de oracole. Se scornesc tot soiul de păcăleli. Dirigintele mi-a spus : „Cînd vine vreun magistrat la moșia dumneavoastră, să vă duceți cu el să vadă copacul ; atîtea zeități s-au adăpostit în banianul ăsta — aveți datoria să le faceți și lor o vizită.“ Nu-i rău să mă duc să văd ce se petrece acolo, ca să mă distrez [4]. Oricum, dacă farsa asta va continua, în curînd Sajadpur va ajunge un loc de pelerinaj, de care vom profita și noi. După ce a plecat dirigintele, m-am apucat din nou, cu noaptea în cap, de *Raghu-*

---

[1] Fruct exotic. Rodește vara și în anotimpul ploilor.

[2] Ritual legat de serviciul religios hindus, care se desfășoară de două ori pe zi în fața unui idol.

[3] Scoică de mare care produce un sunet grav. Obiect strîns legat de ritualurile hinduse.

[4] Poetul aparținea unei secte moniste — *Brahmo-dharma* a hinduismului, care crede în Brahman, absolutul nemanifestat. Deși s-a inspirat adeseori, la modul poetic, din imaginile unor zeități aparținînd mitologiei hinduse, nu credea în nici o superstiție.

vamsam[1]. Citeam capitolul în care se descrie *Svayamvara*[2] Indumati-ei[3]. Regi frumoşi şi eleganţi s-au aşezat pe tronuri ; după ce a trecut o bucată de vreme, odată cu cîntecul trompetelor şi al scoicilor a intrat Indumati, îmbrăcată ca o mireasă, ţinînd mîna Sunandei[4] şi s-a oprit în mijlocul sălii, între cele două rînduri de tronuri. Ce frumoasă imagine ! Apoi Sunanda îi prezintă regii, unul cîte unul, şi Indumati trece pe lîngă ei, închinîndu-li-se, fără să le arate nici un sentiment deosebit. Ce perfectă este plecăciunea aceasta ! Le arată respect şi consideraţie şi acelora pe care nu i-a ales ! Atît de bine se potriveşte gestul cu firea ei ! E atît de înduioşător faţă de aroganţa unei englezoaice orgolioase. Toţi regii sînt mai în vîrstă decît ea ; o fetiţă ca Indumati trece printre ei, fără să se oprească în faţa vreunuia. Dacă asprimea inevitabilă a situaţiei nu ar fi fost estompată de gestul frumos şi modest al plecăciunii, aspectul estetic al scenei respective ar fi fost cu totul distrus. Dar noaptea a crescut înainte de punerea ghirlandei Indumati-ei la gîtul lui Aja[5] şi astfel a trebuit să mă culc şi eu. De aceea, nunta Indumati-ei nu s-a terminat odată cu nunta lui Priya[6].

Calcutta

1 iulie 1892

---

[1] Operă a lui Kalidasa, inspirată dintr-un episod al *Ramayanei.*

[2] În tradiţia străveche indiană, o prinţesă îşi alege soţul dintre regii şi prinţii din diferite părţi ale ţării, convocaţi special pentru aceasta. Întrunirea se chema *Svayamvara.* O însoţitoare îi prezintă pe rînd pe toţi candidaţii ; mireasa ţine în mîinile sale o ghirlandă de flori pe care o atîrnă la gîtul celui ales.

[3] Eroina principală a piesei.

[4] Însoţitoare şi prietenă a Indumati-ei.

[5] Eroul principal din piesă.

[6] Priyanath Sen, prieten al poetului. E posibil ca în seara respectivă să se fi serbat şi nunta acestuia, la care poetul nu a putut să ia parte.

46

Sajadpur

3 iulie 1892

AZI-NOAPTE am avut un vis nemaipomenit. Undeva sosise în vizită un guvernator şi în cinstea lui a fost organizată o serbare. Printre multe alte distracţii ce fuseseră hotărîte, era şi un bătrîn şi vestit muzicant care cînta într-un cort. Eu îl auzeam de afară. Cîntăreţul interpreta melodia *iman-kalyan* [1], dar deodată a uitat cuvintele şi a încercat de două ori să şi le aducă aminte. La a treia încercare s-a străduit să cînte doar notele fără să spună nici un cuvînt şi, nu ştiu cum, cîntecul s-a transformat subit în plîns. Spectatorii credeau, la început, că el cîntă în continuare, dar deodată au înţeles că acesta nu mai cînta, ci plîngea. Auzindu-i plînsul, Bardada a exclamat cu multă compasiune „Aha, aha", fiindcă şi-a dat seama ce suferinţă îndură un adevărat artist într-o situaţie ca asta [2]. Auzind glasul trist al cîntăreţului, eram şi eu foarte mîhnit. Voiam să fac ceva ca să-l ocrotesc de răutatea lumii, ca nu cumva ascultătorii care nu i-au înţeles sentimentul să-l creadă nebun, să nu rîdă de el. După aceea, s-au petrecut multe alte lucruri incoerente ; nici nu ştiu unde a dispărut guvernatorul Bengalului. Dar prima parte a visului mi-a plăcut.

Calcutta

5 iulie 1892

47

Silaidaha

20 iulie 1892

ADINEAURI era să-mi pierd viaţa. Nu ştiu cum am scăpat deşi nu-mi pare deloc rău din cauza asta. Veneam

---

[1] Melodie ce se cîntă spre seară.

[2] Poezia *Ganbhango* (Cîntecul întrerupt) din volumul *Katha o Kahini* (Povestiri şi legende) pare a fi inspirată de acest vis.

de la Panti la Silaidaha. Vîntul era liniştit şi mergeam destul de iute cu pînzele umflate. Rîul era plin de apa ploilor şi pretutindeni se auzea vuietul valurilor. În timp ce scriam, din cînd în cînd mă uitam afară. La ora zece şi jumătate am văzut podul peste rîul Gadui. Barcagiii parlamentau între ei : oare catargul va atinge podul sau nu ? Dar în acelaşi timp conduceau şi corabia spre pod. Au crezut că nu exista nici un motiv de frică, deoarece mergeam contra curentului şi la apropierea podului, dacă li se va părea că acesta şi catargul se vor ciocni, vor desface pînzele şi curentul va trage corabia îndărăt. Abia după ce am ajuns foarte aproape de pod s-au lămurit că există pericolul ciocnirii şi totodată au descoperit un puternic vîrtej, din pricina căruia curentul şi-a schimbat direcţia. Atunci au înţeles că sîntem în faţa unei mari primejdii. Dar nu mai era timp de gîndit — într-o clipită catargul s-a ciocnit de pod. Scoţînd un vaier puternic, a început să se clatine şi odată cu el şi corabia. Mereu le spuneam barcagiilor nedumeriţi : „Veniţi încoace, altfel catargul are să vă cadă în cap". Tocmai atunci o barcă s-a îndreptat repede spre noi şi m-am urcat în ea. Echipajul din barca aceasta a început să tragă corabia noastră cu frînghii. Topsi şi încă un barcagiu de-al nostru au înotat spre mal şi, ţinînd o frînghie între dinţi, au tras-o la chei. S-au adunat mulţi oameni pe mal şi împreună au salvat corabia. Cu numai cîteva clipe înainte nu mai trăgeam nici o nădejde. Pe cît se clătina catargul, pe atît şi corabia. Dacă barca aceea nu venea la timp, corabia nu ar fi rezistat. Adunîndu-se cu toţii la mal, ai noştri au zis : „Allah ne-a salvat, altfel n-aveam cum să scăpăm". Aşa-i cu obiectele neînsufleţite ! Noi ne-am agitat, ne-am speriat şi am strigat, dar degeaba. Odată ce lemnul a lovit fierul şi ne-a împins curentul am înţeles că se va întîmpla ce era de aşteptat. Apa nu s-a oprit nici o clipă, catargul nu şi-a aplecat vîrful nici cu un deget şi podul de fier a rămas nemişcat. Corabia era să piară chiar şi atunci cînd am ajuns pe uscat cu cealaltă barcă. Din fericire, malul era aproape ; dacă se scufunda corabia, cel puţin nu se înecau oamenii. Se duceau însă caietele şi celelalte scrieri ale mele care erau în ea. Barcagiii spun că de data asta

n-am avut noroc în călătorie — de trei ori am dat de primejdie. La cheiul din Kuştia frînghia catargului se dezlegase şi era gata să cadă. Barcagiul Phulciand era să moară ; cu greu a scăpat. Apoi, altă dată, pe canalul Panti, catargul se agăţase de un banian de pe mal ; nici asta n-a fost mai uşor de rezolvat deoarece curentul era foarte puternic acolo. După aceea, buclucul cu podul. Sînt mulţumit de mine, căci în timpul celei mai grave situaţii am avut grijă de echipaj, nu m-am văitat şi mi-am păstrat cumpătul. Sufletește eram pregătit pentru groaznica rupere a catargului, dar tot ce i-am sfătuit pe barcagii a fost util. Nu ştiu cum m-aş fi simţit dacă aţi fi fost şi voi cu mine.

Calcutta
21 iulie (?)
1892

48

Silaidaha
21 iulie 1892

(...)

IERI am dat mîna cu regele Yama [1]. Numai întîmplările de acest fel te fac să-ţi dai seama că moartea ne e vecină, dar peste puţin timp o şi uiţi. Azi nu mai izbutesc să retrăiesc momentul acela îngrozitor. Pînă cînd moartea nu năvăleşte asupră-ne ca un musafir nepoftit şi nedorit, nu ne prea gîndim la ea, deşi din ascunzişul său ea se interesează mereu de noi. Oricum, eu îi aduc la cunoştinţă, cu multe, multe salutări, că nu dau nici doi bani pe ea. Poate să trezească valuri de ape sau să sufle din cer oricît vrea, eu îmi continui drumul cu pînzele ridicate şi umflate. Ceea ce poate face ea, o ştie

[1] Regele morţii în mitologia indiană.

toată lumea. E cunoscut faptul că nu poate să facă nimic mai mult. Orice mi s-ar întîmpla, n-am să țip de frică.

Calcutta
22 iulie 1892

49

Șilaidaha
joi, 3 bhadra[1] *1299*
18 august 1892

CE FRUMOASĂ dimineață de toamnă! Ochii mei se cufundă în armonia frumuseții Naturii. Vîntul adie lin, păsările cîntă. Cînd privirea-mi cade asupra malurilor rîului plin pînă la ultima linie, asupra Pămîntului întinerit, bucuros de ploaie și scăldat în lumina aurie a toamnei, îmi pare că planeta noastră frumoasă și tînără s-a îndrăgostit de un zeu din cer. De aceea e atîta lumină, de aceea bate vîntul atît de plăcut și de aceea se zămislesc aceste sentimente, amestec de bucurie și detașare, foșnesc frunzele și lanurile. De aceea albia rîului s-a umplut pînă la ultimul punct, Pămîntul a înverzit așa de frumos și s-a înveșmîntat într-un albastru atît de senin. E ca desfășurarea unui spectacol de iubire măreață, profundă și nemărginită între rai și Pămînt. Iubirea ne ajută să trecem peste marile evenimente ale vieții, un asemenea sentiment copleșește azi tot cerul. Privindu-l, toată alergătura, gîfîiala, tot neastîmpărul și hodorogeala din Calcutta îmi par foarte îndepărtate și lipsite de orice semnificație. De pretutindeni mă înconjoară cerul, lumina, vîntul și muzica și toate acestea puse la un loc mă fac să devin imponderabil și să mă contopesc cu

[1] A cincea lună a calendarului bengalez. Corespunde perioadei 15 august — 15 septembrie.

ele. De parcă cineva își înmoaie pensula în sufletul meu și-i transmite culoarea peisajului multicolor al Naturii tomnatice. Astfel s-a adăugat încă o nuanță — cea a beției mele estetice — la albastrul, verdele și aurul privelиștii din jur. Mi-e jenă să spun : „Nu știu ce-mi dorește inima“ [1]. Nici n-aș fi spus-o la Calcutta, dar pot s-o spun aici fără nici o ezitare, chiar dacă știu bine că acesta nu-i decît un sentiment poetic. La Calcutta multe poezii vechi și seci îmi par bune numai pentru a fi arse în focul ridicolului, dar îndată ce vin aici ele învie, înmuguresc și înfrunzesc într-o clipă.

Calcutta
19 august 1892

50

Șilaidaha
20 august 1892

ÎN FIECARE dimineață, cînd deschid ochii, observ că lumina soarelui inundă rîul și malul. Cînd vezi un tablou frumos, îți spui : „O, dacă puteam să mă duc acolo“. Această dorință mi se împlinește aici. Am sentimentul că trăiesc în mijlocul unui tablou strălucitor unde nu există asprimea lumii reale. Soarele de aici îmi trezește în suflet aceeași senzație ca în zilele copilăriei, cînd mă uitam la poze cu mări și jungle, în cărți ca *Robinson Crusoe* și *Paul și Virginia*. Nu mă pricep să exprim dorul care mă frămîntă, nu pot să-i sesizez sensul, simt doar că există pe undeva o atracție de sînge între mine și planeta noastră. De parcă mi-aș aminti vag de vremea cînd am fost o parte a ei și deasupra-mi răsărea iarba verde, lumina toamnei mă mîngîia, căl-

[1] Citat dintr-o poezie proprie : „În reveria de dimineață, sub lumina soarelui tomnatec, nu știu ce-mi dorește inima“.

dura soarelui scotea o văpaie înmiresmată de tinereţe din fiecare por al trupului meu uriaş, care acoperea apele, şesurile şi munţii din toate ţările şi mările şi stătea lungit, înverzit şi nemişcat sub cerul senin. Atunci lumina tomnatecă transmitea o sevă de bucurie şi o energie vitală prin fiecare fibră a trunchiului meu vast, măreţ şi inconştient. Sentimentul pe care îl simt azi mi se pare că este şi al Pământului originar, însorit, veşnic înmugurit, veşnic înflorit şi veşnic înviorat de bucurie. Simt că şuvoiul conştiinţei mele se transmite încet fiecărui fir de iarbă şi fiecărei rădăcini de plantă ; iar lanurile de orez şi frunzele de cocotier tresar la vibraţiile emoţiilor mele. Aş dori să-mi pot exprima clar sincerul meu sentiment de rudenie şi afecţiune faţă de Pământ, dar mă tem că nu toţi vor putea să-l înţeleagă. Sentimentele mele vor părea multora extrem de ciudate. De aceea, nici nu-mi vine să încerc să le comunic.

Calcutta

21 august 1892

51

Boalia

18 noiembrie 1892

TE AFLI în tren ? După ce ai suferit frigul îngrozitor al nopţii, cred că acum te-ai sculat, te-ai spălat şi te-ai aşezat la geam cu picioarele învelite în pătură. Dacă mergeaţi prin Jabbalpur [1], puteam să-mi închipui peisajele pe care le vedeţi. La ora asta, soarele răsare asupra dealurilor tari, pietroase şi aproape lipsite de vegetaţie de pe lîngă Nawadi. Probabil că aşa este şi drumul vostru prin Nagpur [2]. Cred că zările s-au luminat în răsă-

[1,2] Oraşe în India centrală.

ritul soarelui abia ivit, iar contururile albastre ale munţilor se zăresc din cînd în cînd pe pînza cerului ; nu se prea văd ogoarele — rare sînt locurile unde fermierii din triburile montane au început să are Pămîntul cu bivolii. Pe ambele părţi se văd : Pămîntul crăpat, pietrele negre, urmele unor izvoare marcate de pietricele împrăştiate, copaci tineri de *şal* [1] şi nişte păsări *finge* zburdalnice, care îşi leagănă codiţele aşezîndu-se pe firul de telegraf. Ştii ce imagine îmi vine în minte ? Ai citit în *Sakuntala* lui Kalidasa cum Bharata, băieţelul lui Duşyanta se juca cu un pui de leu ? De parcă acel copilaş, plin de duioşie faţă de animale îşi plimbă încetişor degetele albe şi gingaşe prin părul lung al puiului de leu şi acesta stă nemişcat, doar din cînd în cînd aruncă prin ochii întredeschişi cîte o privire plină de afecţiune şi de încredere către prietenul său uman. Şi ştii cu ce asemăn izvoarele secate şi marcate cu pietricele despre care ţi-am vorbit acum ? În basmele englezeşti se spune că a fost odată o femeie care a vrut să-şi izgonească copiii vitregi de acasă, i-a trimis într-o pădure necunoscută sub un pretext oarecare, iar cei doi copii, frate şi soră, au presărat pietricele pe drumul lor ca să nu se rătăcească [2]. Izvoarele acelea mici îmi par ca nişte copii care au pornit într-o lume vastă şi necunoscută în fragedă copilărie şi au lăsat pietrele în urma lor, ca să-şi regăsească drumul spre casă. De cînd m-am sculat azi-dimineaţă, în imaginaţia mea stau la fereastra voastră şi încerc să văd, împreună cu voi, tablourile înseninate de soare de ambele părţi ale căii ferate. Îmi scot din memorie fragmentele de peisaje pe care le-am văzut în cursul călătoriilor mele, le aşez, le aranjez, întind lumina soarelui matinal de toamnă tîrzie asupră-le şi din cînd în cînd îţi vorbesc de ele.

Solapur

22 noiembrie 1892

---

[1] Copac exotic.

[2] Este vorba despre basmul Fraţilor Grimm *Hänsel şi Gretel.*

52

Nator[1]

2 decembrie 1892

IERI dimineaţă, după ce am luat micul dejun, m-am dus la Maharajah[2], iar spre seară am ieşit cu toţii la plimbare. Mi-au plăcut potecile de pe cîmpiile întinse. Niciodată nu izbutesc să descriu frumuseţea cîmpiilor singuratice ale Bengalului şi cea a apusului de soare filtrat prin vegetaţia de pe marginea acestora. Ce pace profundă şi ce pietate duioasă! Ce întîlnire tristă şi tăcută dintre Pămîntul nostru şi cerul îndepărtat şi aplecat afectuos asupră-i! Infinitul ne copleşeşte cu o profundă tristeţe izvorîtă dintr-un veşnic dor de depărtări. Lumina serii asupra Pămîntului abandonat de soare o dezvăluie subtil. O tăcere încărcată de semnificaţie acoperă cerul, Pămîntul şi apa. Uitîndu-mă la ea cu o privire neclintită, îmi vine un gînd: dacă această desăvîrşită şi atotcuprinzătoare tăcere nu mai poate să se stăpînească, dacă deodată se sfîşie, exprimîndu-se în limbajul ei străvechi, atunci ce muzică gravă, profundă, frumoasă şi tristă ar umple spaţiul dintre Pămînt şi lumea stelară? De fapt, aşa se şi întîmplă. Lumina şi sunetul nu sînt decît vibraţiile universului, pe care le percep ochii şi urechile. Dacă ne străduim să ne concentrăm, vom reuşi să tălmăcim doar parţial armonia vastă a îmbinării tuturor luminilor şi culorilor universului într-o perfectă melodie a minţilor noastre. Sunetele vibraţiilor neîncetate ale peisajelor, care izvorăsc mereu din sînul creaţiei, sînt de sesizat doar cu urechile lăuntrice, cu ochii închişi. Dar de cîte ori am să-ţi mai scriu despre aceste răsărituri şi apusuri de soare? În fiecare zi ele îmi par cu totul altele, dar voi putea eu oare să le descriu sub atîtea forme noi?

Solapur

6 decembrie 1892

---

[1] Regiune din nordul Bengalului; pe atunci se afla sub stăpînirea unui rege.

[2] J. N. Ray, maharajah din Nator, bun prieten al poetului.

53

Şilaidaha

9 decembrie 1892

ÎN SFÎRŞIT, m-am liniştit, aşezîndu-mă la fereastra corăbiei mele. Ea pluteşte în direcţia curentului, o ajută şi vîntul, umflîndu-i pînzele. Ziua de iarnă s-a îmblînzit uşor în căldura soarelui de după-amiază. Nu se află nici o barcă pe apă — ostrovul de nisip galben stă ca o linie pictată între albastrul rîului şi albastrul cerului. Vîntul dinspre nord vălureşte apa în tresăriri uşoare şi cristalin sclipitoare, fără să trezească nici un val. Stau cu capul rezemat de fereastra deschisă ; o boare uşoară îmi atinge părul. După o boală grea şi îndelungată, trupul meu e slab şi relaxat ; de aceea, alintarea duioasă a naturii îmi pare deosebit de dulce. De parcă, întreaga mea existenţă stă culcată în soarele blînd al iernii şi luceşte leneş, asemenea rîului subţiat de iarnă ; îţi scriu aproape absent. De fiecare dată cînd vin la Padma mă cuprinde teama că Padma mea îşi va pierde farmecul prin obişnuinţă. Dar îndată ce pornesc la drum, apa clipoceşte de jur-împrejur, pretutindeni începe să se desfăşoare sărbătoarea zilnică a frumuseţii, muzicii, dansului şi a culorilor, se vede o linie verde proaspătă şi o întindere albastră gingaşă, se simt foşnete, vibraţii, lumină şi cer şi inima mea învie din nou. Planeta mea, Pămîntul, mi se pare veşnic nouă, ca o fiinţă dragă pe care o cunosc demult, în cursul mai multor existenţe ale mele ; este o legătură de o profundă şi atotcuprinzătoare cunoaştere între noi doi. Pot să-mi aduc aminte destul de bine cum, cu mai multe milenii în urmă, cînd planeta noastră tînără abia îşi terminase scalda în apele oceanice, şi-a ridicat capul asupră-le şi a înălţat imnurile către soarele tînăr de atunci, iar eu am înfrunzit sub chipul unui arbore răsărit pe solul abia format, dintr-o primă revărsare a vieţii. Pe atunci nu era nici un animal, nici o vietate pe Pămînt, oceanul uriaş se legăna ziua şi noaptea şi uneori, asemenea unei mame nepricepute, acoperea solul său mic şi nou-născut cu braţele-i deschise.

Atunci, pe acest Pămînt, am absorbit lumina solară pentru întîia oară cu tot trupul meu, m-am legănat sub cerul albastru cu fericirea unei vieţi oarbe, infantile şi îmbrăţişînd-o pe mama mea de lut cu toate rădăciniile mele, i-am supt sînii. Dintr-o fericire ininteligibilă îmi înfloreau florile şi-mi înmugureau frunzele noi. Cînd se iveau sărbătorile mari ale norilor de muson, umbrele lor înverzite îmi atingeau frunzişul cu o mînă prea cunoscută. Şi după aceea m-am născut pe pămîntul acestei planete în mai multe epoci ale Timpului. Oricînd ne aflăm singuri, aşezîndu-ne faţă-n faţă, îmi revin amintirile vagi ale cunoaşterii noastre străvechi. Acum Basundhara[1] s-a aşezat într-un lan, îmbrăcînd un sari auriu, îngălbenit de soare; fiinţa mea se zbenguie în juru-i şi se culcă la picioarele ori pe genunchii ei — dar aşa cum o mamă distrată, dar calmă şi răbdătoare, nu prea bagă în seamă acel necontenit du-te-vino al copiilor săi, tot aşa, în această după-amiază, uitîndu-se la marginea cerului, ea se gîndeşte la vremile sale primitive şi nu mă prea observă. Totuşi, eu îi vorbesc întruna. Aşa trece timpul. Se apropie amurgul. Fiindcă sîntem în iarnă, lumina zilei se stinge foarte repede.

Solapur
14 decembrie (?)
1892

54

...Putem să suferim prin autochinuire, dar nu ne dorim letargia minţii. De aici se înţelege că omul preferă progresul bucuriei — suferinţa nu-i e atît de neplăcută, pe cît e degradarea sufletului.

---

[1] Sinonim al Pămîntului.

55

Katak

februarie 1893

NU POT să-i sufăr pe englezii care se află în India. Firește că ei ne disprețuiesc profund, n-au nici un strop de simpatie față de noi, dealtminteri mi-e greu să mă arăt privirilor lor. Caut să evit, cît mi-e cu putință, să intru în teatre sau în alte locuri de distracții ale lor, nu-mi place să trec nici prin magazinele lor (în afară de cel al lui Thacker [1]). Faptul că orice individ din neamul englezesc, oricît de prost ar fi, se crede superior tuturor oamenilor din țara noastră mă indignează profund. Dacă ei nu recunosc că avem și noi vreo calitate, apropiindu-ne de ei n-avem decît să suferim umilința și insultele. Uneori mă supăr îngrozitor pe compatrioții mei ! Nu pentru că ei nu-i alungă pe englezi din țară, ci pentru că nu fac nici un fel de efort pentru a-și dovedi vrednicia. Nici nu se gîndesc la asta — nu simt nici un pic de rușine sau de înjosire să dănțuie și să facă gesturi ciudate, împodobindu-se cu penele englezilor culese de pe stradă [2]. Ăștia nu vor să-i învețe nimic pe oamenii noștri, disprețuiesc limba țării [3] și nici nu le pasă de acțiunile care n-au posibilitatea să atragă atenția englezilor. Ei cred că vor ajunge oameni importanți numai înființînd Partidul *Congress* [4] și aruncînd o sumedenie de invective la adresa guvernului englez. După mine, e mai bine să trăim în obscuritate pînă cînd sîntem în stare să realizăm ceva. Fiindcă, de vreme ce merităm, într-adevăr, disprețul lumii, cu ce pretext ne apărăm

---

[1] *Thacker, Spink & Co.* — cunoscută librărie englezească din Calcutta.

[2] Aluzie la fabula lui Esop despre corbul care se împodobise cu pene de păun.

[3] Pe vremea aceea se obișnuia ca liderii politici să-și rostească prelegerile în limba engleză. Poetul a fost un fruntaș al intelectualilor indieni care și-au stabilit contactele cu masele prin intermediul limbilor naționale.

[4] Partidul național al Indiei.

prestigiul ? Nu-i destul să-i maimuţărim pe alţii, să ne perfecţionăm să dăm din coadă, imitîndu-i pe alţii. Numai atunci cînd vom izbuti să ne creăm un loc în lume, să ne aducem contribuţia în descurcarea treburilor ei, vom putea să ne adresăm altora cu fruntea sus. Pînă atunci, e preferabil să ne ascundem, să tăcem şi să ne isprăvim treburile proprii. Dar părerea compatrioţilor mei e cu totul opusă — pe ei nu-i interesează activităţile în interesul poporului, activităţi care nu atrag atenţia autorităţilor. Ei se laudă doar cu fapte mărunte şi lipsite de vreo valoare statornică. Cît de amărîtă e ţara noastră ! Aici greu îţi păstrezi tăria sufletească să faci ceva. Nu găseşti pe nimeni care să-ţi dea o mînă de ajutor. Nu vezi nici un singur om, pe o suprafaţă de zece sau chiar douăzeci de kroşi, cu care să poţi schimba două vorbe ca să simţi că exişti cît de puţin. Nimeni nu ştie să gîndească, să perceapă, să muncească, nimeni n-are experienţa unei munci nobile sau a unei vieţi demne ; nicăieri nu se află o minte cu adevărat matură şi omenească. Toţi umblă ca nişte umbre. Mănîncă, se plimbă, se duc la servici, dorm, fumează şi trăncănesc tot timpul ca nişte proşti fără pereche. Cînd vorbesc de sentimente, fac drame şi cînd se apucă să raţioneze devin puerili. Sînt însetat pînă în adîncul sufletului de prietenia unui om adevărat, doresc să-mi exprim părerile, chiar fiind contrazis de cineva. Dar unde se află acel om, un om în carne şi oase, un om în toată firea ? Toţi sînt umbre, plutesc în aer ca un abur nelegat de Pămînt. Nu cred că pe faţa Pămîntului există o fiinţă mai izolată şi mai singuratică decît acela care s-a născut în ţara noastră cu nişte idei în cap. Dar, poftim, de unde am plecat şi unde am ajuns ! Acesta e cel mai sincer regret al meu. O mare parte a oboselii vieţii mele se datorează lipsei prieteniei cu un astfel de om.

Solapur
februarie 1893

56

Boalia

Marți, 7 februarie 1893

NU-MI mai place să călătoresc — doresc foarte mult să-mi găsesc un colțișor liniștit și singuratic. Viața indiană are două laturi — una este a omului de casă și cealaltă a pustnicului ; unii nu se mișcă deloc de acasă, iar alții nu au nici un fel de acoperiș. Pe mine mă atrag colțurile mai retrase ale casei și în aceeași măsură mă cheamă și lumea de afară. Deși îmi face plăcere să călătoresc, să mă plimb și să văd, sufletul meu pribeag și istovit își dorește mereu un cuib. De parcă aș fi o pasăre. Îmi trebuie un cuib mititel pentru a locui și un cer imens pentru a zbura. Mintea mea vrea să se interiorizeze și să muncească neobosit ; cînd se află printre oameni, eforturile ei se poticnesc la fiecare pas și ea se agită — mă ciupesc mereu cu ciocul printre gratiile coliviei. Dacă sînt capabil să-i ofer doar puțină liniște, poate să gîndească cît vrea, să privească la toate din juru-i, să-și exprime sentimentele prin viu grai. Mintea mea e atît de geloasă încît nu poate accepta faptul că ...a venit cu mine. Vrea un răgaz neîntrerupt de zi sau de noapte. Ar fi foarte fericită dacă nu aș spune nici un cuvînt nimănui în douăzeci și patru de ore. Așa cum creatorul este singur în creația sa, tot atît de singură vrea să fie și ea în centrul lumii gîndurilor mele. Altfel puterea și existența ei se risipesc în van... Oare asta se cheamă mizantropie ? Nu, nici chiar așa. Dacă vreau să mă izolez de lume, asta nu înseamnă că lumea nu-mi place, dar ce-i drept, minții mele îi trebuie un spațiu imens pentru a se mișca și pentru a munci.

Solapur

14 februarie 1893

57

Katak

10 februarie 1893

PICIORUL șchiopului nimerește groapa[1]. Deși nu-i pot suferi pe anglo-indieni[2], aseară la cină am fost nevoit să mai asist și la manifestarea nepoliteței unei anumite persoane. Directorul *College*[3]-ului de aici e un „englez" straniu, cu nas lung, ochi vicleni, bărbie lată de un cot și jumătate, față rasă, voce groasă și un accent afectat, lipsit de litera „r" — cu totul, un taur pe deplin dezvoltat sub chip uman[4]. Mereu își arunca invectivele asupra alor noștri. Cred că știi că s-au stîrnit proteste vehemente împotriva deciziei guvernamentale de a schimba sistemul după care autohtonii erau solicitați ca membri ai juriilor la tribunale. Omul ăsta a provocat o discuție asupra acestui subiect și a intrat în dispută cu domnul Bo... A zis că nivelul moral al țării noastre este foarte scăzut, oamenii de aici nu au noțiunea sentimentelor sacre ale vieții, astfel că nu sînt demni de a fi cooptați într-un juriu. Nu știu cum să exprim revolta pe care o simt. Îmi clocotea sîngele în vine, dar nu-mi venea nici un cuvînt de protest pe buze. Atîtea argumente mi s-au ivit în minte după ce m-am culcat, dar atunci parcă amuțisem. Gîndește-te și tu, Bob, cum ne privesc ei. Nu ezită să rostească asemenea cuvinte nici chiar atunci cînd se află între bengalezi, oaspeți într-o casă bengaleză! La ce să ne mai așteptăm oare? La naiba cu simpatia lor, de ce ne apropiem de ei

---

[1] Un proverb bengalez spune: „Ghionionul nimerește tocmai acolo unde nu trebuie".

[2] Populație mixtă compusă din englezi și indieni. Atitudinea intolerantă a poetului față de anglo-indieni se explică prin faptul că în perioada colonialistă aceștia considerau că aparțin societății engleze și îi disprețuiau pe indieni. Deși ocupau înalte posturi administrative în cadrul instituțiilor guvernamentale, n-au fost primiți în societatea englezilor.

[3] Institut de învățămînt superior; în India se folosește sistemul de învățămînt englezesc.

[4] Joc de cuvinte, folosind expresia englezească *John Buil*, personificare a englezului tipic; pe de altă parte, în bengali *jon* înseamnă om, iar în engleză *bull* înseamnă taur.

zîmbind și dănțuind, de ce le cerșim respectul și le cerem iubirea cu plînsete [1], lor, care cred că e de prisos chiar să se comporte civilizat cu noi? La cea mai vagă atingere a mîinilor lor nepăsătoare, tot corpul și tot sufletul ni se leagănă, ni se clatină și devine alunecos, asemenea unei bucăți de piftie, copleșit de bucurie. O, ce orgoliu și ce dispreț au ei față de noi! Și în ce sărăcie sufletească și în cîtă umilință sîntem prăbușiți noi. Destul te înjosești înghițind insulte; e și mai degradant să le cerșești mîngîierea, ducîndu-te nepoftit la ei. S-o strîngem la piept pe sărmana noastră Indie, patria noastră jignită și nebăgată în seamă, să ne străduim să-i iertăm sincer toate defectele, slăbiciunile și mizeriile și să depunem toate eforturile pentru a le îndrepta! Chiar dacă nu putem să acceptăm toate ideile și obiceiurile ei, să nu ne îndepărtăm de ea! Dacă, din pricina unor prejudecăți strîmbe, poporul nostru caută să se îndepărteze de noi, de ce îl părăsim imediat, fără măcar să încercăm să-l înțelegem? Pe de altă parte, englezii ne lovesc cu picioarele și ne bat cu mătura [2] de o mie de ori în public și totuși nu izbutesc să-și golească curțile și să-și elibereze picioarele de „lipicioșii nerușinați", cum ne consideră ei. Ne ducem desculți acolo unde nu sîntem lăsați să mergem încălțați; în locurile în care n-avem voie să intrăm cu capul sus, ne ploconim, iar dacă accesul compatrioților noștri este interzis într-un loc, venim acolo deghizați sub mască englezească [3]. Lor nu le place să participăm la întrunirile lor, să ne distrăm acolo unde se distrează ei sau să ne amestecăm în treburile lor — totuși încercăm să găsim pretexte și ocazii pentru a stabili un contact cît de firav cu ei, înlăturîndu-i pe ai noștri, denigrîndu-ne

[1] Poetul folosește o expresie populară: „Dacă cerșești respectul și iubirea plîngînd, te înjosești".

[2] Aluzie la o expresie populară bengaleză.

[3] În perioada colonialistă, bărbații indieni n-aveau voie să intre în cluburile și restaurantele europene din India decît în ținută europeană; femeilor însă le era permis să poarte costumul național.

poporul şi înghiţind toate insultele adresate patriei noastre. Nu vreau să par englezilor un om excepţional. Dar vreau să le spun : dacă nu aveţi nici o stimă faţă de noi, nici eu nu vreau să mă adoptaţi, făcîndu-mă civilizat după concepţiile voastre. Îmi voi face datoria sinceră şi prietenească faţă de ai mei, rămînînd în mijlocul poporului meu. Privirea voastră n-are să cadă acolo unde mă aflu eu, nici activitatea mea n-are să vă ajungă la ureche. Nu vă cer nici o fărîmă din rămăşiţele de pe masa voastră, nici nu tînjesc după mîngîierea voastră, o calc în picioare. Alintarea voastră e pentru mine tot atît de spurcată, pe cît e carnea de porc musulmanilor. Asta m-ar face să-mi pierd casta şi m-ar ostraciza [1]. Insulta te face să ţi-o pierzi cu adevărat şi atunci mîndria neamului se duce într-o clipă. După aceea, ce-ţi mai rămîne ? N-am să-l stimez, nici măcar o clipă, pe acela care-şi cumpără prestigiul cu preţul cinstei sale. Nu voi ezita să-l consider pe cel mai sărac ţăran din cea mai mizerabilă colibă din ţara mea ca pe prietenul meu. Iar dacă vreodată voi dori să stabilesc un contact cu cei care conduc docarul, îmbrăcîndu-se elegant şi numindu-ne *nigger* [2], să fiu blestemat... Aseară, în salon, nu vedeam decît nişte umbre — de parcă întreaga Indie se întindea sub privirea mea şi eu stăteam la căpătîiul ţării mele natale, amărîtă, dezbrăcată de orice glorie şi lipsită de noroc — şi o tristeţe profundă mi-a cuprins sufletul. Dar sub ochii mei se aflau, în realitate, nişte englezoaice în rochii de seară şi urechile mele auzeau rîsetele lor precum şi murmurul conversaţiei englezeşti — ce cacofonie ! Ce reală e eterna noastră Indie şi ce goale, înşelătoare şi ireale sînt aceste rîsete dulci şi aceste dialoguri sofisticate la o recepţie formală. Cînd doamnele acelea vorbeau cu vocile lor

[1] După codul eticii societăţii hinduse, angajarea la treburile neîngăduite rangului tău este pedepsită cu degradarea la o castă inferioară, ba chiar cu ostracizarea. *Brahmo-dahrma*, pe care o practica familia poetului, nu respectă sistemul castelor. Expresia este folosită în mod simbolic.

[2] Negru (eng.). Sens peiorativ.

prefăcute, încete și dulci, mă gîndeam la voi, la odoarele Indiei mele. Nu aparţineţi voi, oare, ţării mele?

Solapur
16 februarie 1893

58

Puri[1] */ Katak*
Februarie 15 / 10 1893

(...) APOI au fost citite alte cîteva poezii ale sale. Nu m-am putut niciodată obișnui să rostesc fraze plate avînd drept conţinut falsa politeţe. Pe de altă parte, după ce asculţi asemenea „opere" e foarte greu să vorbești frumos pe nepregătite, să nu dai drumul la spinii criticii. Atunci n-ai ce să faci altceva decît să îngaimi cîte un „emm" și „hum" ca un prost. Cînd am fost întrebat: „Credeţi că pot să continui să scriu poezii?", am răspuns: „De ce nu? Oare poezia e numai pentru ceilalţi? Ea este o bucurie a sufletului tău. Chiar dacă nu ești preţuit de alţii, după mine bucuria asta lăuntrică ţi-e răsplată." Nu mi s-a părut că vorbele mele ar fi încurajat-o prea mult pe respectiva persoană. Poeziile sale nu-s chiar foarte proaste, sînt așa și așa. La examen, unii trec cu notele cele mai mari, iar alţii pică cu note din cele mai proaste. Cei promovaţi sînt ierarhizaţi pe o scară cu multe trepte, dar cei picaţi sînt pur și simplu picaţi — nimeni nu consideră necesar să-i departajeze și pe ei; aceștia sînt îngrămădiţi într-un singur grup. Dacă-i spuneam „aparţineţi clasei întîi sau celei de a doua dintre scriitorii nepublicaţi și necunoscuţi care au căzut în materie de poezie", este oare asta o consolare? În asemenea situaţii, e mai bine să taci decît să dai vreun certificat. Așa cum la examenele universitare mulţi studenţi buni cad la matematică, tot așa o mare parte a nereușiţilor în domeniul poeziei pică la muzica-

[1] Oraș din Orissa, pe malul Golfului Bengalului. Cunoscut pentru templul lui Jagannath.

litate. Aceştia au sentimente, au vocabular, se pricep la formă, nu le lipseşte nici pregătirea, dar le lipseşte harul întreţeserii armonioase a sunetelor, care într-o clipă preschimbă în poezie o simplă compunere. E greu să faci vădită această lipsă. E ca şi cum ai avea lemne şi curentul de aer necesar, dar ţi-ar lipsi tocmai acea scînteie cu care poţi să aprinzi totul. Cu sîrguinţă, poţi să culegi o grămadă de lemne din diferite locuri dar focul — pe acesta trebuie să-l ai în tine. Dacă-n fiinţa ta nu mocneşte nici o scînteie, poţi să aduni un munte de materiale, geaba-ţi va fi truda. Această observaţie am făcut-o şi în legătură cu poezia Kamini-ei Sen [1]. În scrierile sale pot să existe multe sentimente înalte şi inedite, dar focul poeziei nu s-a aprins în ele. Dacă cineva argumentează „ba există şi poezie în ele", cine ar putea protesta? De aceea, nu recenzez poezii în care nu găsesc nimic de apreciat. Dar, Bob, încă n-am uitat neobrăzarea englezului. A spus cu atîta uşurinţă că habar n-avem de *sacredness of life* [2]! Ei, cei care i-au dezrădăcinat pe indieni — pieile roşii din America — ei care împuşcă fără nici un motiv, fără nici o vină, chiar femei neajutorate şi neputincioase din Australia ca pe nişte prăzi de vînătoare, fără a fi cîtuşi de puţin socotiţi vinovaţi pentru că le ucid, aceştia ne predică nouă, hinduşilor, cu o fire atît de paşnică şi cu sufletul atît de duios, *sacredness of life* şi *high standards of moral* [3]! Dă-o încolo, ce rost are să te vaiţi de asta?

Solapur

29 *februarie* 1893 [4]

---

[1] Poetă bengaleză din secolul al XIX-lea.

[2] Sentimentele sacre ale vieţii (engl.).

[3] Înalte nivele de moralitate (engl.).

[4] Se pare că scrisoarea a fost scrisă la Katak pe data de 10 februarie, dar expediată de la Puri pe ziua de 13. Se poate presupune din scrisoarea următoare că pornind din Katak sîmbătă, 10 februarie, poetul a stat o noapte la Sardaipur şi a doua zi a plecat la Puri.

59

Puri

14 februarie 1893

MINTEA unora este ca o placă fotografică : dacă nu e developată cît timp e umedă și nu se imprimă imediat pe hîrtie, imaginea se pierde. Mintea mea este în felul ăsta. Cînd îmi place un peisaj, îmi zic : „Am să-l descriu într-o scrisoare pentru Bob". Apoi nu mai știu cînd se suprapun alte imagini estompîndu-mi-l pe cel pe care aș fi vrut să-l înfățișez. De la Katak am venit la Puri. În cursul acestei călătorii cîte lucruri care merită să fie descrise n-am văzut !... Dacă aș fi avut timp să-ți scriu zilnic, tablourile s-ar fi înregistrat bine. Dar cu una, cu alta, au trecut două zile și multe detalii s-au șters în acest timp. Un motiv important este că, de cînd am sosit la Puri, privesc continuu marea,[1] și ea îmi fură toate gîndurile — nu mai am o clipă de răgaz să-mi întorc privirea spre drumul lung al călătoriei. Dar nu-mi vine să nu-ți scriu deloc despre zilele acelea. N-am să întrerup jurnalul meu cotidian ; mai degrabă, să-ți povestesc pe scurt istoria acestor trei zile.

Sîmbătă, după ce-am luat prînzul, Bolu, domnul Bihari și cu mine ne-am așternut păturile pe băncile unei trăsuri închiriate, ne-am pus o pernă la spate, un slujitor s-a suit lîngă vizitiu pe capră și am pornit la drum... Îndată ce încetează ploile musonice, rîurile de aci seacă aproape complet. Katak se află între două rîuri de acest fel. Unul se cheamă Mahanadi și celălalt Kathmudi. Drumul nostru ducea dincolo de Kathmudi. Ajungînd la el, a trebuit să coborîm din trăsură și să ne urcăm în lectici. Cît priveai cu ochii, vedeai numai nisip cenușiu. În limba engleză, albiei unui rîu i se spune *patul rîului ;* ei bine, albia acestui rîu arăta chiar ca un pat făcut în grabă. După cum se întorsese curentul rîului și-l apăsa ba ici, ba colo, patul de nisip arăta într-un loc mai înalt, iar într-altul mai scund. Totu-i dezordonat, răvășit. Un fir de apă, cu limpezimi de cleștar, curgea leneș pe cealaltă margine a rîului. În *Megha-*

[1] Golful Bengalului.

duta, Kalidasa descrie o femeie al cărei iubit e departe, soția Jakșa[1]-ului, care sta ghemuită într-un colț al patului său singuratic; poetul o compară cu un corn subțire de lună în ajun de Lună nouă, pitită parcă în cel mai îndepărtat ungher al zării răsăritene. Rîul acesta poate fi socotit de asemenea drept o metaforă a întristatei femei, chinuită de dor...

Drumul de la Katak pînă la Puri e foarte bun. E atît de bine îngrijit încît nici nu se văd urmele roților. E mai înalt decît cîmpiile ce îl străjuiesc pe ambele părți. Umbrele bogate ale copacilor înalți, dintre care cei mai mulți sînt mangotieri, se împletesc deasupră-i. Acum toți mangotierii sînt în floare, așa că tot drumul era inundat de parfum. Șoseaua curată, de o culoare portocaliu închis, fără nici o pată, se întinde drept între cele două rînduri de copaci deși și înalți; mai jos, de o parte și de alta, cît vezi cu ochii, cîmpii arate. Din cînd în cînd apare cîte un sat cu livezile sale de mangotieri, cocotieri și curmali, de copaci mari de banian și de *aswattha*[2]. Nu se zăresc însă pe nicăieri jungle, bălți, heleștee acoperite de mlaștini, nici păduri de bambus, așa cum se văd în peisajele tipice bengaleze. Îți venea să crezi că peste tot s-a făcut curat pentru a oferi prînzul brahmanilor[3]. Împrejurimile te fac să simți că te duci în pelerinaj[4]. Pe drum a trebuit să ne oprim la o casă de odihnă într-un loc numit Sardaipur. Pînă acolo am traversat încă două rîuri. Unul se cheamă Baluhanta, celălalt Bhargavi. Nu arătau deloc a rîuri, doar din loc în loc sclipeau cristalin niște ochiuri de apă, înconjurate de nisip. Pe malurile lor nisipoase stăteau niște căruțe acoperite în așteptarea călătorilor. Sub niște umbrare mari făcute din frunze s-au deschis prăvălii de dulciuri. Lîngă șosea, trecători care poposeau, luau masa la umbra copacilor sau în colibe așezate în rînduri. Cerșetorii țipau pe diferite voci și în diverse limbi, îndată

---

[1] Personaj mitologic, eroul poemei *Meghaduta*.

[2] Copac exotic.

[3] În anumite rituale hinduse brahmanilor din sate li se oferă prînzul în casele țăranilor, în care scop sufrageria se curăță cu deosebită grijă.

[4] În statul Orissa se află multe temple vechi.

ce vedeau un nou călător mergînd cu trăsura sau cu lectica. Spre seară, am ajuns la casa de oaspeți din Sardaipur. Vilișoarele de aici sînt drăguțe ; sînt curate, izolate, ascunse parcă printre copaci. Am simțit nevoia unei odihne adevărate, măcar cîteva zile, într-o casă ca asta. După ce ne-am luat ceaiul, am ieșit la plimbare. Soarele abia apusese — razele sale din clipa amurgului au țîșnit într-un ultim snop de lumină, incendiind pentru o clipă cerul, cîmpiile, un deal îndepărtat și un templu de pe vîrful lui, acum abandonat de credincioși, ceea ce sporea impresia de tăcută demnitate și pace. În aproape toate scrisorile ți-am spus ce mult îmi plac și cît de profund mă impresionează peisajele selenare. N-aș vrea să le mai adaug nimic. Nu se vedea nici țipenie de om, nici o vietate pe drumul lung și tăcut ce se depăna între cele două rînduri de copaci, nici pe terenul întins de mai jos. Mi-ar fi plăcut să trecem și noi încet și tăcuți, cu capetele plecate prin acea liniște plină de taine, dar tăifăsuiala a continuat...

Duminică dimineața ne-am sculat sub un cer întunecat. Am servit ceaiul și micul dejun și am făcut baia de dimineață. După aceea ne-am urcat într-un docar. Cu cît ne apropiam de Puri, cu atît creștea numărul călătorilor. Treceau în șiruri care cu boi, asemeni unei cete fără noroc. Pe ambele părți ale drumului și pe malurile lacurilor se vedea multă lume stînd la umbra copacilor, unii se culcaseră, alții făceau mîncare, iar alții pîlcuri-pîlcuri, stăteau la taifas. Apoi, o bucată de drum, pînă în apropierea orașului Puri, n-am văzut aproape pe nimeni. În anumite perioade, în preajma sărbătorilor, drumeagul acesta e plin de lume. Pe vremuri, izbucneau pe aici năprasnice epidemii și marginile drumului rămîneau spuzite de cadavrele călătorilor pe care-i secerase molima ori îndelungatele posturi[1]. Și azi încă mor mulți din pricina greutății drumului, de boli ori de post...

[1] Pe vremuri, pelerinii nu mîncau nimic pe drumul către templu.

Cu cît ne apropiam de Puri, cu atît se împuținează copacii. Din cînd în cînd se arată cîte un templu ; se ivesc des lacuri și hanuri. Se văd asceți, cerșetori și călători. Niște cerșetori au alergat gîfîind după trăsura noastră, cerîndu-ne tot timpul bani și asigurîndu-ne că zeul *Jagannath* [1] ne va ajuta, dacă îi ajutăm și noi. Majoritatea lor sînt brahmani voinici, sănătoși, rotofei și pîntecoși. Deoarece Puri e aproape de mare, nu cresc mulți copaci pe lîngă el. Într-un loc am dat de un lac întins și dincolo de el, spre apus, deasupra vîrfurilor copacilor am zărit turnul templului lui Jagannath. Văzînd șirurile de temple din ce în ce mai dese și străzile din ce în ce mai aglomerate, mi-am dat seama că Puri e chiar foarte aproape. Vom sta în *Circuit House*, în suburbie. Deodată, ieșind dintr-un loc înconjurat de arbori, am văzut malul nisipos și lat și dunga de un albastru întunecat a mării. Pe mal se află niște case albe și izolate, o biserică și niște fîntîni. O stradă pavată se prelungea pînă la plajă și din loc în loc se afla cîte o bancă. Nu pot să exprim în cuvinte ce mult mi-a plăcut marea la Puri. E de ajuns să-ți spun doar că eu, un om sărac, voi încerca totul ca să-mi fac o casă aici, pe malul mării ; voi împrumuta bani de la alții. Drumul din Orissa îmi amintește mereu de Meghaduta lui Kalidasa. În Meghaduta poetul vorbește despre un sat, Daşarna, înconjurat de un gard viu din plante *keya ;* și aici sînt multe sate înconjurate de garduri țesute din floarea aceasta. De la o margine pînă la alta a zării se văd dealurile albastre. Sînt multe rîuri gen *nagahadi* — rîu montan — așa cum li se spune în Meghaduta. Acestea sînt rîuri care se umflă de apa ploilor curgînd din munți în anotimpul musonului [2] și care vara nu sînt decît niște albii pline de nisip, semănate cu bolovani. Dealtminteri, tot timpul călătoriei noastre cerul a fost înnourat. Umbra deasă a norilor se așternuse deasupra pădurilor de co-

[1] Stăpînul lumii, sinonim al lui Vișnu sau Krișna al cărui templu se află în Puri la Orissa.

[2] Al doilea anotimp indian, aproximativ 15 iunie — 15 august.

cotieri, a templelor și a ogoarelor țărănești. Linia dealurilor se pierdea în linia norilor la orizont. Deseară vom porni spre Konarak să vedem ruinele templelor de acolo.

Solapur
21 februarie 1893

60

Katak
25 februarie 1893

AI SĂ VEZI în ce mare grabă am să-ți scriu acum. Cu siguranță termin astăzi rubrica mea pentru numărul din *coitra* al *Sadhonei*[1] care mergea potîcnit asemeni unui car supraîncărcat pe o străduță nepavată. Cînd nu sînt în apele mele, *Sadhona* îmi pare o povară. Dar cînd îmi revin, cred că eu singur aș putea să-i suport toată greutatea. În acele perioade sînt convins că voi izbuti să-mi servesc patria. Atunci nu mai simt nevoia să fiu încurajat de alții, nici nu aștept să mi se creeze condiții prielnice ; mi se pare că propriile mele eforturi sînt de ajuns. În astfel de clipe mă proiectez pe mine însumi pe ecranul unui viitor îndepărtat. Mă văd ca un bătrîn cu părul alb, care a ajuns aproape de capătul unei păduri mari și dese, tăindu-și drumul lung prin inima ei ; urmașii mei abia au început să-l străbată. Ei se află la celălalt capăt al drumului. Din cînd în cînd, zăresc cîte unul în lumina amurgului. Știu bine că „strădania mea nu va fi în zadar“[2]. Cu încetul, voi reuși să-mi impresionez poporul — măcar două vorbe de-ale mele își vor găsi locul în inima țării mele. Cînd am asemenea gînduri, *Sadhona* mă preocupă și mai mult. Atunci mi se pare că ea este asemeni unui topor în mîna mea, n-am să-l las să-mi scape, n-am să-l las să

[1] Revistă bengaleză, condusă de poet.
[2] Citat dintr-o poezie proprie.

rugînească ; am să-l folosesc pentru a-mi face drum prin pădurea imensă a societății noastre. Dacă mă sprijină și alții, e bine, de nu, am să mă ostenesc singur și neajutat de nimeni.

Puna

3 martie 1893

61

Katak

27 februarie 1893

DAR DOMNUL..., care s-a așezat la amvon, a ținut o cuvîntare atît de lungă încît sala și-a pierdut răbdarea. Dacă auzi mereu vorbe goale, gîndurile tale se împrăștie și astfel efectul e cu totul opus scopului inițial. E mai bine să stai acasă și să joci cărți. De aceea nu-mi place să asist la rugăciunea ce se ține la *Brahmo-samaj*[1] în fiecare săptămînă. Lucrurile au întotdeauna părți bune și rele. Deci se poate ridica problema dacă ai sau nu dreptul de a refuza să faci un anumit lucru. Nu se poate spune că ești obligat să asculți în mod regulat discursurile religioase, indiferent de cine le ține și ce se spune acolo. Asemenea obligații provoacă mai ales frămîntarea și răzvrătirea minții. Îl vom asculta pe cel care știe să vorbească frumos, căci numai el are dreptul de-a grăi — asta trebuie să fie lege. Cu cît e mai înălțător subiectul, cu atît mai mult i se cere conferențiarului să aibă darul vorbirii. Dar acum majoritatea discursurilor pe teme religioase este ținută de cei mai nevrednici, deoarece lumea crede că e un cîștig spiritual să auzi orice cuvîntare despre religie. Deci socotește că își face datoria ascultînd liniștită pe oricine se urcă la altar, și nu-i pasă cum vorbește acela. De aceea nu se face nici o discriminare între conferențiarii buni și cei proști, dacă toți vorbesc despre religie. După mine, e o nedrep-

[1] Societate religioasă condusă de adepții religiei *Brahmo-dharma.*

tate destul de gravă. Dacă îţi place subiectul, nu poţi accepta nici un compromis în domeniul respectiv. Nu ştiu cum ei, ascultătorii, care se pricep măcar cît de puţin la religie sau literatură, tolerează această vorbărie neîncetată, învechită, lipsită de orice sentiment, de orice frumuseţe şi care n-are nici o noimă. Nu este posibil ca prin astfel de discursuri să se poată dezvolta măcar un gust literar. De fapt, fără s-o mărturisească, mulţi nutresc sentimentul pe care George Eliot [1] l-a numit *otherworldliness* [2] — ei socotesc că timpul petrecut în orice preocupare religioasă intră ca o investiţie într-un catastif al religiozităţii, prin care vor cîştiga şi dobînzi în contul religiei. Dar eu cred că a asculta un subiect bun, dar prost expus e o mare pierdere. Asta afectează mintea făcîndu-te să-ţi pierzi ideile. Aşa cum e o învăţătură proastă să asculţi în mod regulat cîntece disonante, tot atît de dăunător e să asişti la prelegeri religioase ţinute de un nevrednic. De aceea, mă abţin să mă sui la amvon şi să vorbesc, fiindcă ştiu bine că n-am puterea firească nici chemarea lăuntrică în acest domeniu. Nici nu cred că e de datoria mea să-l ascult pe domnul... în fiecare miercuri. Cînd Bardada vorbeşte, vorbele domniei-sale îmi cuceresc şi-mi înalţă sufletul. Iar cînd vorbesc nişte nepricepuţi, nu fac decît să-mi stîrnească o nerăbdare insuportabilă şi să mă plictisească. Ei nu-mi fac decît rău.

Solapur

5 martie 1893

62

Katak

Marţi, 28 februarie 1893

SÎNT cu totul de acord cu ceea ce-mi spui. Dar nu mai ştiu exact ce ţi-am scris. Se poate ca în supărarea

---

[1] Eliot, George (1819—1880), scriitoare engleză.

[2] Detaşare de preocupările acestei lumi (engl.).

mea, să fi și exagerat puțin. Dar părerea mea este că acum ar trebui să trăim izolat, în obscuritate. Acum ne aflăm în faza de pregătire ; nu-i cazul să ne manifestăm atît de zelos imperfecțiunea. Perioada dezvoltării impune păstrarea secretului. Evoluția adolescenților e împiedicată, dacă îi încurajezi să participe mereu la distracțiile și la activitățile adulților. Dacă sînt lăudați de către cei mari pentru niște vorbe goale, vor crede că au atins desăvîrșirea și că sînt egali cu bătrînii. Tot așa, dacă în perioada de adolescență a nației noastre manifestăm o strălucire de suprafață compusă din maniere și gesturi false, imitate după cele ale englezilor, și pentru unele sîntem aplaudați și înghesuiți într-un colț al societății englezești, ne vom înșela crezînd că am ajuns la țintă. Atunci truda grea, datoria dificilă și sacrificiile sincere, care nu-ți aduc imediat răsplata, dar care sînt necesare pentru evoluția caracterului național, ne vor părea de prisos și le vom ignora. Iată un exemplu : patrioții care o dată au fost aplaudați pentru o conferință ținută în limba engleză, neglijează profund limba și literatura bengali. Cît de nesemnificativ este rezultatul momentan al conferințelor lor ! Cei care au fost onorați cu vreo slujbă în Consiliul Indian sau cel Bengalez uită datoria pe care o au față de societatea autohtonă. Iar cel care și-a găsit loc în marginea unei mese englezești, îmbrăcîndu-se în costum străin, e total nepăsător față de sufletul poporului. E foarte firesc. Și tocmai de aceea sîntem nevoiți să fim întru totul vigilenți. Știu foarte bine : dacă vreodată guvernatorul englez vine la mine în vizită și se așază în șezlong în camera mea de la etajul al doilea și fumează o jumătate de țigară de foi, spunîndu-mi *my dear* [1], atunci eu, Rabi, care sînt asemeni unei roți de foc, asemeni soarelui de după-amiază, voi fi eclipsat de un singur rotocol de fum exalat de buzele lui Lansdowne [2]. Ce surîs de mulțumire se va întinde pe fața mea și ce expresie dulce, lipicioasă ca melasa se va așterne pe buzele mele ! Ăsta-i

[1] Dragul meu (engl.).
[2] Lord Lansdowne, pe atunci guvernator al statului Bengal.

cel mai mare pericol. De aceea trebuie să încui uşa de la intrare (ca nu cumva să vină guvernatorul englez să fumeze sub acoperişul casei „prietenului său intim" Tagore !). Fraţii *pandavi* au trăit un an în recluziune ca să se pregătească pentru lupta din *Kurukşetra* [1]. Înainte de a-şi asuma datoria de perceptor, Guru Govinda [2] s-a pregătit mult timp în izolare absolută, unde nu ajungeau ochii lumii. O astfel de încercare ne aşteaptă şi pe noi. Dacă în loc să ne angajăm să slujim poporul Indiei, ascunzîndu-ne în atelierele noastre şi dedicîndu-ne muncii, ne lăsăm minţile să rătăcească şi tînjim mereu să fim lăudaţi, fără măcar să ne împlinim sarcinile, atunci nu putem face nimic. O plantă creşte la soare, dar acelaşi soare usucă şi distruge un embrion abia răsărit ; tot aşa, o muncă abia începută nu trebuie expusă laudelor şi nici întreruptă. O plantă încolţeşte numai atunci cînd poate să reziste soarelui şi ploii şi să se întărească cu sprijinul lor. Acum e timpul cînd trebuie să ne dedicăm viaţa slujirii patriei noastre neglijate, limbii noastre ignorate şi poporului jignit ; să rămînem în aceeaşi măsură indiferenţi la critica ori lauda englezilor. Mulţumirea şi nemulţumirea lor nu trebuie să aibă vreo importanţă pentru noi. Ştiu bine că nu-i uşor să-ţi pleci capul ca să intri într-o grotă întunecoasă, unde nu te aşteaptă decît jignirea, neglijarea şi denigrarea. După ce te-ai obişnuit cu luxul faimei şi al laudei, nu mai poţi răbda sărăcia. Cauţi mereu să fii citit de englezi şi să fii bătut pe umeri de ei şi te stinghereşte faptul că semenii tăi, dispreţuiţi de englezi, te socotesc unul de-al lor. Mai degrabă, te străduieşti ca englezii să te accepte în mijlocul lor, socotindu-te o excepţie nobilă din ţară. Nu-i învinuiesc pe cei care se bucură de intrarea în societatea engleză şi o socotesc un dar scump ; nu încape nici o îndoială că e greu să rezişti unei asemenea tentaţii, să nu fii atras de ea. Dar tocmai de aceea vreau să mă ascund. Regelui din... îi place mai mult să joace tenis şi să danseze cu

[1] Se referă la epopeea *Mahabharata*.
[2] Înţelept, adept al religiei *Şikh* practicată în nordul Indiei.

englezoaice la Simla[1] decît să-şi vadă de treburile administrative, stînd în ţinutul său. Englezii şi englezoaicele îl laudă mai mult decît pe regele din Darbhanga[2], susţin că acesta nu se deosebeşte deloc de un englez adevărat. Ce greu e pentru el să stea în... şi să aibă grijă de supuşi! În locul lui, aş fi făcut şi eu la fel. Şi eu sînt bengalez; şi mie îmi lipseşte spiritul independent. De aceea, trebuie să mă ascund, pentru a-l cultiva, a-l ocroti. Trebuie să mă ascund de ochii lumii, ca să-mi dezvolt acest spirit, ca să-mi însuşesc puterea şi tăria autoapărării. Odată ce am ajuns la ţintă, n-am să mă mai tem de nimeni, nici n-am să mă jenez de mine. Dar acum încă nu am încredere în posibilităţile mele.

Solapur
6 martie 1893

63

Tirtal
Vineri, 3 martie 1893

O ASTFEL de vreme ploioasă îţi convine cînd te afli în casă dar nu-i deloc plăcută pentru două fiinţe închise într-o corabie. Tot timpul mă lovesc cu capul de tavan, iar acum, cînd plouă, apa se scurge şi mă udă. Crezusem că timpul ploios s-a dus, că planeta noastră frumoasă, asemeni unei fete tinere, va sta cu spatele la soare şi-şi va aerisi părul lung şi ud lăsat pe umeri, îşi va atîrna pe o ramură sau îşi va aşterne pe cîmp sariul verde umezit de ploaie, a cărui poală galben-deschis va flutura în vînt. Dar nici gînd — ploaia nu mai încetează. Dîndu-mi seama de capriciile vremii de la sfîrşitul lunii *phalung*[3],

[1] Oraş în nordul Indiei.
[2] Teritoriu autonom în perioada colonialistă din Statul Bihar.
[3] A 11-a lună după calendarul bengalez, corespunzînd perioadei 15 februarie — 15 martie.

am împrumutat un exemplar din *Meghaduta* de la o persoană din Katak. Într-o zi cînd cerul de deasupra lanurilor întinse din faţa casei noastre din Pandua va fi înmuiat într-o culoare albastră, umedă şi duioasă ca privirea fermecată a unor ochi îndrăgostiţi, mă voi putea aşeza în balcon s-o citesc cu voce tare. Din păcate, nu pot să învăţ nici o poezie pe dinafară. E o mare fericire să reciţi o poezie potrivită la timpul potrivit, dar fericirea asta nu mi-e hărăzită mie. Cînd vreau să recit o poezie, scotocesc în bibliotecă şi pînă cînd găsesc cartea, îmi trece dispoziţia. Închipuie-ţi, vrei să plîngi de durere, dar deoarece n-ai nici un strop de lacrimă vei trimite pe cineva să-ţi cumpere un borcan de lacrimă la *Bathgate* [1]. Ce ghinion ! De aceea, cînd sosesc în provincie, iau cu mine un teanc mare de cărţi ; nu le citesc pe toate, dar n-am de unde să ştiu în prealabil ce o să-mi trebuiască. Deci, e necesar să am toate accesoriile la îndemînă. Era mai bine dacă anotimpurile minţii ar fi fost tot atît de precis orînduite ca şi cele ale naturii. Aşa cum în timpul iernii pot să călătoresc numai cu hainele de iarnă, iar vara pot să las paltonul acasă, aş fi fost liniştit dacă aş fi putut şti dinainte cînd sufletul meu va trece în iarnă şi cînd în vară ; atunci aş fi putut să iau cu mine volume de proză sau de poezie. Dar anotimpurile anului se limitează la şase [2], iar cele ale sufletului par a fi cincizeci şi două — ca un pachet de cărţi de joc. Niciodată nu poţi să ştii care o să-ţi cadă-n mînă şi nici nu cunosc spiritul capricios care şade înlăuntrul omului şi scoate cărţile de joc după mofturile sale. De aceea, trebuie să aranjezi atîtea lucruri ; nu poţi socoti de cîte ai nevoie în jurul tău. Nici eu nu mai ştiu ce genuri diferite de cărţi am adus cu mine — de la *Napalese Buddhistic Literature* [3] pînă la operele lui

[1] *Bathgate and Company* — Farmacie englezească din Calcutta.

[2] În India, anul este împărţit în şase anotimpuri : vară (anotimpul ploilor), toamnă, toamnă tîrzie, iarnă şi primăvară.

[3] *Literatura budistă nepaleză* (engl.).

Shakespeare, — am de toate. Majoritatea lor va rămîne neatinsă, totuşi ele nu pot să-mi lipsească, fiindcă nu sînt sigur că n-o să am nevoie de ele. Rîndurile trecute am avut la mine poezii vaisnave şi literatură sanscrită, pe care de data asta, nu le-am luat şi tocmai de aceea le simt lipsa. M-aş fi bucurat dacă aş fi avut la mine *Meghaduta* în timpul călătoriei prin Puri, Khandagiri [1] şi locurile din împrejurimi. N-am avut-o ; în schimb am avut *Caird's Philosophical Essays* [2]. Oare asta nu se cheamă ghinion ?

Solapur

11 martie 1893

64

Katak

Luni, 6 martie 1893

M-AI ÎNTREBAT dacă m-au bucurat laudele pe care le-am primit în casa magistratului din Puri. Fiindcă nu ţi-am scris detaliile vizitei noastre la el, ţi s-a iscat în minte întrebarea asta. Ei bine, acum am să-ţi povestesc toată istoria. Cînd domnul Bihari Gupta şi ai lui m-au rugat să-l vizitez pe magistratul din Puri, am ezitat foarte mult. Dar dînşii au dorit să-i facă o vizită şi m-au încurajat şi pe mine, astfel că am căzut de acord, deşi nu prea voiam. Scriindu-mi numele pe două cărţi de vizită, am plecat şi eu cu dînşii. Dumnealor n-aveau cărţi de vizită. Deci, ajungînd acolo, le-am trimis numai pe ale mele. Peste vreo cinci minute, am fost anunţaţi că putem să-l întîmpinăm pe magistratul englez a doua zi dimineaţă. Domnul Bihari şi doamna Gupta au

[1] Munte lîngă Bhubanesvar, aproape de Puri, cu relicvele unor temple.

[2] *Eseuri filozofice de Caird* (engl.).

rămas mirați. Am ieșit pe poartă docili, fără să rostim un cuvînt. Familia Gupta s-a supărat foc. Seara, ne-a sosit o scrisoare, informîndu-ne că doamnei Walsh (magistratul se numea Walsh) îi pare foarte rău că valetul nu-i spusese că veniseră și domnul judecător cu soția. La început am crezut că scria acolo. Dar motivul adevărat e următorul : pe de o parte, magistratul nu-și poate permite să-l supere pe judecător, iar pe de alta trebuia să respecte obiceiul rasei lor de a spune *nativilor* [1] să vină a doua zi. Poate că au considerat că era nepoliticos să-i trimitem doamnei magistrat cărțile noastre de vizită. E posibil ca în seara aceea să fi fost ocupați. Dar ce mai pui de nabab este dacă se așteaptă să mă duc să-l salut cînd are el chef. Totuși, vina este a compatrioților mei. Din grijă pentru burtă ei se supun englezilor și îi vizitează mereu, dar sînt nevoiți să aștepte la poartă porunca șefilor. De aceea, ei nici nu s-au gîndit că eu, un bengalez, voi avea atîta îndrăzneală să fac o vizită unui magistrat englez. Deci dacă mi-aș fi arătat supărarea cu acest prilej, ar fi fost o exagerare. Dar e firesc să-mi dau seama că e o adevărată pacoste să le arăți englezilor prietenie, fie chiar prin gesturi formale. Oricît de însemnați sau respectabili am fi în societatea indiană, asta lor nu le spune nimic. Pînă ce nu vom da la o parte caracteristicile naționale, englezii nu ne vor arăta nici o considerație — fie sinceră, fie falsă. Oricît de filo-englezi ar fi avocații noștri și oricît și-ar însuși manierele lor, nu izbutesc să se familiarizeze cu englezii. Ai noștri stau într-un colț al sălii avocaților, izolați de englezi, ca o pată neagră pe lună. Nu pricep de ce vrem să ne împrietenim cu englezii și de ce nu putem fi nepăsători la indiferența lor. Ce ne irită atît de mult acasă la noi încît alergăm după ei ? Tenul rudelor noastre nu e mai măsliniu decît al nostru ; de ce preferăm oameni albi alor noștri ? Dacă englezii mă respectă numai pe mine, nu

[1] *Autohtoni*, termen folosit de englezi pentru indieni în sens peiorativ.

și pe ai mei, acest respect nu-i decît o insultă și n-am voie să-l accept. Crezi că am sărit în sus cînd magistratul m-a invitat a doua zi și s-a întîlnit cu mine ? Nici gînd. Refuzîndu-i invitația mi-aș fi arătat supărarea ca un prost și astfel mi-aș fi pierdut demnitatea. Dealtminteri, familia Gupta s-ar fi simțit prost. De aceea am acceptat invitația la prînz, am strîns mîna sorei doamnei magistrat și m-am așezat la masă. Am participat la conversație, am fost de acord cu ei despre frumusețea peisajului marin și mi-am exprimat bucuria pentru faptul că datorită curentului oceanic, aici nu sînt călduri sufocante. Apoi am ascultat muzică, am cîntat, am aplaudat și am fost aplaudat. Oare astfel de laude pot să-ți încălzească sufletul ? E doar un gest care le satisface curiozitatea. Parcă aș face o experiență ca să văd care din mîncărurile noastre plac unor ființe totalmente străine. E oare cu putință să le placă și lor ce-mi place mie ? Iar dacă nu le plac, oare nu-s ele bune nici pentru noi ? Într-o astfel de situație, ce bucurie pot să-mi aducă aplauzele unor palme albe ? Dacă credem că numai aplauzele englezilor au valoare, vom fi obligați să renunțăm la multe obiceiuri frumoase ale poporului nostru și să învățăm multe lucruri nefolositoare de la ei. Atunci ne vom jena să ieșim în lume fără șosete, dar nu și în costumele lor de dans. Nu vom ezita nici o clipă să călcăm codurile noastre de comportare ; în schimb ne vom însuși toate obiceiurile lor fără nici o discriminare. Vom renunța la hainele noastre, scuzîndu-ne sub pretextul că nu-s frumoase, și vom purta șepcile lor chiar dacă sînt urîte. Aplauzele și strîngerile de mînă ale palmelor albe ne sînt foarte primejdioase — el ne dăruie un respect superficial, prin care ne pierdem mîndria, căci orientăm felul nostru de viață — în mod voit sau pe neștiute — după indicațiile lor și astfel devenim din ce în ce mai neînsemnați. Îmi zic mereu.“ De ești vas de lut, stai departe de vasul de aramă. Dacă el se supără și te lovește, te va spulbera ; iar dacă te bate pe umeri cu drag, te scufunzi în apă. Deci urmează sfatul

bătrînului Esop și stai departe de el. Lasă-l să zacă într-o casă mare ; tu, vasul neînsemnat de lut, poți fi de folos într-o casă sărăcăcioasă. Dar dacă te spargi încercînd să te împrietenești cu el, nu te vei mai duce niciunde, te vei face praf. Poate dacă un bogătaș te-ar lua și te-ar ține într-un colț al vitrinei din salonul său, ai intra în colecția lui de obiecte exotice. Dar pentru tine e mai glorios să rămîi un vas de lut și să stai pe șoldurile unei țărănci virtuoase."

Solapur
13 martie 1893

65

(...)

Katak
Marți, 7 martie 1893

ADESEORI mă gîndesc că dacă n-aș fi avut un talent firesc, cum e talentul poetic, nu s-ar fi găsit un om mai de prisos decît mine. Sînt neputincios din fire, dar puterea mea înnăscută de a scrie m-a salvat oarecum. Sînt convins, Bob, că altfel voi nu m-ați fi putut iubi (...). Vă sînt recunoscător că îmi sînteți rude. Numai eu știu cît bine mi-ați făcut. Cei buni nu știu ce scumpă este iubirea lor. Chiar mă mir că aștept afecțiune de la tine și de la Suri. Dacă stau să reflectez, îmi pare că nu merit nimic. Tot ce primesc nu-s decît favoruri. Darurile vieții îmi vin atît de normal, încît nici nu-mi dau seama cît sînt de nemărginite. Mai degrabă, dacă îmi lipsește ceva foarte mărunt, mă simt nedreptățit. Ingratitudinea este un semn neîndoios al nevredniciei.

Solapur
14 martie 1893

66

Calcutta
16 martie 1893

DUPĂ multă vreme, azi s-a arătat lumina soarelui. Sîntem salvaţi. Am avut nişte zile posomorîte, de parcă erau învelite în pături negre şi ude de nori. Ziua de azi a apărut cu faţa senină, sănătoasă, îmbrăcată în veşmîntul galben al primăverii. Îţi dai seama, sîntem în luna *cioitra,* totuşi vremea nu s-a încălzit, încă ne îmbrăcăm cu haine groase şi dormim sub pături. Nici nu ne putem gîndi să stăm pe terasă şi să tăifăsuim sub cerul liber la lumina stelelor. Toţi spun că e o vreme nemaipomenită. S-a mai auzit că n-a plouat în anotimpul ploilor sau că iarna n-a fost destul de rece ; dar e o mare minune ca vara bengaleză să nu fie îngrozitor de caldă.

(...)

Solapur
19 martie 1893

67

Calcutta
6 aprilie 1893

ZILELE acestea am discutat diverse lucruri cu Mo..., ceea ce îmi face multă plăcere. Mintea mea e mereu însetată. În ţara asta amărîtă şi pustiită, ea este veşnic înfometată, singura hrană fiindu-şi ea însăşi. De parcă aici nu e nimeni viu sau nu gîndeşte nimeni. N-am cu cine să vorbesc, n-am pe nimeni să mă asculte, să mă înţeleagă, să mă încurajeze, nici măcar să mi se împotrivească. Nimeni nu gîndeşte profund, nu pătrunde în străfundul sufletului său. Unii petrec, alţii lenevesc, iar ceilalţi se duc la serviciu. Nimeni nu dă doi bani pe ceea ce se cheamă „minte omenească". Cui îi pasă că ea

seacă și moare însetată ? Azi-dimineață am fost la domnul Priya și îmi pare că mintea mea a găsit și hrană și băutură.

Bombay
9 aprilie 1893

68

Calcutta
16 aprilie 1893

NU ȘTIU cum o să-ți placă ceea ce ți-am trimis [1] în hărmălaia călătoriei noastre. Unde-i marea din Puri și unde-i hotelul în care stați la Agra [2] ! Dacă nu ești singur față-n față cu Natura, n-ai cum să sesizezi înrudirea străveche cu Pămîntul și marea. O s-o simți în propria ta inimă. Pe vremea cînd nu exista Pămîntul și apele erau singure, singuratice, această inimă a mea, care azi e neastîmpărată, unduia tăcut în noianul de apă lipsit de orice vietate. Cînd stau și mă uit la mare și ascult melodia cadențată a valurilor, parcă retrăiesc acele zile străvechi. Stau singur și trezesc valuri în marea sufletului meu ca pe atunci. Parcă ceva se crează în străfundurile ei — nădejdea neînțeleasă, spaimele fără nici o noimă, creația și distrugerea, raiul și iadul, încrederea și îndoiala, sentimente și presupuneri — care întrec lumea palpabilă, lumea dovezilor. Simt nemărginita enigmă a frumuseții și dorul profund al iubirii. Ce multe, complicate și nedezghiocate sentimente există în sufletul unui om ! Dacă nu stai singur pe malul mării sau sub cerul liber, n-ai cum să pătrunzi în marea taină a propriului tău suflet. Dar nu trebuie să-mi bat capul cu

---

[1] Probabil se referă la o poezie trimisă împreună cu scrisoarea respectivă.

[2] Oraș din nordul Indiei ; cunoscut pentru mauzoleul *Taj Mahal*.

asta. Mi-am făcut datoria, exprimînd gîndurile ce mi se treziseră în minte. După asta am să las marea să unduie ca întotdeauna și pe oameni să hoinărească și să gîfîie.

Agra
18 aprilie 1893

69

Calcutta
30 aprilie 1893

(...) ASEARĂ am stat pe terasă pînă la ora zece. A răsărit luna plină, vîntul adia lin, nu era nimeni lîngă mine. Stăteam singur și reflectam asupra întregii mele vieți. Razele lunii și vîntul primăvăratec s-au integrat, în multe amintiri din viața mea. Auzeam vag foșnetul frunzelor de *șisu* din grădină, mă străduiam cu ochii întredeschiși să-mi reamintesc sentimentele din copilărie. Amintirile sînt ca vinul. Cu cît le păstrezi în minte, cu atît te îmbată mai tare, se îndulcesc și-și catifelează culoarea. Păstrez sticlele de amintiri, răcindu-le în *deep-delved earth* [1] pentru zilele bătrîneții — le voi gusta picătură cu picătură, așezîndu-mă din nou pe terasă sub lumina lunii ; cred că atunci or să-mi placă și mai mult. În tinerețe, omul nu se mulțumește numai cu imaginația și cu amintirile, fiindcă puterea sîngelui și vitejia trupului îl îndeamnă să se angajeze la muncă. Dar la bătrînețe, cînd puterea de muncă slăbește în mod firesc și energia trupească excesivă a tinereții nu te mai îmboldește, atunci amintirea îți e de ajuns ; imaginile cuprinse în memorie se reflectă clar și bine conturat în mintea calmă, asemeni apei line a lacului într-o noapte

[1] „Îngropat adînc în pămînt" (engl.). Citat dintr-o poezie a poetului englez John Keats (1795—1821).

inundată de lumina lunii ; le vezi atît de limpezi, încît nu poți sesiza nici o deosebire între amintirea din trecut și întîmplările prezentului.

Simla
3 mai 1893

*

Șilaidaha
8 mai 1893

POEZIA e iubita mea de demult. Cred că de cînd aveam vîrsta lui Rathi, m-am logodit cu ea. Pe atunci, întreaga lume exterioară, cuprinzînd malurile heleșteului, umbra banianului și grădina a început să se îmbine cu basmele și poeziile populare auzite de la servitoarele casei și să formeze o lume interioară plină de farmec. E foarte greu să descriu sentimentele mele obscure, dar atît de frumoase din vremea aceea, totuși pot să spun cu siguranță că, chiar din acea perioadă, m-am cununat cu Imaginația. Trebuie să recunosc însă că fata asta nu-ți poartă noroc. Orice poate să-ți aducă, norocul însă nu. Nu-mi permit să declar că nu-ți dăruie bucurie, dar e cert că nu te lasă să te odihnești. Pe cel pe care-l alege de iubit, îl înzestrează cu o profundă fericire, dar uneori îl strînge la piept atît de tare încît îi golește inima de sînge. Amărîtului îi este imposibil să fie un gospodar cumsecade și să trăiască o viață liniștită de om casnic. Viața mea adevărată i-am ipotecat-o Poeziei. Ori scriu pentru *Sadhona,* ori mă ocup de treburile moșiei, îndată ce încep să scriu o poezie, pătrund în eul meu adevărat și veșnic. Din nou constat că menirea mea este Poezia. Pot să fiu fals în viață, fiind conștient, sau nu, de asta, dar în poezie nu mint niciodată. Poezie este singurul adăpost a ceea ce este profund adevărat în viața mea...

Azi mi-am petrecut toată ziua cu tablourile lui Rabi Barma[1]. Îmi plac cu adevărat. Fie bune, fie proaste, ele ne arată cît de dragi ne sînt imaginile și sentimentele specifice ale patriei. Printre portretele pictate de el sînt multe ale căror mîini și picioare sînt disproporționate față de corpuri, totuși sesizezi o imagine de ansamblu destul de impresionantă. Motivul principal este că mințile noastre lucrează împreună cu pictorul. Dacă știm dinainte ce vrea el să exprime, eforturile sale ne fac să împlinim lipsurile tablourilor cu imaginația noastră. Poți să sesizezi ușor defectele picturilor sale fără a avea o deosebită pricepere în această artă. Dar, totodată o să te gîndești cît e de greu să-ți imaginezi un obiect bine conturat. De obicei, ne reprezentăm obiectul într-o formă schematică, ceea ce nu-i decît un compromis față de adevărata lui înfățișare. Dar cînd îl pictezi, nu poți să lași nici cea mai mică linie. Înainte de-a picta, ai să cuprinzi în minte toate lucrurile mari și mărunte. E ușor, oare, să torni imaginația veșnic schimbătoare în matricea solidă a realului vizibil?

Simla
12 mai 1893

70

Șilaidaha
10 mai 1893

VĂD că între timp de jur împrejur s-au adunat niște nori mari și umflați. De parcă niște sugative groase au absorbit lumina aurie și proaspătă a soarelui. Dacă plouă din nou, vai de zeul *Indra*[2]! Departe de a fi goi și săraci, norii măslinii se arată destul de rotofei și dur-

[1] Pictor bengalez din secolul al XIX-lea care folosea ca tematică episoadele și personajele mitologiei indiene.
[2] Zeul vedic al ploilor.

dulii, bine îngrijiți ca domnii... ... Par a fi plini de apă. Sînt gata să se reverse. Și vîntul pare umed și înlăcrimat. Stînd în vîrful unui zgîrie-nori voi nici nu puteți să vă închipuiți cît de grav este acest du-te vino al norilor și al soarelui. Nu știi cîtă lume se uită cu gura căscată la cer. Tare mi-e milă de țăranii săraci de aici. Parcă ar fi niște prunci neajutorați de-ai lui Dumnezeu. Dacă el nu le pune ceva în gură, ei nu știu ce să facă. Cînd seacă sînul mamei-Pămînt, nu știu decît să plîngă, iar după ce li se potolește foamea cît de puțin, uită de toate. Socialiștii caută să distribuie banii pe tot globul. Nu știu precis dacă e posibil. Dacă e cu totul imposibil trebuie să spun că orînduirea de sus e prea cumplită, că omul e tare nenorocit. Să existe suferință, dacă e neapărat nevoie, totuși să ne fie lăsată măcar o posibilitate, o cale de ieșire, ca partea mai avansată a omenirii să se poată strădui necontenit s-o înlăture, măcar să nutrească speranța de a o alunga! Unii susțin că ideea de-a împărți averea, măcar bunurile fundamentale și esențiale vieții, între toți oamenii de pe pămînt nu-i decît o fantezie absurdă și irealizabilă. Nu toți pot să aibă hrană și îmbrăcăminte suficientă; majoritatea populației lumii va trăi veșnic în sărăcie — altă soluție nu există. Cei care spun asta sînt foarte duri. Dar aceste probleme sociale sînt și foarte grele. De parcă Dumnezeu ne-a dat să acoperim tot globul cu o ferfeniță de cearșaf. Cînd îl tragi de o parte, celelalte părți rămîn dezvelite. De vrei să pui capăt sărăciei, nu mai rămîne bogăția și odată cu ea se duc și lucrurile frumoase și evoluate ale societății.

Deși din cînd în cînd se vede soarele, se văd și destui nori spre apus. Cred că zicătoarea ne spune că norii din apus aduc ploaia [1].

Simla

14 mai 1893

---

[1] Se referă la o zicală a Khanei, matematiciană bengaleză care a exprimat, sub forma poeziei populare, un număr de reguli meteorologice destinate țăranilor.

71

Silaidaha
11 mai 1893

IERI spre seară cerul s-a înnourat, a şi plouat un timp, după care s-a înseninat din nou. Astăzi nişte nori izolaţi, singuratici şi albiţi de lumină umblă foarte inocent pe marginile cerului, parcă n-au intenţia să se reverse. Într-o poezie, Cianakya[1] a enumerat persoanele în care nu poţi avea niciodată încredere ; trebuia să-l includă şi pe zeul ploilor între ele. Dimineaţa de astăzi s-a făcut foarte frumoasă. Cerul e senin şi albastru, nu se vede nici o părere de undă pe rîu. Stropii de ploaie de ieri, rămaşi pe firele de iarbă răsărite pe coborîşul malului, lucesc în lumina soarelui. Natura se arată ca o doamnă îmbrăcată în alb, plină de glorie şi demnitate. Ce linişte peste tot ! Nu trece nici o barcă pe rîu. Nu vine nimeni la chei să se spele sau să ia apă. Logofătul şi-a terminat treburile şi a plecat mai devreme. Dacă stai liniştit şi-ţi ciuleşti urechile, auzi un uşor zumzet. Razele soarelui şi cerul pătrund încet în tine, îţi umplu mintea şi-ţi colorează gîndurile şi sentimentele în albastru şi auriu. Am un fotoliu pe corabie. În dimineţi ca asta, aş vrea să pot sta liniştit şi să uit de toate. Îmi vine să cred :

N-am nici început, nici sfîrşit,
de parcă sînt o floare din pădure
înflorită deodată, fără nici un părinte.[2]

Parcă aparţin numai cerului, apelor şi Pămîntului străvechi şi înverzit. Aşa îmi trec zilele pe corabie. Stînd culcat, asist la schimbările înfăţişării Naturii pe care o cunosc de mult. Aici mai am încă o bucurie. Uneori vine

[1] Cianakya sau Kautilya — prim-ministru al regelui Ciandragupta, (secolul al IV-lea î.e.n.) autor al vestitului tratat economic *Arthasastra* şi al multor poezii cu conţinut moral. Aici poetul se referă la versul : „Niciodată nu trebuie să ai încredere în femei, nici în neamurile regale".

[2] Citat din piesa *Citrangada.*

la mine cîte un supus bătrîn, simplu și devotat. Dragostea sinceră și atașamentul supușilor față de mine îmi umplu ochii de lacrimi. Adineauri venise un țăran bătrîn din Kaligram cu fiul său. Am avut senzația că trupul meu s-a purificat în căldura neprefăcătoriei și duioșiei sufletului său. Aproape am înțeles de ce Krișna a zis în *Bhagavata* [1] : „Adoratorul meu mi-e superior mie". Realmente, prin simplitatea frumoasă și devotamentul sincer acest om mă întrece. Departe de a crede că devotamentul lui e un fleac, mă întreb dacă într-adevăr îl merit. Ce dulce sună graiul țărănesc și vorba lor plină de dragoste ! Îi iubesc pe acești copii bătrîni, așa cum iubesc pruncii. Există totuși o deosebire. Aceștia sînt chiar mai mici decît copiii. Copiii vor crește, dar ei niciodată. Ce minți neprihănite, inocente și pure se află sub acele frunți bătrîne, cu piele uscată și plină de riduri ! Copiii au doar inocența, dar nu au și sinceritatea și încrederea neclintită de nici o îndoială. Sînt eu oare vrednic să-i fiu rege acestui bătrîn ? Dacă există într-adevăr o legătură spirituală între oameni, atunci bunăvoința mea poate să le fie supușilor de folos. Dealtminteri, ca stăpîn voi face tot ce-i posibil pentru a le fi de ajutor. Bineînțeles, nu toți sînt ca el, la asta nici nu te poți aștepta. Cel mai bun e cel mai rar — deși în lumea noastră n-ar trebui să fie așa.

Simla

15 mai 1893

72

Șilaidaha

16 mai 1893

DUPĂ șase și jumătate seara îmi fac baia. Curat și răcorit, mă plimb aproape o oră pe ostrov. După aceea, barcagiii ne tîrăsc bărcuța cea nouă de la mal pînă în

[1] *Bhagavata — purana*, text sanscrit care descrie legenda lui Krișna.

mijlocul rîului. Îmi aștern patul, stau lungit și tăcut cu fața în sus. Șai... ... ... stă lîngă mine și pălăvrăgește despre una și alta. Sub ochii mei, cerul se împodobește cu stele de la un capăt la altul. Aproape în fiecare seară îmi vine un gînd : mă voi mai naște, oare, încă o dată sub acest cer înstelat ? Chiar dacă s-ar întîmpla așa, o să-mi mai fie hărăzit să stau culcat, cu mintea fermecată și netulburată, într-o asemenea seară liniștită, într-o barcă aflată pe tăcutul rîu Gorai dintr-un ungher atît de frumos al Bengalului ? Cine știe, poate o astfel de seară n-are să-mi mai fie dăruită niciodată, în nici o altă viață viitoare. Știu eu pe ce scenă se va desfășura atunci viața mea și ce fel de gînduri voi avea ? Vor mai fi multe seri ca asta, dar cred că niciodată Seara nu va mai fi atît de liniștită, lipită de pieptul meu și legată de mine printr-o dragoste atît de profundă, acoperindu-mi trupul cu părul-i des și desfăcut. Dar eu, voi rămîne eu oare același ? Mă mir cum mă sperie gîndul că aș putea să mă nasc în Europa. Acolo nu poți sta în nemișcare pentru a-ți înălța sufletul. Această atitudine este considerată o mare vină. Dacă mă nasc în Europa, voi fi nevoit să muncesc cu tot corpul și cu tot sufletul într-o fabrică, într-o bancă sau poate în parlament. Așa cum străzile orașului sînt pavate pentru a suporta traficul ca oamenii să poată să-și desfășoare treburile oficiale și comerciale, tot așa mintea și firea Europei sînt hotărîte să se potrivească comerțului, în ele nu se află nici măcar o fisură prin care să poată răsări un fir plăpînd de iarbă, nici un sentiment care să fie de prisos pentru afaceri. Mintea ei este croită și modelată cu mare grijă după coduri bine stabilite și e rezistentă la toate. Dar nu mi se pare că natura mea contemplativă, neînhămată la acțiuni externe, absorbită în sine, totuși capabilă să cuprindă tot cerul în ea e mai puțin demnă decît cea a Europei. Eu, un om aflat într-o barcă, nu sînt cu nimic mai prejos decît acești oameni de treabă. Mai degrabă, dacă mi-aș strînge cureaua și m-aș apuca să muncesc în felul lor, poate atunci m-aș simți absolut neînsemnat în raport cu acei voinici apuseni, care doboară uriașii ste-

jari din pădure. Dar din cauza asta tînărul fermecat care stă culcat într-o barcă, este mai mare decît Rammohun Roy [1].

Simla

20 mai 1893

73

Calcutta

21 iunie 1893

DAR ARTICOLUL din numărul curent [2] nici nu este un imn închinat Naturii. Acolo se discuta cum un obiect ciudat şi neastîmpărat care se cheamă *minte*, şi care nu ştiu cum s-a strecurat în capetele noastre, ne deranjează. Se ştia că tot ce avem de făcut este să mîncăm, să ne îmbrăcăm, adică să vieţuim şi cu asta basta. N-avem de ce să căutăm motivele originii universului, să inventăm, dinadins, un ritm greu realizabil, să ne străduim să exprimăm o idee tot atît de complexă în cadrul său şi să mai vrem ca versurile acelei compuneri să rimeze. N-aveam nevoie să scoatem *Sadhona* în fiecare lună, golindu-ne buzunarele, fără să ţinem seama de faptul că sîntem înecaţi pînă peste cap în datorii. Iată-l pe Narayan Singh [3]. Îşi pregăteşte nişte bucăţi groase de lipie din făină neagră cu *ghi* [4] şi le mănîncă cu iaurt cu mare poftă, după aceea trage două fumuri din ţigară şi toată după-amiaza doarme fără probleme. Dimineaţa şi seara face cîteva treburi mărunte ale lui Loken [5] şi noaptea se bucură de o odihnă netulburată. Dacă treburile lumii

---

[1] Rammohun Roy (1774—1833). Reformator al societăţii indiene, fondator al credinţei *Brahmo-dharma*, filozof şi scriitor bengalez. La stăruinţa sa s-a votat legea interzicînd arderea văduvelor pe rug.

[2] Se referă la rubrica sa din revista *Sadhona*.

[3] Probabil portar al casei.

[4] Unt topit şi limpezit.

[5] Lokendranath Palit, un prieten al poetului.

nu se rezolvă cît de repede ar trebui, Narayan Singh nu se simte niciodată vinovat. Pentru el reuşita în viaţă e un cuvînt fără noimă. Porunca unică a Naturii este : *Trăieşte* ! El o respectă, şi iată-l fericit. Iar nenorocitul, în al cărui piept s-a creat o scorbură pentru a se ascunde o fiinţă numită *minte,* nu cunoaşte niciodată odihna. El nu-şi achită datoriile şi n-are nici o bucurie. Nimic nu-i e de ajuns ; a pierdut legătura cu prietenii săi. Cînd stă pe apă, tînjeşte după uscat, iar cînd se află pe uscat, i se trezeşte în minte „dorinţa nemărginită“ [1] de-a înota. Singura scăpare pentru el este să-şi scufunde mintea neastîmpărată şi nemulţumită în liniştea neţărmurită a Naturii şi să stea liniştit măcar pentru o clipă. Asta-i esenţa articolului.

Simla

24 iunie 1893.

74

Calcutta

22 iunie 1893

ÎNTR-UNA din scrisorile tale m-ai cam mustrat că privesc unele subiecte, căsătoria, de pildă, prea teoretic. Între timp, am reflectat mult asupra opiniei tale şi după ce am cercetat-o pe toate feţele, sînt cu totul de acord cu tine.

Într-adevăr, oameni ca mine privesc majoritatea lucrurilor lumeşti de la o oarecare distanţă — firea lor îi îndeamnă să cugete asupra fiecărui subiect. Minţile noastre sînt ca o lanternă. Cînd proiectează lumina gîndurilor pe un obiect, nu mai pot vedea obiectele de alături, ba chiar le umbresc şi mai tare, făcînd ca lucrul privit cu atenţie să strălucească prea puternic. Modalitatea aceasta de a privi are multe defecte. Dacă priveşti un obiect în armonie cu ceea ce-l înconjoară, el nu supără

[1] Citat dintr-o poezie proprie.

nici ochii nici mintea ; observat în perspectiva întregii omeniri, un fragment al ei pare neînsemnat. Toată filozofia mea despre căsătoria lui Sva... n-are nici un rost. Fericirea şi tristeţea se află pe tot firul vieţii, nici una în cantitate disproporţionată în raport cu cealaltă. E de aşteptat ca un bărbat şi o femeie, ale căror vieţi sînt legate, să se adapteze şi să trăiască fericiţi şi fără griji. Lumea nu-i nimic mai mult decît ceea ce este. Dacă ai asta în minte în timp ce-ţi faci socotelile, nu vei găsi nici un deficit. Iată că perechea Sva... e destul de fericită. Firește că peste puţin timp euforia de acum va scădea, dar, pînă atunci, vieţile lor se vor uni prin legături de obişnuinţă şi de afecţiune ; firul celor două vieţi unite se va desfăşura şi va decurge liniştit. Dar nişte nenorociţi de „gînditori“ ca noi nu pot pricepe acest lucru. Ne analizăm pe noi înşine prea mult, ne privim prin prisma închipuirii şi ca rezultat întîmpinăm frustraţii şi nemulţumiri. În ochii noştri, fiecare stare fragmentară a vieţii are o importanţă prea mare. Bucuria ne bucură prea mult, tristeţea ne pare prea ascuţită. Ne lipseşte acea uniformitate, acea armonie care provine din pacea şi fericirea fundamentală a vieţii împăcate cu sine însăşi. Străbatem drumul bucuriilor şi al suferinţelor izolaţi şi deghizaţi ; de aceea vieţile noastre ne obosesc prea mult. Vin unele clipe cînd nu dorim nici bucuria, nici tristeţea. Ca să scăpăm de toate, vrem să stăm timp îndelungat nemişcaţi în căldura soarelui, în centrul acestei naturi nemărginite, deschisă, frumoasă şi liniştită. Dar cei pe care mintea nu-i prea tulbură nu se tem de nici un aspect anume al lumii. Ei sînt meniţi să fie fericiţi şi să-i facă şi pe alţii fericiţi. Lor le e foarte uşor să-şi îndeplinească toate datoriile vieţii. E o gravă nedreptate să vă comunic gîndurile bolnave ale sufletului meu îmbătrînit şi să fac ca lumea să vă pară plină de primejdii, care nici nu există. Lumea are multe bucurii pentru voi şi viaţa vă oferă multe peisaje noi şi multe schimbări de decor — voi veţi putea să vă bucuraţi de toate acestea cu inima plină şi cu mintea fericită.

Simla

25 iunie 1893

75

Şilaidaha

Luni, 3 iulie 1893

IERI vîntul a urlat toată noaptea ca un cîine fără stăpîn ; a şi plouat. Plouă şi acum neîncetat. Din diverse direcţii, apa de pe cîmpie, sub forma unor izvoare mici, curge clipocind în rîu. Prin ploaie, ţăranii traversează rîul cu bacul, ca să-şi strîngă orezul din holdele de pe malul celălalt. Unii ţin umbrele de frunze de palmier deasupra capului, alţii şi-l acoperă doar cu cîte o frunză de *cociu* [1]. În bărcile mari şi încărcate, stau cîţiva oameni ţinînd cîrma, iar alţii merg paralel pe uscat, trăgîndu-le cu frînghii. Toţi sînt uzi leoarcă. Nici măcar pe o vreme atît de proastă, oamenii nu-şi pot permite să înceteze munca. Păsările stau posomorîte în cuiburile lor, dar puii de oameni trebuie să iasă din casă. Doi băieţi au venit cu o cireadă de vaci, care pasc pe cîmpul din faţa corăbiei mele. Vacile îşi scufundă boturile în iarba udă, verde, proaspătă şi înviorată de ploaie, în timp ce cu vîrful cozii alungă muştele de pe spate, o ronţăie şi umblă încet, cu ochi trişti şi duioşi. Şiroaiele de ploaie precum şi beţele văcarilor cad neîncetat pe spatele lor. Şi unele şi altele sînt la fel de fără motiv, de nedrepte şi de prisos ; dar ele rabdă la fel de netulburat şi continuă să pască zgomotos. Ce dureroasă, calmă, sobră şi iubitoare este privirea vacilor ! De ce oare sînt obligate aceste animale mari să care povara trudei omeneşti ? Nivelul apei rîului creşte din zi în zi. Stînd la geam, astăzi pot să văd cam tot atîta cît văzusem alaltăieri de pe puntea de deasupra cabinei. În fiecare dimineaţă, cînd mă scol, văd o întindere mai largă decît aceea pe care o văzusem în ziua precedentă. Pînă acum, vîrfurile copacilor din satul îndepărtat se vedeau vag, asemeni unor nori verzi, dar azi, observ toate detaliile coroanelor înfrunzite. Uscatul şi apa se apropie cu încetul ca doi îndrăgostiţi sfioşi — dar sfiala s-a topit aproape —

[1] Plantă de colocasia, ale cărei rădăcini sînt comestibile. Are frunze mari şi late.

nu-i mult pînă cînd se vor îmbrăţişa. Acum, cînd anotimpul ploilor e în toi, o să-mi placă să plutesc pe rîul plin. Sînt nerăbdător să-mi dezleg corabia.

Simla
7 iulie 1893

76

Silaidaha
Marţi, 4 iulie 1893

AZI-DIMINEAŢĂ soarele se arăta cam vag. Ieri după-amiază ploaia a încetat, dar atîtea straturi de nori s-au adunat pe marginea cerului, încît nu prea am speranţă de soare. De parcă un covor negru este strîns într-un sul aflat într-un colţ al cerului. Oricînd poate să vină un vînt grăbit să-l aştearnă, să acopere tot cerul albastru cu el şi să şteargă ultimul strop de lumină aurie. Este atîta apă în cer anul ăsta! Rîul a ajuns în ostrovul nostru. Trec ţărani cu bărcile încărcate cu orez necopt, strîns de timpuriu. Bărcile lor trec pe lîngă corabia mea şi le aud vaietele. Dacă ar mai fi stat încă patru zile pe cîmp, orezul s-ar fi copt. Poţi să-ţi dai seama ce dureros de greu e pentru ţărani să-l taie acum. Speră să găsească totuşi măcar un pumn de orez copt prin grămezile de spice. Desigur, în natură există pe undeva sentimentul milei. Altfel de unde ni l-am fi însuşit noi? Dar e greu să precizezi exact unde se află. Vaietele acestor zeci de mii de nenorociţi nevinovaţi nu ajung nicăieri. Ploaia se revarsă după voia sa, rîul se umflă după propriile-i legi şi nu te poţi plînge nimănui împotriva lor. Poţi să te consolezi cu ideea că nu toate lucrurile sînt de înţeles. Dar dacă omului i-a fost dăruită atîta inteligenţă, trebuia să i se mai fi dat încă puţin ca el să poată să constate că pe lume există şi mila şi dreptatea, fiindcă e foarte important să ne lămurim asupra acestui punct. Dar toate astea nu-s decît nemulţumire zadarnică, fiindcă creaţia nu poate consta numai din fericire. Cît timp există imperfecţiune, vor exista

şi lipsuri şi suferinţă. Dacă creaţia ar fi fost identică cu creatorul, ea ar fi fost perfectă, fără nici un defect. Dar pledoaria noastră nu are îndrăzneala să ajungă pînă la el. Orice reflecţie te îndrumă spre problema originară : care e rostul creaţiunii ? Dar dacă n-ai nici o obiecţie împotriva creării lumii, n-ai de ce să te plîngi de existenţa suferinţei în lume. De aceea, budiştii o taie de la rădăcină, zicînd că suferinţa nu poate fi înlăturată cît durează existenţa ; ţinta lor e *nirvana* desăvîrşită. Creştinii spun : suferinţa este foarte înălţătoare ; sub chip uman însuşi Dumnezeu a suferit pentru noi. Asta te consolează oarecum. Dar una e suferinţa morală şi alta e suferinţa cînd orezul copt e înecat în apă. Cred că tot ce există e bun. E foarte bine că am fost şi eu creat şi această lume minunată de asemenea ; va fi încă şi mai bine dacă frumuseţea ei nu va pieri niciodată. Ca răspuns, Buddhadeva mi-ar zice : „Dacă vrei s-o păstrezi, ai să suferi". Iar eu, păcătosul, i-aş răspunde : „Dacă e neapărat nevoie să sufăr din pricina lucrurilor frumoase şi dragi, voi suferi. Totuşi, să rămîn şi eu şi să rămînă şi lumea mea ! Voi fi nevoit să sufăr din cînd în cînd de lipsa hrănii şi îmbrăcăminţii, de agitaţia minţii şi de dezamăgiri. Dar, de vreme ce iubesc existenţa mai mult decît suferinţa, ba chiar sufăr de dragul existenţei, nu se cuvine să mă plîng."

Simla

8 iulie, 1893

77

Iciamati[1]

joi, 6 iulie 1893

IERI toată ziua a fost senin. După multă vreme, norii s-au risipit şi zările s-au înseninat în lumina proaspătă a soarelui. De parcă Natura s-a îmbăiat şi s-a îmbrăcat într-un sari galben-deschis, proaspăt spălat. Stătea

[1] Rîu din Bengal.

cu faţa umedă, curată, luminoasă, mulţumită şi-şi aerisea părul ud în vîntul lin. Totuşi, mintea mea era foarte frămîntată. Mă simţeam parcă închis într-o celulă. Dar azi am avut atîtea treburi, încît n-am prea găsit timp să mă mai gîndesc la mine. După ce le-am terminat, poate la ora patru şi jumătate după-amiază, sau chiar la cinci, mi-am dezlegat corabia. Dar atunci spre răsărit s-au ivit nori deşi. A bătut vîntul şi a plouat puţin. Pînă cînd am intrat în rîul acesta, ploaia a şi încetat. Ostrovul este inundat de apă ; corabia trecea iscînd un foşnet prin pădurea de brad de pe mal şi prin ierburile înalte cît un om. După ce a străbătut o mică distanţă, ne-am bucurat de un vînt prielnic. Am spus echipajului să ridice pînza. Corabia a început să meargă plină de fală, ridicînd valuri clipocitoare pe ambele părţi. M-am aşezat pe un scaun pe punte. Nici nu voi încerca să descriu uimitorul apus de soare ce lumina rîul umflat, întins pînă în zare, nici norii denşi şi albaştri de deasupra ostrovului pustiu şi aproape scufundat în apă. Exact la orizont, la ultima margine a Padmei, se vedea un petic luminos între nori, o linie fină, aurie şi îndepărtată. Vîrfurile rîndurilor de copaci înalţi, drepţi şi zvelţi sînt ca nişte linii albastre nespus de gingaşe. De parcă acolo natura se preschimbase într-o feerie iluzorie. Un om m-a întrebat : „Vreţi să ancorăm lîngă biroul moşiei, pe ostrov ?“ I-am spus : „Nu. Traversaţi Padma“. Am pornit. Vîntul bătea din ce în ce mai tare, Padma dansa, pînza se umfla, lumina zilei se ştergea treptat, norii alergau zeloşi spre mijlocul cerului. În jurul meu, valurile neastîmpărate şi zburdalnice ale Padmei băteau din palme. Nu vedeam decît dunga albastră a pădurii de pe malul Padmei, care se pierdea în grămezile de nori albaştri. Nu era nici o altă barcă în mijlocul rîului, pe unde treceam noi. Mai departe, aproape de mal, vreo două bărcuţe de pescuit se întorceau acasă, bătînd din aripile pînzelor micuţe. Parcă eram Împăratul Naturii călărind pe calu-i regal ce alerga cu botul înspumat în ritm iute de dans.

Simla

11 iulie 1893

78

Sajadpur
7 iulie 1893

ASEARĂ am ajuns la Sajadpur, trecînd mereu cursul şerpuit al apei, pe lîngă sate mici, cheiuri dărîmate, tîrguri cu prăvălii cu acoperişuri de tablă, hambare înconjurate de garduri de nuiele, păduri de bambuşi, livezi de mango, kathal, *kul* [1] şi curmale, plantaţii de banane, păduri şi *şimul* [2], jungle şi tufişuri de *akondo* [3], *bherenda* [4], *ol* [5], *cociu* şi diverse feluri de iederă şi ierburi pe lîngă şiruri de corăbii cu catarge înalte, care stăteau legate de mal precum şi pe lîngă lanuri de orez şi de iută aproape inundate. Voi rămîne cîtva timp aici. Deoarece am stat multă vreme pe corabie, casa din Sajadpur îmi place foarte mult. Venind aici mi se pare că am căpătat o oarecare libertate. Mi-am dat seama brusc că fericirea cugetului constă în găsirea unui spaţiu larg, unde să te poţi mişca şi întinde cît vrei. Azi din cînd în cînd soarele străluceşte destul de puternic, vîntul bate tare, brazii şi copacii de *liciu* [6] se leagănă foşnind şi murmurînd, păsări de diferite soiuri cîntă fel de fel de melodii în multiple limbi şi dăruiesc sonoritate spectacolului matinal al pădurii. Stau în camera mea mare, izolată, singuratică şi luminată de la etaj, cu ferestrele larg deschise. Uitîndu-mă pe geam, observ şirurile de bărci de pe canal, satul înconjurat de arbori de pe malul celălalt, precum şi desfăşurarea lină a treburilor omeneşti. Toate acestea mă bucură foarte mult. Ritmul vieţii mele nu-i nici prea iute, nici fără vioiciune sau fără efort. De parcă munca şi odihna merg alături, mînă-n mînă. Bacul pluteşte între cele două maluri, călătorii trec cu umbrelele în mînă pe potecă de-a lungul cana-

---

[1] Pom fructifer cu fructe acre, care se aseamănă corcoduşelor.
[2] Copac cu flori roşii.
[3] Floare sălbatică.
[4] Fruct sălbatic.
[5] Rădăcinile acestei plante sînt comestibile.
[6] Pom fructifer.

lului ; femeile spală orezul, scufundîndu-şi coşurile de nuiele în apă, ţăranii vin la tîrg cu legăturile de iută pe cap. Doi oameni au culcat trunchiul unui copac şi-l sparg cu toporul, boncănind puternic. Un tîmplar a întors o bărcuţă pescărească sub un copac de *aswattha* şi o repară cu grijă. Un dulău umblă de colo-colo pe lîngă canal. Săturîndu-se de iarba bogată a anotimpului ploios, cîteva vaci s-au culcat leneş şi mereu alungă muştele dînd din coadă şi din urechi. Dau din cap în semn de protest doar atunci cînd ciorile se aşază pe spinarea lor şi le deranjează prea mult. Ciocănitul monoton, freamătul de joacă al copiilor goi, cîntecul trist al păstorilor, zgomotul apei lovite de lopeţi, ţipetele îndurerate şi jalnice ale morii, toate aceste sunete ale vieţii active se îmbină, fără să producă nici o disonanţă, cu ciripitul păsărilor sau cu foşnetul frunzelor. De parcă totul se integrează într-o muzică profundă, plină de linişte şi pietate, ca o sonatină de Chopin, cu o amploare mare, dar neexagerată. Capul mi-e plin de lumina soarelui şi de toate aceste sunete pînă la ultima celulă, deci... să întrerup scrisoarea şi să stau liniştit !

Simla
11 iulie 1893

79

Sajadpur
10 iulie 1893

AI PRIMIT cîntecele mele. Poate că melodia „Ca o durere profundă“ [1] nu-i chiar în genul muzicii de

[1] Se referă la cîntecul : ***Ai pătruns ca o durere profundă în viaţa mea.***

salon... Aceste cîntece se potrivesc singurătăţii. Nu cred că melodia e foarte proastă, ba n-ar fi prea mare exagerare dacă aş spune că e chiar frumoasă. Am pregătit-o foarte încet şi multe zile, împletind cuvintele cu notele în baie. Din mai multe puncte de vedere, această încăpere este avantajoasă pentru a compune muzică. În primul rînd, acolo sînt singur. În al doilea, n-am nici o altă datorie : dacă-mi torn o găleată de apă în cap şi apoi fredonez cinci minute, n-am nici o remuşcare că am neglijat vreo treabă importantă. Iar cel mai mare avantaj este că, profitînd de totala lipsă a pericolului de a fi văzut, pot să mă strîmb cît îmi doreşte inima. Dacă nu fac diferite schime, nu ajung nicicum la starea potrivită pentru a compune muzică. Aici nu-i vorba de argumente sau de raţiune ; trebuie să fii într-o stare mai specială pentru a putea ajunge la un rezultat satisfăcător. Melodia aceea o cînt şi acum. Şi azi-dimineaţă am fredonat-o mult timp. Cînd o cînt, mă cuprinde un extaz nemărginit. De aceea, n-am nici o îndoială că este una dintre cele mai iubite melodii ale mele... În singurătatea de aici o cînt mereu cu ochii întredeschişi, cu sufletul fermecat şi fericit. Încet-încet, viaţa şi lumea se împînzesc cu un abur fin de lacrimi, iluminat de somn şi colorat de cele şapte culori ale curcubeului. Realitatea cotidianului se preschimbă în frumuseţe eternă, chiar şi durerile şi tristeţea se însenineză. Peste puţin timp, vine contabilul să-mi prezinte socoteala pentru două ouă, un *ciotak*[1] de unt, o *poya*[2] de ghi şi de ulei de muştar de şase *paise*[3]. Cam asta e viaţa mea aici.

Simla

14 iulie 1893

---

[1] 1/16 parte a unui *ser*, unitate de măsură aproape echivalentă cu un kilogram, folosită pe atunci.

[2] Un sfert de *ser*.

[3] *Paisa* — 1/64 parte a unei rupii, după sistemul monetar de atunci.

80

Sajadpur

30 aşadh *1300*

A SCRIE poezie a devenit pentru mine o plăcere secretă şi interzisă. Pînă acum n-am scris nici măcar un rînd pentru numărul viitor al *Sadhonei*. Din cînd în cînd primesc cîte un memento de la redacţie. Mai am de scris pentru încă două luni — *aşvin* şi *kartik*, care parcă stau cu mîinile goale şi se uită mereu mustrător la mine. Iar eu fug mereu de ele şi mă ascund în refugiul Poeziei mele. În fiecare zi îmi spun : „numai ziua de astăzi", şi aşa au trecut multe zile. Încă nu m-am lămurit care e vocaţia mea adevărată. Uneori cred că aş putea să scriu nuvele, căci nu le scriu prost ; îmi şi fac plăcere asemenea producţii. Alteori gîndesc că nu toate ideile care mi se ivesc în cap pot fi exprimate poetic ; e mai bine să le păstrez aşternîndu-le într-un jurnal intim sau în ceva de acest gen. Această idee mă bucură căci ele pot fi utile pentru alţii. Cîteodată trebuie să ne certăm cu compatrioţii noştri din cauza unor probleme sociale ; dacă nimeni altcineva nu vrea să se deranjeze, această sarcină neplăcută cade tot pe umerii mei. Uneori îmi zic : „Dă-o încolo ; lasă lumea să-şi ungă furca [1] ; dacă mă pricep la ritm şi rimă, mă las de toate celelalte şi mă retrag în colţişorul meu populat cu imagini poetice." Mă asemăn unei tinere fete, care, din orgoliu, nu vrea să scape din mînă nici un iubit. Într-adevăr, nu-mi vine să dezamăgesc nici o Muză. Dar, în felul acesta, munca mea se complică peste măsură şi pînă la urmă nu pot să mă perfecţionez în nimic. Iar în domeniul literaturii se ridică problema a ceea ce ai sau nu dreptul să faci, dar ea se pune altfel decît în celelalte sectoare ale vieţii. Conştiinţa literară nu te îndeamnă să judeci care treabă poate fi cea mai folositoare pentru omenire, ci să constaţi ce poţi să faci tu cel mai bine. Cred că la fel se pune problema şi în celelalte domenii ale vieţii. Cît mă pri-

[1] Zicală bengaleză care înseamnă : „Fiecare trebuie să facă munca lui fără să se amestece în treburile altora".

cep, eu am cel mai mare drept în domeniul Poeziei. Totuşi, nu pot să mă limitez la ea, focul dorinţei mele caută să-şi întindă limbile de flăcări arzătoare peste tot, atît în lumea exterioară cît şi în cea interioară. Cînd compun muzică, mi se pare că n-ar fi rău să mă ocup numai de asta, iar cînd montez o piesă, mă pasionează atît de mult, încît îmi vine să cred că ar trebui să-mi dedic viaţa însuşirii perfecte a acestei arte. Apoi, cînd încep să scriu *Căsătoriile premature* [1] sau *Reformarea sistemului de învăţămînt* [2] mă conving că asta-i cea mai nobilă muncă la care pot să mă angajez. Uite cum m-am împotmolit, Bob. Am să-ţi mărturisesc încă ceva. Dacă îmi dai voie să-ţi spun un adevăr fără nici o jenă, află că adeseori îmi arunc privirea avidă, asemeni unui îndrăgostit respins, la arta aceea care se cheamă artă plastică. Dar aici nu mai am nici o speranţă. Am depăşit vîrsta instruirii [3]. Pe ea n-o poţi cuceri atît de uşor, cum te poţi descurca în celelalte ramuri ale Artei. Ea e fermă ca Sita [4], se va da numai aceluia care a trecut prin încercarea arcului [5]. Ca s-o satisfaci, trebuie să exersezi cu pensula pînă ce te istoveşti. Am ajuns în situaţia Draupadi [6]-ei — cred că ea se gîndea : „Dacă mi s-au dat cinci soţi, de ce nu mi-a fost dat şi Karna [7] ?“ Iar dacă l-ar fi avut şi pe Karna, poate că n-ar mai fi vrut să-i lase pe Duryodhan [8] şi Duhşaşana [9]. Ori pe unul, ori pe toţi — nu există nici o limită firească între aceste extreme. De vrei să te opreşti la cinci, numărul şase îţi iese în cale şi-i urmează şapte, opt, nouă, zece şi aşa mai departe. Toate cifrele stau la rînd şi se uită fix la tine. Deci, pentru mine cel mai comod e să mă ocup numai de Poezie, să stau singur numai cu ea. Am impre-

---

[1] şi [2] — Două articole ale poetului.

[3] Aproximativ din anul 1928, poetul a început să picteze şi ulterior a deschis expoziţii în Europa.

[4] Eroina eposului *Ramayana*, soţia lui Rama.

[5] Referire la un episod din *Ramayana*.

[6] Eroina din *Mahabharata*, soţia celor cinci fraţi Pandavi.

[7] Frate vitreg al Pandavilor, general al armatei fraţilor Kauravi.

[8] şi [9] Doi fraţi Kauravi.

sia că ea s-a lăsat cucerită de mine. Poezia este iubirea mea din copilărie, de mult mă însoțește cu drag...

Mi-ai cerut părerea asupra *poeților tăcuți*, adică cei care au Poezia în suflet, dar nu pot s-o exprime. Cred că amîndoi, cel care scrie poezie și cel care o simte, amîndoi pot avea aceeași cantitate de sensibilitate, dar talentul poetic constă în altceva. Stăpînirea limbii nu-i de ajuns pentru a scrie poezie, mai e nevoie și de puterea creației. În virtutea unei capacități deosebite, poetul poate să dea sentimentelor sale o anumită formă și este posibil ca el să nici nu fie conștient de această putere. Puterea creatoare este baza talentului poetic, pe cînd limbajul, sentimentele și sensibilitatea nu sînt decît unelte. Să ne închipuim că dintre mai multe persoane unul are limbaj frumos, altul sensibilitate și al treilea le are pe amîndouă. Dar altcineva poate să posede, pe lîngă acestea puterea creatoare. Numai cel din urmă poate fi numit Poet. Fie că scrie, fie că nu scrie, nici unul dintre primii trei nu este poet. Iar oamenii de acest fel pot fi numiți „gînditori". Ei sînt foarte rari ; sufletul meu însetat îi caută mereu.

După introducerea de mai sus, va fi mai ușor să-ți explic poezia *A arunca năvodul* [1]. M-ai întrebat care-i sensul ei adevărat. Dacă aș fi avut-o la îndemînă, aș fi putut să pătrund mai bine în ea, ca să te lămuresc. Mi-o amintesc destul de vag, totuși voi încerca să-ți explic. Iată : în dimineața vieții sale, un om stătea pe malul mării și se uita la răsăritul soarelui. Nu este prea limpede dacă marea simbolizează propria sa minte, lumea exterioară sau un ocean de sentimente și idei care se întinde între hotarele acestora două. Oricum, privind îndelung la marea nețărmurită și nemaiîntîlnit de frumoasă, i s-a trezit dorința să arunce năvodul în acel noian de taină ca să vadă ce prinde. Îmboldit de curiozitate, el și-a învîrtit năvodul și l-a aruncat departe, departe în apă. Astfel a pescuit felurite obiecte, care mai de care mai frumoase. Unele erau fragede ca surîsul, altele strălucitoare ca lacrima și îmbujorate ca sfiala

[1] Poezia aparține volumului *Barca de aur*.

fecioarei. Pescarul s-a bucurat și toată ziua n-a făcut decît asta. Apoi a îngrămădit toate enigmele frumoase din străfundul apei pe mal. Și așa i-a trecut ziua. Seara, omul a crezut că a adunat destule minunății și că acum să i le ducă *ei*. Nu ni se spune cine este *ea* — poate fi iubita, poate fi și patria. *Ea*, însă, nu văzuse niciodată așa ceva și l-a întrebat : „Ce mai sînt și astea ? La ce sînt bune ? Oare pot să-mi acopăr lipsurile cu ele ? Cu ce preț le-aș putea vinde la piață ?“ Concret, lucrurile pescuite de el nu puteau fi categorisite drept știință, de exemplu : științele reale, filozofie, istorie, geografie, economie, sociologie, teologie și așa mai departe. Ele nu erau decît sentimente multicolore, nu știa nici cum se numesc, nici nu le putea descrie. Deci, cînd pescarul i-a dăruit *ei* nestematele culese de-a lungul vieții sale, din abisul mării, *ea* l-a întrebat : „Dar ce să fac cu ele ?“ Atunci a crezut și pescarul că munca i-a fost zadarnică și i-a dat dreptate. Și-a zis : „Obiectele astea nu sînt cine știe ce comori. Le-am obținut fără efort, n-am făcut decît să arunc năvodul. Nu a trebuit să mă duc la tîrg să le cumpăr. N-am cheltuit nici măcar un ban, fie ca preț, fie ca impozit, fie chiar și ca taxă de vamă.“ Cuprins de o ușoară tristețe le-a strîns pe toate și ducîndu-se acasă îngîndurat, s-a așezat în poartă și le-a azvîrlit în stradă una cîte una. A doua zi de dimineață, călătorii au cules acele lucruri prețioase și le-au dus acasă, la ei în țară, precum și pe alte meleaguri.

Am impresia că persoana care a scris această poezie a realizat că, fiind preocupați de treburile casnice, cititorii contemporani nu au răgazul să înțeleagă profunzimea poeziilor sale. Ei nu sînt capabili să-și dea seama de valoarea lor. Deci e mai bine să le arunce în stradă, spunîndu-le contemporanilor : „Dacă voi n-aveți nevoie de ele, nici eu n-am“. Totuși ea speră, pare-se, că după ce noaptea se va spulbera, posteritatea le va scutura de praf, și le va duce departe. Oare asta poate să-l consoleze pe pescar ? Oricum, cred că nimeni n-ar fi împotrivă să-l lase pe poet să se bucure cu gîndul că posteritatea, asemeni unei tinere în căutarea iubitului, se apropie încet de el și că în sfîrșit, după o noapte îndelungată, poate să-l și întîlnească.

Nu-mi aduc prea bine aminte poezia aceea despre temple. Acolo cred că e vorba de un templu adevărat. Sensul este următorul : Ne aflăm într-un templu întunecat. Nici nu știm cînd l-am învăluit pe Dumnezeu cu plăsmuirile propriei noastre imaginații. Acest efort ne-a încordat mințile. Dar dacă, brusc, străfulgerarea îndoielii va dărîma zidurile artificiale și învechite ale obiceiurilor, iar frumusețea și muzica Naturii, îmbinate în lumina soarelui, vor înlocui incantațiile, ritualele și aburii de tămîie și de rășină, atunci vom înțelege că nu izolarea, ci comuniunea cu omenirea și cu Natura este adevărata rugăciune care poate să-l bucure pe Dumnezeu. Cred că această idee nu a fost inspirată de vizitele mele la templele din Orissa. Într-un templu din Bhubaneshwar, idolul se află într-un loc îngrozitor de întunecat și de închis. Aroma tămîii te sufocă. Podeaua e mereu umedă de apa cu care a fost stropit idolul. Prin templu zboară liliecii. Îndată ce ieși afară, în lumina mîngîietoare a soarelui, înțelegi unde este adevăratul sălaș al divinității.

Simla

17 iulie 1893

81

Patisar

11 august 1893

AM PLUTIT peste multe lacuri mari. Sînt foarte stranii — n-au nici formă, nici dimensiune, peste tot vezi doar un amestec de pămînt și apă — așa cum era Pămîntul abia ieșit din ape la începutul creației. Nicăieri nu se vede nici un mal bine format. Ici apă, colo un lan de orez aproape inundat. Alge și alte plante acvatice plutesc pe unde, din loc în loc pelicanii înoată, stîlpii de bambuși de care pescarii își vor lega năvoadele sînt implîntați în mlaștină, niște ulii castanii s-au așezat deasupra lor. Un peisaj monoton și cu totul plictisitor.

Mai departe, din mijlocul apei apare linia satelor. Din cînd în cînd dai de cîte un rîuşor. Atunci pe ambele maluri vezi sate, plantaţii de iută şi păduri de bambus. Dar curînd nici nu sesizezi cînd totul se transformă din nou în şuvoaie...

Pe la vremea asfinţitului treceam pe lîngă un sat. Cîţiva flăcăi, aflaţi într-o barcă lungă, aruncau cîrmele în apă în mod ritmic şi în tactul acestui ropot al apei cîntau în cor :

De ce te amărăşti, tinerico ?
Din Pabna[1] *îţi voi aduce*
Un „motori" de o rupie.

Sentimentul pe care l-a exprimat poetul local ne preocupă şi pe noi destul de mult. Spre deosebire însă de acesta, cînd *tinerica se amărăşte,* sîntem gata să ne dăm viaţa sau să-i aducem flori de *parijat*[2] din grădina paradisiacă. Oamenii de aici trăiesc, pesemne, destul de fericiţi, căci cu foarte puţine sacrificii pot să le cucerească pe tinerele fete. Deşi mi-e peste putinţă să spun ce minune este acest *motori,* preţul fiind indicat alături se înţelege că în nici un caz nu-i prea scump. Pentru ca să-l cumperi nu e nevoie să te duci pînă cine ştie în ce colţ îndepărtat al ţării. Cîntecul m-a amuzat. Chiar şi pe malurile acestui lac s-a aflat că amărăciunea unei tinere poate să tulbure echilibrul lumii. El poate să pară ciudat în altă parte a Indiei, căci frumuseţea lui nu se poate sesiza decît în locul originii sale[3]. Scrierea anonimului meu confrate rural este foarte importantă aici, în mijlocul acestei lumi, unde cîntecele mele ar suna întru totul caraghioase.

Simla

15 august 1893

---

[1] Oraş în nordul Bengalului.

[2] Floare mitologică ; înfloreşte numai în rai.

[3] Cîntecul respectiv şi observaţiile de mai sus sînt menţionate în articolul *Literatura rurală.*

82

Patisar

13 august 1893

CÎND străbăteam întinderile lichide în drum spre Kaligram, o idee s-a cristalizat în mintea mea. Subiectul nu e nou, îl știu demult. Totuși, uneori, o idee veche capătă o înfățișare nouă. O apă curgătoare își pierde frumusețea, dacă n-o mărginesc de o parte și de alta maluri. Intinderea unei ape nemărginite oferă privirii un peisaj monoton și plictisitor. În poezie, ritmul are funcția pe care o are malul unui rîu. Legile ritmului toarnă limba într-un anumit tipar structural pentru a o face mai mlădioasă. Așa cum un rîu închis între două maluri capătă o personalitate bine conturată, tot așa, cu ajutorul ritmului, poezia învie și dobîndește o înfățișare înzestrată cu trăsături regulate. Prozei îi lipsește o atare personalitate. Ea este asemenea unui lac mare și lipsit de contur. Rezistența malurilor dăruie rîului viteza și direcția curentului. Dar un lac fără curent știe numai să stea întins și să înghită Pămîntul. De aceea, cînd vrei să exprimi o patimă sau senzația unei mișcări prin cuvinte ești nevoit să le supui legilor ritmului ca să le dai formă și să le șlefuiești. Altminteri, scrierea ta caută mereu să se întindă ; nu poți să-i canalizezi forța într-o singură albie [1]. Oamenii de la țară numesc apa lacului „apă mută", fiindcă ea nu știe să vorbească, să se exprime. Apele unui rîu mărginit de maluri vor susura mereu. Tot așa, cînd înșiri cuvinte în cadrul unui ritm, ele devin muzicale, bătîndu-se și ciocnindu-se între ele. De aceea, limba ritmată nu-i niciodată mută, ea cîntă și susură mereu. Din strictețea legăturilor și limitelor ritmului izvorăște frumusețea cursivității, a sonorității și a structurii. În acest caz, limitele dăruie limbii nu numai frumusețe ci și forță. Datorită faptului că este încadrată între hotarele ritmului, poezia capătă puterea

[1] Dacă aceste observații nu pot fi aplicate operelor în proză în general, ele se potrivesc prozei poetului. Spre deosebire de poezie, unde Tagore a ajuns la o incontestabilă perfecțiune structurală, scrierile în proză sînt în general mai slab închegate.

de a dezvolta treptat o temă. Departe de a constitui o convenţie care creează o bucurie artificială, această caracteristică produce o fericire firească şi profundă. Sînt mulţi aceia care cred că scrierea Poeziei, respectînd rigorile unui ritm, nu-i decît o încercare de a face pe grozavul şi n-are nici un alt scop decît de a-i minuna şi a-i încînta pe oamenii de rînd. E doar o gimnastică a limbii. Greşesc. Ritmul Poeziei a fost creat după aceleaşi reguli după care sînt create toate obiectele frumoase ale Naturii.

Cînd un rîu trece cu mare viteză printre ţărmuri, capătă o putere irezistibilă. Şi tocmai în virtutea acestei viteze el are şi puterea de a ne impresiona. Îndată ce dispar îngrădirile, el nu se mai supune esteticii. Atunci totul devine amorf pierzîndu-şi forţa de pătrundere. De cîte ori ajungem dintr-un lac în apa unui rîu şi din rîu în lac, această teorie se dovedea în chip strălucit.

Simla
17 august 1893

83

Patisar
26 şravan/3 bhadra (?) 1300

N-AI ÎNŢELES prea bine articolul din numărul *Sadhonei* pe luna *şravan,* Bob ? Ar trebui să scriu o carte întreagă ca să ţi-l explic... De mult am constatat că bărbaţii sînt cam lipsiţi de distincţie, pe cînd femeile sînt perfecţiunea în sine. Dicţia, ţinuta, îmbrăcămintea, gesturile şi comportarea lor se armonizează perfect cu menirea pe care o au în viaţă. Femeia constituie parcă o unitate organică. Motivul principal este că datoria femeilor a fost determinată de mii de ani de Natura care le-a modelat potrivit acelei ţinte. Pînă acum nici o schimbare a lumii, nici o revoluţie şi nici o înflorire sau decădere a civilizaţiei n-a putut să influenţeze felul

lor de a fi. De-a lungul vremii ele au iubit, au slujit cu drag, au alintat și n-au făcut nimic altceva. Perfecțiunea muncii și frumusețea se manifestă în gesturile, în limbajul și chiar și în trupurile lor. Munca s-a integrat în firea lor, așa cum parfumul florilor este integrat florii, de aceea nu se află nici o urmă de ezitare sau stîngăcie în ele. Firea unui bărbat n-are armonie. Bărbatul a fost format în cursul desfășurării diverselor trude și schimbări, care și-au lăsat urmele în caracterul și în trupul lui. Tam-nesam, fruntea i se face caraghios de lată și de înaltă, nasu-i crește atît de mare încît n-ai cum să-l scurtezi, oasele obrajilor cresc peste măsură călcînd orice lege a esteticii. Dacă și bărbatul ar fi fost îndrumat din vecie pe o singură cale și angajat la o singură muncă, ar fi existat și în el o armonie între trup și fire. Astfel, în decursul timpului, s-ar fi format și pentru el un tipar, conform căruia ar fi putut să-și modeleze viața, fără să depună vreun efort fizic sau mintal. Ar fi putut să-și desfășoare acțiunile ușor, frumos și armonios. Altfel spus, inteligența i-ar fi fost disciplinată după cerințele unei munci săvîrșite de mii de ani; nimic n-ar fi putut să-l abată din crugul ce i-a fost hărăzit. Făcînd-o Mamă, Natura a turnat-o pe femeie într-un tipar neschimbător. Bărbatul nu este legat de nici o atare legătură primordială a Naturii, de aceea el n-a fost creat în jurul unui centru constant, care i-ar fi putut fi și adăpost. El pribegește veșnic diversele sale doruri nelăsîndu-l să capete o integritate armonioasă. Țin minte că într-o altă scrisoare ți-am scris destul de mult despre părerea mea că frumusețea se întemeiază pe restricții. Fiind încadrată într-un tipar legat de ritm, asemeni unei poezii, femeia a căpătat șlefuirea, perfecțiunea și frumusețea. Iar bărbatul este ca o proză fără frumusețe, fără perfecțiune, nu poate fi șlefuit de la un capăt la altul. Nu știu cît am reușit să-ți explic, dar în mintea mea ideea e foarte limpede. Așta-i motivul pentru care întotdeauna femeia a fost comparată cu muzica, poezia, iedera, floarea și cu apa curgă-

toare ; nici prin minte nu i-a trecut cuiva să aplice aceste metafore bărbaților. La fel ca toate celelalte obiecte frumoase ale naturii, femeia este perfectă, unificată, armonizată și disciplinată. Nici o ezitare, nici un gînd îndoielnic, nici o frămîntare a minții nu o deranjează, nici nu o abate de la ritmul ei firesc. Ea este ca o poezie pură și dulce, asupra ei nu se poartă nici o discuție care ar putea să producă o disonanță în armonia rimei sale. Femeia este exact așa cum o descrisese Ciondro în *Greșeala la început* [1]. Nu am sentimentul că scrisoarea e mai clară decît articolul, dar nici nu prea ai cum să demonstrezi în mod concret o astfel de idee.

Simla

22 august 1893

84

Calcutta

21 august 1893

AZI am primit decupajele din ziare. Unde-i zăpăceala necontenită a artiștilor din Paris și unde-i relatarea sărăciei și a mizeriei țăranilor mei săraci din Kaligram ?! N-am văzut nicăieri supuși atît de modești ca ei. Iubirea lor neprefăcută mă impresionează profund ; îmi vine să plîng din cauza durerilor lor cumplite. Chipurile acestor oameni devotați, iubitori, fideli și chinuiți de sărăcie manifestă o nespus de gingașă frumusețe. Cînd îi văd și-i ascult, o afecțiune sinceră îmi topește inima. Pentru mine, ei reprezintă o familie mare, împrăștiată prin toată țara. Îmi face mare plăcere să cred că acești țărani simpli, neputincioși, neajutorați și dependenți îmi sînt atît de apropiați, ca și cum mi-ar fi rude. Ce gingaș îmi sună graiurile lor și ce duioasă pie-

[1] Piesă a poetului : Ciondro — personaj din piesa respectivă.

tate exprimă ele ! Ochii mei se împăienjenesc cînd se plîng de vreo nedreptate. Cu greu îmi stăpînesc lacrimile. Au suferit mult, au răbdat şi mai mult, totuşi iubirea lor faţă de noi n-a secat cîtuşi de puţin... Astăzi a venit un ţăran la mine şi mi-a spus : „În anul cutare am avut o recoltă slabă de orez. De aceea mă dusesem la Ciunciura[1], la bătrînul meu tată. El mi-a spus : «Bine, vă las o parte din pămîntul meu ; o să-mi daţi şi mie ceva de mîncare». Din cauză că am apelat la el, administratorul de aici s-a supărat. M-a dat în judecată, sub motiv că am fugit de la dumneavoastră ca să mă ascund, după care am fost pedepsit cu întemniţarea pe trei luni. Atunci am salutat pămîntul acesta şi m-am dus în altă parte." Totuşi, cînd a aflat că moşierul ţinutului, la care se dusese el, a furat o parte din moşia noastră, ţăranul s-a întors la noi să ne informeze. Cît de cinstit e omul ăsta ! Iar cînd moşierul respectiv a auzit ce-a făcut, i-a luat toate holdele de orez. Ţăranul m-a întrebat : „N-am oare dreptul să-i spun ceea ce este spre binele său aceluia pe al cărui pămînt am crescut şi îmbătrînit ? Cum vine asta ?" Şi şi-a şters două lacrimi de pe gene. Dacă l-ai fi văzut şi l-ai fi auzit cu cîtă simplitate a povestit toată întîmplarea, ca un reportaj imparţial, fără vreo încercare de înşelătorie, puteai să simţi adevărata profunzime a caracterului său. Ei nu ştiu cît îi stimez şi că îi socotesc cu mult mai presus decît mine. Ce deosebire între lumea lor şi civilizaţia pariziană ! Ce fermă, strălucită şi bine conturată este cea din urmă ! Dar nici calităţile oamenilor de aici nu sînt de dispreţuit. Civilizaţia nu poate atinge desăvîrşirea, nici frumuseţea, pînă ce o astfel de simplitate cristalină nu-şi va găsi sălaşul în ea. Mai degrabă, datorită lipsei acestei calităţi, civilizaţia europeană duce treptat spre morbiditate. O îmbolnăvire lăuntrică o roade mereu, asemenea unei molii. Simplitatea este singurul stîlp al sănătăţii sufleteşti a omului. La fel ca

[1] Oraş lîngă Calcutta.

Gangele, ea te răcorește după ce ai trecut prin zbuciumul lumii. Iar Europa nici nu vrea să se potolească. Dimpotrivă, este mereu în stare de agitație și nu dorește să iasă din această stare. Toate tăieturile din ziarele trimise de tine dovedesc acest lucru.

Simla
24 august 1893

85

Karmathar[1]
Sîmbătă, 9 septembrie 1893

GRĂDINA mea e plină de trandafiri. Un copac *șiriș*[2] înflorit de jos în sus îmbălsămează văzduhul cu mireasma sa. Pe cît de delicate sînt florile de *șiriș*, pe atît de subtil este și parfumul lor... Pe masa mea, într-o multiplă îmbrățișare se înalță o movilță din florile acestui copac. Sînt moi ca mîngîierea duioasă și dulci ca somnul de pe pleoape... Kalidasa iubea florile de *șiriș*. În operele sale le compară adeseori cu însăși gingășia.

Într-o scrisoare mai veche m-ai întrebat de ce nu-mi place compania altora. Am să încerc să-ți explic. Dacă sînt deranjat atunci cînd mintea mea e cufundată în meditație sau este concentrată asupra unei idei, eforturile împiedicate și zădărnicite ale minții mă obosesc foarte mult. Mă străduiesc să fiu atent la cel care vorbește și în același timp să mă gîndesc la ale mele ; pînă la urmă mă plictisesc și mă amărăsc. Dar dacă persoana respectivă izbutește să-mi capteze toată atenția, atunci nu mai fac nici un efort și mă relaxez cu adevărat. E foarte important să am condițiile necesare pen-

[1] Orășel în statul Bihar.
[2] Copac exotic.

tru a mă concentra și a mă îndrepta spre o țintă unică. La vîrsta mea, mă istovesc lucrurile care nu-mi captează întreaga atenție. Domnul X îmi scrisese rugîndu-mă să devenim prieteni mai intimi și să corespondăm mai des. I-am răspuns spunîndu-i indirect că nu mai am timp de prietenii mondene. Trebuie să lucrez neîncetat și să mă bucur de harurile vieții pe care le-am primit pînă acum. Acestea sînt sălașuri ale sufletului meu. La vîrsta mea nu mai pot să umblu după fleacuri.

Simla
12 septembrie 1893

86

Patisar
Duminică/luni
19 februarie 1894

MALUL de care mi-am legat corabia este foarte izolat — nu se vede nici un sat, nici o locuință omenească prin apropiere. Toată ziua vîntul țiuie pe cîmpul arat și gol. Niște bivoli pasc de-a lungul malului, rupînd iarba uscată de pe lîngă apă. Avem doi elefanți ; se duc și ei să pască. Mă amuz să văd cum paște un elefant. Mai întîi ridică un picior și împinge ușor cu laba la rădăcina ierburilor, apoi desprinde o bucată de pămînt trăgînd-o cu trompa, scutură praful legănînd-o în aer și, în sfîrșit, mănîncă un snop de iarbă dintr-o singură înghițitură. Uneori au și ei un capriciu — iau un pumn de praf în trompă și îl suflă pe burtă, pe spate și pe tot corpul. Așa-i toaleta elefanților. Îmi face plăcere să mă uit la acest ditamai animal — un corp uriaș, o putere mare, o formă lipsită de orice frumusețe, totuși atît de cumsecade. Tocmai din pricina mărimii și urî-

ţeniei lor, îi privesc cu o afecţiune aparte. Din cauza stîngăciei sale naive, elefantul îmi pare ca un copil mare; mi-e mai simpatic decît o pisică, un cîine sau chiar un cal. Dealtminteri, firea acestui animal e foarte deschisă — e uituc şi iertător ca Şiva[1], cînd se mînie, se supără foc, iar după ce se potoleşte, nimic nu poate să-i tulbure liniştea. Uneori mă gîndesc că duioşia mea afectivă faţă de elefant poate fi comparată cu sentimentul femeilor faţă de bărbaţi. Dimensiunile lui te tulbură; chiar dacă sînt asociate cu urîţenia, nu te resping. În camera mea am un portret al lui Beethoven. În raport cu multe ale feţe frumoase, chipul lui poate să nu-ţi atragă în nici un fel atenţia. Totuşi, mă impresionează puternic. Ce imensă lume sonoră şi tăcută cuprindea acest cap ciufulit! Şi ce durere nemărginită se învolbura în inima lui, asemenea unei furtuni nedezlănţuite! Cînd mă uit la Ba[2]..., simt o asemenea simpatie, pătrunsă de stimă. O genialitate îndurerată, incompletă şi neîmpăcată se exprimă prin lipsa lui de atenţie şi de eleganţă. Nu toţi bărbaţii sînt ca Beethoven sau ca Ba..., nici nu poţi să spui că o femeie i-ar iubi pe aceştia doi. Dar eu văd în ei o mare frumuseţe şi sensibilitate. De obicei, lipsa de supleţe a bărbaţilor se îmbină cu puterea fizică. Şi inteligenţa lor cuprinde o oarecare doză de stîngăcie. De aceea, femeile îi privesc cu afecţiune maternă, care nu este totuşi lipsită de respect. Am impresia că fiicele trezesc mai puţin sentimentul

---

[1] În folclorul bengal Şiva, zeul distrugerii şi al regenerării din trinitatea hindusă, apare ca un ţăran bătrîn, cu fire deschisă şi simplă. Se supără foarte uşor, iar cînd se linişteşte uită totul şi-i iartă pe toţi. Bengalezii i-au dat acestui personaj mitologic o poreclă mîngîietoare — *Bholanath* — „şeful uitucilor". Imaginea lui Şiva apare des şi sub diverse forme în opera poetului.

[2] Descrierea ce urmează ne sugerează că se referea la Bardada, fratele său mai mare.

maternității în mamă decît fiii. În sfîrșit, totu-i numai prezumție — o simt cu partea feminină a propriei mele firi [1].

Calcutta
20 februarie 1894

87

Patisar
Vineri seara
[Sîmbătă, 17 (?) martie 1894

CORNUL lunii crește din seară în seară și odată cu ea intensitatea luminii. De aceea, în zilele acestea mă plimb mult timp, chiar și după ce s-a înserat. Malul se întinde atît de mult, de parcă n-ar avea hotar și nu vezi nici vegetație — nici măcar un fir de iarbă pe cîmpia arată. Arșița puternică a soarelui a îngălbenit iarba de pe lîngă apă. Sub razele lunii, cîmpia întinsă și pustie pare nemaiîntîlnit de frumoasă. Tot atît de nemărginită arată și marea, dar ea are o mișcare neîncetată și o sonoritate neîntreruptă. „Marea" de Pămînt nu se mișcă, nu scoate nici un sunet, nu oferă nici o varietate, nici un semn de viață — e o pustietate nepăsătoare și moartă. Doar o singură mișcare se vede în întregul peisaj — de-a lungul cîmpiei umblă o ființă solitară — eu, și legată de picioarele mele, merge umbra mea. În depărtare, țăranii au dat foc la cei cîțiva struțeni care au rămas după strîngerea recoltei. Din cînd în cînd se văd șuvițele pîlpîitoare ale flăcărilor. Lumina lunii peste asemenea spațiu întins și lipsit de viață suscită profunda și atotcuprinzătoarea durere a unei des-

[1] Cronicarii contemporani cu poetul și-au amintit că acesta era înzestrat cu o profundă afectivitate, aproape neobișnuită la un bărbat. Unii scriu că copiii săi s-au bucurat de o mai mare atenție din partea tatălui decît a mamei

părţiri. Pare că o femeie îmbrăcată în alb[1] a leşinat deasupra unui mormînt imens dintr-un pustiu.

Calcutta
19 martie 1894

88

Patisar
Miercuri/joi
22 martie 1894

BOLU[2] mi-a trimis un articol al său, *Simpatia faţă de animale*. Toată dimineaţa m-am ocupat de el. Ieri stăteam la fereastra corabiei şi priveam afară. Deodată am văzut că o pasăre înoată grăbit ca să ajungă pe malul celălalt şi am auzit o mare zarvă: „Prinde-o, omoar-o". Mi-am dat seama că o găină a scăpat cumva din barca bucătarului şi s-a aruncat în apă ca să scape de moarte. Exact atunci cînd s-a apropiat de mal, un om, solia morţii, a prins-o de gît şi a adus-o aici cu barca. L-am chemat pe Phatik[3] şi i-am spus: „Astăzi nu vreau carne". În clipa aceea mi-a sosit articolul lui Bolu prin poştă, ceea ce m-a cam mirat. Nu mai am poftă de carne, Bob. Înghiţim cu atîta uşurinţă acest aliment pentru că nu ne gîndim niciodată la partea cumplită şi de gravă injustiţie a acestei acţiuni (...) Ştiu că există multe lucruri pline de păcat create de oameni. Aspectele bune şi rele ale acestora sînt determinate de obiceiurile ţării şi ale societăţii respective. Dar cruzimea nu intră în aceeaşi categorie cu ele, căci ea este o crimă primitivă — în această privinţă nu încape nici o îndoială, n-o poţi nega prin nici un argument. Dacă nu sîntem opaci şi nu ne orbim dinadins, auzim foarte clar porunca împotriva săvîrşirii cruzimilor. Totuşi prefe-

[1] Culoare de doliu în India.
[2] Balendranath Tagore, scriitor, un nepot al poetului.
[3] Probabil bucătarul.

răm s-o facem, chiar foarte ușor și cu mare bucurie, adunîndu-ne, rîzînd, de parcă e vorba de un joc. Lipsa de cruzime la un om ne pare chiar ciudată. Concepția oamenilor despre vicii și virtute este artificială. Cred că cea mai mare virtute a ființei umane este mila față de toate vietățile. Iubirea este temelia tuturor religiilor. Ea ne învață să nu pricinuim suferința, ci să răspîndim fericirea peste tot. Să ținem seama de fericirea, de tristețea și de durerea tuturor ființelor și să nu rănim pe nici una pentru a ne satisface interesele — asta-i adevărata virtute. Doar așa putem urmări idealul adevărat al divinității. Zilele trecute am citit într-un ziar englezesc că cincizeci de mii de livre de carne au fost expediate din Anglia într-o tabără militară din Africa. Din cauză că marfa se stricase pe drum, destinatarii au refuzat s-o primească. Apoi ea s-a vîndut la Portsmouth cu un preț derizoriu, echivalent cu vreo cinci sau șase sute de rupii. Imaginează-ți, Bob, ce puțin valorează viața și cît de mult se risipește. Cîte animale nu se sacrifică pentru a ne umple farfuriile la banchete! Adeseori, nici nu mîncăm totul, o punem doar pe masă. Cît timp sîntem inconștienți de violență, nu sîntem atît de vinovați. Dar dacă ni se trezește în suflet mila și o sugrumăm numai pentru a fi la fel cu ceilalți, atunci jignim cu adevărat sentimentul cinstit ce se află înlăuntrul nostru. Mă gîndesc, Bob, că am să renunț încă o dată la carne...

Am găsit un prieten potrivit singurătății mele. Am împrumutat un exemplar din *Amiel's journal* [1] de la Loken. Cînd îmi găsesc puțin timp, îl răsfoiesc. Cînd îl citesc, am impresia că stau față-n față cu autorul și conversez cu el. În foarte puține cărți am descoperit un prieten atît de apropiat. Desigur că există multe opere mai frumoase decît aceasta și este adevărat că are și ea multe defecte, totuși îmi prieste. Adeseori mă aflu într-o asemenea dispoziție, încît nu-mi place nici o carte. Deschid una după alta, doar pentru a le arunca. Nu mă simt în largul meu cu nici una. Cînd ești bolnav, nici o

[1] *Jurnalul lui Amiel* (engl.).

poziție nu-ți convine ; te învîrtești, te sucești, pui o pernă deasupra alteia, apoi le azvîrli pe toate, nu te simți bine nicicum. Uneori ajunge și mintea la o astfel de condiție ; atunci Amiel mi se potrivește întru totul. Oriunde o deschid, mă apuc s-o citesc. Îmi pare că fruntea mea își găsește culcușul potrivit și astfel se odihnește și trupul. Amiel, prietenul meu intim, a scris și despre cruzimea omului față de animale. Am citat întregul pasaj în articolul lui Bolu. Lucrarea lui nu mi-a plăcut prea mult. E cam șarjată și artificială. A așternut doar niște gînduri, o vorbărie superfluă pe hîrtie, fără să le simtă din tot sufletul. Îi lipsește simplitatea directă și neprefăcută ; de aceea nici nu sună verosimil... Nu întotdeauna artificialitatea este un defect, dar subiectul respectiv impune verosimilitatea, în lipsa ei, mintea se plictisește și-l respinge. L-am sfătuit pe Bolu să traducă descrierea vînătorii din *Kadamvari*[1]. Și păsările se aseamănă cu noi prin sentimentele de afecțiune. Grija unei păsări pentru puii ei e la fel de profundă ca și cea umană. Datorită imaginației sale duioase, Banabhatta a putut sesiza această similitudine și a reușit să exprime în cuvinte că : *touch of nature makes the whole world kin*[2].

Calcutta
23 martie 1894

89

Patisar
24 martie 1894

ZILELE acestea îmi lipsește singurul meu însoțitor din timpul plimbării de seară — luna. De ieri nu-mi mai arată fața. E un mare ghinion — se întunecă prea

[1] Operă sanscrită scrisă de Banabhatta.
[2] Atingerea naturii te face să simți că lumea întreagă îți este apropiată (engl.).

devreme şi nu pot să mă plimb destul... Dimineaţa, cînd deschid ochii, văd Luceafărul prin geamul deschis ; îmi pare foarte blînd. Şi el se uită la mine. Îl privesc ca pe unul din voi, ca pe unul dintre ai mei. Ţin minte că, pe cînd mă aflam la Şilaidaha şi seara traversam rîul cu barca, după ce îmi terminam treburile la moşie, întîlnirea mea cu Luceafărul de seară îmi aducea o mare consolare. Mi se părea că rîul este casa mea, căminul meu şi Steaua serii îmi este soţie, stăpîna casei [1], care s-a gătit atît de strălucit anume pentru mine şi aşteaptă să mă întorc de la muncă. Simţeam privirea şi atingerea ei duioasă. Rîul era liniştit, aerul se răcorea şi nu se auzea nici un zgomot. Căminul meu paşnic se umplea de o intimitate de nimeni şi de nimic tulburată. Călătoriile selenare pe rîu prin liniştea întunericului le ţin minte încă într-un mod clar şi plastic. Cînd îmi deschid ochii în zori de zi şi văd această stea, îmi pare că ea nu este altceva decît o prietenă de demult, care îmi surîde mereu. Cu o bunăvoinţă constantă şi veşnic trează, ea îşi răspîndeşte afecţiunea asupra chipului meu adormit...

Astă-seară, cînd m-am întors la corabie, am văzut că în jurul lămpii se adunaseră mulţi fluturi şi că nu mă pot aşeza la masa de lucru. De aceea, am stins lumina şi toată seara am stat pe punte în întuneric. Lumea stelelor, tot cosmosul privea în jos, asemeni femeilor închise în casă, şi se uitau la mine prin jaluzelele enigmelor eterne. Nu ştiu nimic despre ele, nu ştiu dacă le voi putea cunoaşte vreodată, ştiu numai că istoria nesfîrşită a unei vieţi necunoscute curge printre acele constelaţii luminoase. Îţi scriu acum, noaptea, pentru că seara n-am avut cum. Poţi să ghiceşti cît e ceasul ? Unsprezece. Cred că eşti cufundată în somn. Vei primi scrisoarea la lumina zilei, cînd toată lumea e trează, activă, preocupată şi viaţa mişună pretutindeni. Cum oare vei putea simţi noaptea tăcută şi adormită, mesajul acesta pe care nu-l auzi cu urechile şi chemarea lumi-

[1] În concepţia indiană, luceafărul este de genul feminin. Motivul acestei stele apare adeseori în poezia lui Tagore.

noasă a universului infinit? Ce mare deosebire! N-ai cum să le sesizezi. Ce mică e puterea minții omenești! Nici măcar cu ochii închiși nu reușești să-ți aduci aminte toate liniile unei forme extrem de cunoscute. Obiectul oare azi este cel mai important, altă dată nici nu vei putea să ți-l înfățișezi corect în amintire. Ziua uităm noaptea și noaptea uităm ziua. Cred că îți vei putea da seama din aceste rînduri că îți scriu la miezul nopții...

De mult a apărut cornul subțire al lunii — e liniște și somn peste tot. Doar din cînd în cînd latră niște dulăi în satul de pe mal. O singură lumină arde; în corabia mea — în rest, pretutindeni luminile s-au stins. Pe apă nu se vede nici o mișcare, de aceea cred că și peștii dorm noaptea. Satul zace adormit, iar pe apă se odihnește umbra lui.

Calcutta
25 martie 1894

90

Patisar
Marți/miercuri
28 martie 1894

S-A FĂCUT destul de cald, dar știi și tu că arșița soarelui nu mă prea deranjează. Vîntul poartă pe aripi de foc praf, firicele de paie și de fîn. Deodată o trîmbă de praf și de foi veștejite se rotește-n văzduh, precum voalul unei dansatoare și, în frenezia jocului, dispare hăt-departe, la orizont. Îmi place să observ acest fenomen. Păsările din grădina de pe mal ciripesc dulce. Nu încape nici o îndoială că a venit cu adevărat primăvara, ba e chiar proaspătă și caldă, abia scoasă din cuptor. Putea să vină și un pic mai rece, nu așa de fierbinte. Totuși azi-dimineață era răcoare, ca în iarnă; deși m-am îmbăiat, n-am făcut-o cu prea mare plăcere...

E greu să înțelegi acest lucru uriaș care se cheamă Natură. Cine știe ce se poate întîmpla într-un ungher necunoscut al ei, preschimbînd cu desăvîrșire totul. Ieri mă gîndeam că și ființa umană este tot atît de misterioasă. Ce procese alchimice se desfășoară neobosit prin artere, vene, nervi, creier și măduva oaselor! Sîngele curge repede, nervii freamătă, inima palpită și în virtutea acestor acțiuni interiorul enigmatic al omului își schimbă anotimpurile. N-ai de unde să știi cînd și în ce fel mersul gîndurilor își schimbă direcția. Azi te gîndești că poți să te descurci ușor în viață, că ai tăria să reziști la toate chinurile și la toate suferințele lumii. Deci îți programezi zilele atît de sigur de tine, ca și cum ți-ai fi tipărit un program și l-ai fi pus liniștit în buzunar, legîndu-l în carton. Dar mîine te trezești cu impresia că un curent din cine știe ce negre străfunduri te-a luat cu el și nu mai crezi că vei putea parcurge vreodată calea plină de furtuni a vieții. De unde se nasc toate aceste atitudini schimbătoare? De parcă deodată ceva s-a defectat în mecanismul de funcționare al unei vene sau al unui nerv pe care nu mai izbutești să-l dregi, oricîtă putere ori inteligență ai irosi. Cînd stau să reflectez asupra acestui mister impenetrabil al eului meu, mă înspăimînt. Nu mai sînt în stare să spun ce pot și ce nu pot face. Mi se pare că dintotdeauna am cărat pe cap o povară, dar habar n-am în ce constă ea. Nu pot s-o stăpînesc, nici n-am cum să scap de ea. Mă întreb, pînă unde o să mă însoțească și cît timp o voi purta. Care-i rostul, oare, de a-mi pune în spinare greutatea acestei taine înspăimîntătoare? Nu știu niciodată ce se întîmplă în pieptul meu, ce-mi umblă prin artere, ce se mișcă în creier, cîte întîmplări se desfășoară cu trupul meu — n-am cum să le văd. Organele care împlinesc toate acestea cred că e de prisos să se sfătuiască măcar o dată cu mine. Iar eu le port, le suport, mă conformez acțiunilor lor; totuși îmi închipui că-mi sînt propriul meu stăpîn și declar: „Eu sînt *eu*!“ Iar ele rîd de mine și îmi spun: „Ce mai *tu* ești și tu! Ce știi tu despre tine însuți?“ În sfîrșit, am ajuns la concluzia că nu mă cunosc pe mine însumi. De parcă sînt un pian și o mulțime de sîrme și mașinării într-o com-

plexă întreţesere se află înlăuntrul meu. Nu ştiu cine cîntă la acest pian, nici n-am putere să presimt cînd ar vrea să cînte cu mine acel necunoscut. Nici nu ştiu de ce vrea să cînte mereu. Pot sesiza doar notele bucuriei şi ale tristeţii. Mai înţeleg dacă instrumentul cîntă ritmic sau nu ţine tactul. Îi cunosc şi gama — ştiu cît poate urca şi cît poate coborî. Dar oare, ştiu asta, într-adevăr? Nici măcar nu ştiu dacă sînt un pian mare sau doar o pianină.

Calcutta
29 martie 1894

91

Silaidaha
24 iunie 1894

AM VENIT aici acum patru zile dar mi se pare că sînt de nu ştiu cînd. Dacă azi m-aş întoarce la Calcutta, aş vedea multe schimbări... Stau fixat într-un punct din afara curentului timpului; toate obiectele lumii îşi schimbă poziţia fără ştiinţa mea. Cînd mă aflu în Silaidaha zilele par a fi de patru ori mai lungi decît la Calcutta. Aici locuiesc numai în lumea minţii mele, unde ceasornicul merge după legi proprii. Timpul gîndirii se măsoară după gradul de intensitate a sentimentelor. Citeodată unele bucurii şi necazuri par să aibă durate mai mari decît altele. Într-un loc izolat, unde oamenii, întîmplările exterioare, precum şi succesiunea treburilor cotidiene nu te obligă să numeri fiecare secundă, numai acolo, ca în vis, clipele îţi par mai lungi, iar orele mai scurte. De aceea cred că timpul fragmentar, ca şi cerul fragmentar nu sînt decît iluzia minţii noastre. Fiecare atom este infinit şi fiecare clipă este nemărginită. În copilărie am citit o poveste din *Legendele persane*, care m-a impresionat foarte mult. Cu toate că eram destul de mic, am prins oarecum ideea esenţială a acelei po-

vestiri. Pentru a demonstra că dimensiunea timpului e cu totul relativă, un fachir a dus unui împărat un butoi plin cu apă vrăjită şi i-a spus : „Coboară în el şi îmbăiază-te !“ Îndată ce împăratul îşi băgă capul în apă, se pomeni pe un ţărm necunoscut. S-a stabilit acolo, a trăit mulţi ani, în cursul cărora a trecut prin multe întîmplări, a avut destule bucurii şi multe necazuri. S-a însurat, a avut mulţi copii. Mai tîrziu i-au murit şi copiii şi soţia. În cele din urmă a pierdut şi toţi banii pe care-i agonisise. Cînd nu mai putea de amărăciune, iluzia s-a risipit şi şi-a dat seama că se află într-un butoi cu apă în propria-i curte. Supărat foc, a început să-l mustre pe fachir că l-a făcut să piardă atîţia ani. Atunci toţi curtenii i-au spus : „Măria ta, n-ai făcut decît să-ţi bagi capul în apă şi ai ieşit imediat“.

Viaţa fiecăruia dintre noi, cu toate sentimentele şi trăirile pe care le-nlesneşte, încape într-o clipă, aşa cum s-a petrecut în povestea de mai sus. Ea ne pare lungă şi de nesuferit, dar îndată ce ne vom scoate capetele din apa vrăjită a lumii vom vedea că totul n-a fost decît un vis de-o clipă. Timpul nu este nici mare, nici mic. Numai noi sîntem mari sau mici. Să nu crezi că ideile acestea au apărut numai cînd ţi-am primit scrisoarea. Mă gîndesc adeseori la ele. Şi sufăr îngrozitor căci nu pot să mă împac cu ideea că nici sentimentele cele mai profunde şi nici patimile cele mai năvalnice nu vor rezista. Poate totuşi există o soluţie : roadele sentimentelor pot fi statornice, chiar dacă ele însele sînt trecătoare. Dar atunci de ce mi se cere să le suport ? Oare asta nu-i înşelăciune ? De ce mi se se spune că harul iubirii e veşnic ? Cine-i acela care îi induce pe oameni în eroare, creîndu-le iluzia că iubirea biruie orice, chiar şi moartea ? Falsitatea aceasta îl ispiteşte pe om să creeze legenda lui Satyavana şi Savitri[1] ca să se consoleze pe sine etc., etc., etc.

Ieri toată ziua a fost frumoasă. Norii se jucau cu soarele pe deasupra apei, a ostrovului de nisip şi a pădurii

[1] Legendă din *Mahabharata* în care Savitri l-a înviat pe soţul mort, Satyavana, prin puterea iubirii.

de pe malul celălalt. Oriunde îmi poposea privirea din cadrul ferestrei deschise dădeam de un peisaj care mă delecta. Totul părea frumos ca un vis. Nu știu de ce frumosul este comparat mereu cu visul, poate pentru a sublinia frumusețea eliberînd-o de toată greutatea realului. De exemplu, ogorul este cultivat pentru a ne alimenta, rîul constituie o cale de transport pentru iută ; în acest ostrov, pentru a ocupa un lot de pămînt ești nevoit să plătești bir moșierului — toate aceste fapte sînt reale. Dar dacă uiți de sute și de mii de asemenea fapte reale și absorbi doar frumusețea peisajului numai de dragul fericirii pure, nelegată de nici o socoteală și de nici o nevoie, atunci îți spui : „Este ca un vis“... De obicei privim lumea ca o realitate, apoi ne lămurim dacă e frumoasă sau nu. Dar sînt anumite clipe cînd frumusețea lumii constituie factorul principal. În această situație nu mai contează dacă ea este reală sau nu. Atunci poți să-ți spui : „Este ca un vis !“... Uneori, oamenii separă realul de frumos. Știința elimină frumosul din real, și nu realitatea unui obiect frumos determină poezia să se preocupe de el. Frumosul care se găsește în științele reale este frumusețea inseparabilă a realului, realul care există în Poezie este realitatea inseparabilă a frumosului. Deoarece am ajuns la capătul colii, ai scăpat de multe alte palavre.

Calcutta
25 iunie 1894

92

Șilaidaha
26 iunie 1894

DE CÎND m-am sculat văd cerul întunecat de nori vineții. Bate un vînt umed și picură stropi de ploaie. Sînt puține bărci pe rîu. Țăranii îl traversează cu bacul, cu securea-n mînă, corpul învelit în saci și cu umbrela de frunze de palmier pe cap. Se duc să strîngă orezul din la-

nuri. Pe cîmp, vacile pasc iarbă. Azi n-au venit prea multe femei pe chei. De obicei, glasurile lor sonore se aud pînă aici. Astăzi a amuțit melodia păsărilor, ca și larma vocilor feminine. Cu perdelele trase și geamurile închise, ca să nu intre ploaia în cameră, stau în așteptarea funcționarilor. Cu cît trece timpul, cu atît mă conving că astăzi nimeni nu vrea să iasă din casă. E și normal. Eu nu sînt Syam [1], nici ei nu sînt Radhika [2], astfel nu e de așteptat ca ei să vină și prin ploaie. Dealtminteri, dacă aș fi încercat să cînt din fluier și fiica lui Brikobhanu [3] ar fi fost cît de puțin melomană, tot nu s-ar fi bucurat. Deci așa stînd lucrurile, dacă nu vine nici Radhika, nici vreun funcționar și dacă muza mea, Poezia, a binevoit să mă abandoneze pentru ziua de astăzi (s-o fi dus la părinți ?!), mi-am permis să stau liniștit și să scriu o scrisoare. Datorită faptului că nu aveam nimic de făcut, mă uitam la rîu și fredonam un cîntec pe care abia cu cîteva clipe înainte îl compusesem îmbinînd formele melodiilor *Bhoirobi, Todi* și *Ramakeli* [4]. În timp ce îl cîntam, deodată s-a iscat un dulce neastîmpăr în mine ; am simțit imboldul dorinței, amestecat cu un alt sentiment nespus de frumos. Într-o clipă, viața și lumea mea reală au îmbrăcat o formă cu totul nouă, ca și cum mi-ar fi fost șoptită la ureche soluția tuturor problemelor existenței, ceva ce nu poți defini, nici descifra sau exprima prin cuvinte, doar poți să-i asculți muzica și să-i simți mesajul. Ropotul lichid al deselor șiruri de ploaie pe rîu a umplut momentele de tăcere ale acelei muzici cadențate și din contopirea amîndurora a izvorît o mare fericire care s-a răspîndit pretutindeni. Un sentiment profund, ce plutește deasupra bucuriei și a tristeții lumești s-a împrăștiat în straturi și asemeni norilor îndesați, măslinii și înlăcrimați din

---

[1] Sinonim al lui Krișna, eroul poeziilor vaișnave.

[2] Sinonim al Radhei, eroina poeziilor vaișnave.

[3] Tatăl Radhei.

[4] Melodii de dimineață. Muzicologia indiană specifică doar notele și formele unei melodii, pe a căror bază maeștrii compun muzica. Codul muzical indian permite și îmbinarea mai multor forme. Muzica togoreană este inspirată deopotrivă de muzica clasică indiană și de muzica populară bengaleză ; uneori poetul a împrumutat teme și din muzica populară europeană.

luna *așadh*, a învelit această ființă singuratică de la marginea lumii. Brusc am ajuns să n-o mai pot suporta și am strigat : „Lasă ! Ajunge ! E timpul să citesc *Criticism on Contemporary Thought and Thinkers* [1].“ Dar nici asta n-am putut să fac. Sînt prea slab pentru a face un act atît de eroic într-o dimineață ploioasă. Deci am scos un suspin de neputință și am decis să-mi iau tocul și călimara ca să scriu o scrisoare...

Acum doresc să mă ascund în tăcerea și obscuritatea colțului acesta de lume, unde nu mă poate urmări faima. Cel puțin, cît trăiesc toate realizările mele să rămînă închise în mintea mea ! Astfel pot sta liniștit. Desigur, nu mă pot aștepta ca toate scrierile mele să vă placă, chiar și multe lucrări bune pot rămîne neînțelese de voi. Știu bine asta, totuși nu-mi vine să mă expun.

Calcutta
27 iunie 1894

93

Șilaidaha
Marți/Miercuri
27 iunie 1894

IERI am avut un *happy thought* [2]. Am constatat că nu întotdeauna pot să fac bine lumii, chiar dacă vreau ; în schimb dacă isprăvesc o treabă la care mă pricep, poate beneficia și lumea de ea. În momentul de față, pot să fiu fericit dacă scriu numai povestiri și nu fac nimic altceva. Dacă izbutesc să le scriu bine, aduc și cititorilor bucurie. Fără îndoială, e o muncă nobilă să scriu eseuri serioase în *Sadhona* cu scopul de-a îmboldi țara bengală pe drumul dezvoltării. Dar asta nu-mi mai face o plăcere deosebită ; nu mă mai pot angaja la o asemenea treabă. În schimb, scrierea unei nuvele e pentru mine un izvor

[1] *Critică asupra gîndirii și gînditorilor contemporani* (engl.).
[2] Gînd fericit (engl.).

de mari bucurii — dintre care una este că personajele mele îmi umplu tot timpul de muncă și toate răstimpurile de răgaz. În zilele mele singuratice ele îmi țin de urît ; cînd plouă îmi ușurează senzația de apăsătoare tristețe, iar cînd soarele strălucește, ele se plimbă sub ochii mei prin peisajul luminos de pe malul Padmei. Azi-dimineață intrasem în lumea imaginației mele împreună cu o fetiță, pe care o cheamă Ghiribala [1] Are un ten măsliniu lucios și e tare sensibilă. Am scris doar cinci rînduri, în care am spus că plouase cu o zi înainte și că în ziua respectivă, după încetarea ploilor, norii zburdalnici se jucau cu lumina fugară a soarelui. După aceea, trebuia să apară sus-numita Ghiribala pe poteca satului, adumbrită de frunzișul copacilor, din care se scutura, strop cu strop, apa ploii. Dar s-a întîmplat altfel. Au venit funcționarii moșiei. Deci Ghiribala a fost nevoită să mai aștepte. Dar ea n-a dispărut din mintea mea. Astăzi am experimentat încă o cale a petrecerii timpului. Îmi reamintesc zilele și sentimentele din copilărie și încerc să le văd la fel de reale ca pe cele actuale. Mă gîndesc la perioada cînd am stat în casa din Peneti ; la prima mea vizită la Bolpur cu tata, cînd aveam capul ras pentru inițiere și la ultima cameră de pe culoarul dinspre apus din casa noastră, în care învățam noi, copiii. Mă gîndesc și la zilele în care încercam să scriu compuneri despre frumusețea Naturii cu litere mari și copilărești, printre liniile strîmbe pe care le trăgeam pe paginile unui caiet albastru. În copilăria mea, servitorii locuiau în acea parte a clădirii care aparținea lui Sejdada [2]. În diminețile de iarnă mă duceam acolo că văd cum Cinta, un servitor, prăjea pentru Jyotidada pîinea cu unt la foc de cărbuni. Pe atunci n-aveam haine de iarnă. Îmbrăcat doar într-o cămașă, mă încălzeam la foc și-mi aruncam privirea lacomă, dar lipsită de orice speranță, la feliile de pîine aromată, unse cu unt proaspăt. Untul se topea și pica sonor pe jăratec. Eu stăteam nemișcat și ascultam cum fredona Cinta. Parcă îl mai aud și acum. Melodia pe care o cînta era o

[1] Eroina principală a nuvelei *Lumină și umbră*.
[2] Al treilea frate.

melodie de Modhukan [1]. Într-adevăr am retrăit acele clipe îmbinate cu priveliștea senină de aici, oferită de rîul și ostrovul înconjurător. Simțeam că trăiesc în același timp atît în trecut cît și în prezent : parcă stau la o fereastră ce dă spre zilele de atunci, dar văd totodată peisajul acvatic al Padmei. Ce putere extraordinară am ! Dacă vreau, pot să scriu nuvele, și tot așa, dacă vreau pot să mă transpun într-un alt spațiu și într-un alt timp, cu mult îndepărtate de cele actuale. Pot dobîndi fericirea numai prin efortul minții, fără să am nevoie de vreun mijloc material. Imediat mi-am amintit proverbul : *Nothing succeeds like success* [2]. Se spune că banii aduc bani [3]. Tot așa, o bucurie aduce alta. Cînd sîntem bucuroși, credem că avem o capacitate nemărginită de a fi fericiți. Iar cînd sîntem necăjiți, ni se pare că nimic nu merge bine și că toate mașinăriile lăuntrice sînt defecte. Cred că ieri vibrase un fir de bucurie în sufletul meu, de aceea mașinăria interioară a fost pusă în mișcare. Amintirile din trecut se contopeau cu frumusețea Naturii și ambele erau la fel de vii. Ca rezultat, trezindu-mă din somn azi-dimineață, am simțit că sînt poet — puterea mea creatoare nu cunoaște nici o limită, prin scrierile mele și cu ajutorul imaginației pot să inund lumea cu fericire. Acum simt însă că, în ciuda talentului meu poetic, eu, omul, depind de multe alte lucruri. Nu pot să mă laud prea mult cu puterea. Oamenii, aceste biete creaturi ale Naturii, umblă prin lume, ținîndu-și trupurile înalte și subțiri pe două picioare. Vor să aibă întregul cer, dar se mulțumesc cu puțin, potolindu-și foamea cu ce nimeresc. Într-o zi, trupul, pe care omul, în năzuința-i adîncă de-a dobîndi cerul, și l-a-nălțat vertical, se prăbușește din nou în țărînă și atunci el se consolează că moartea înseamnă cucerirea raiului. Dacă aș fi putut să-mi păstrez pentru totdeauna fericirea doar atîta cît să-mi fie de ajuns să țin mașinăriile vieții într-o necontenită mișcare, aș fi putut să profit de întreaga mea pricepere și să-mi îndeplinesc toate

---

[1] Gen de muzică populară bengaleză.
[2] „Nimic nu este mai reușit decît succesul" (engl.).
[3] Proverb bengalez.

sarcinile. Astăzi Ghiribala a apărut nepoftită, legănîndu-şi cozile pe spate. Mîine, cînd o să am nevoie de ea, n-am să-i mai văd nici măcar vîrful unei cozi. Dar nu trebuie să mă întristez din cauza asta. Dacă Ghiribala dispare, las-o să dispară. E destulă bucuria că astăzi m-a cinstit cu prezenţa ei.

Aflu din scrisoarea ta că cea mai mică membră a familiei mele[1] a învăţat să-şi strîmbe buzele ca să-şi arate supărarea. Faţa, nasul şi ochii mei sînt însetaţi de zgîrieturile degetelor sale mici. Obişnuia să-mi prindă faţa în pumnişori şi să încerce să mi-o înghită, iar căpşorul ei se clătina mereu. Îşi învîrtea lanţul ochelarilor mei în jurul degeţelelor şi se uita ca o prostuţă, dar în acelaşi timp era foarte nepăsătoare şi serioasă. Ce dulce e alintarea mînuţelor ei rotunde!

Calcutta
28 iunie 1894

94

Şilaidaha
28 iunie (?) 1894

ÎMI PARE foarte rău că nu primiţi toate scrisorile pe care vi le trimit. Corespondenţa cuprinde o mare parte din bucuriile mele. E o fericire să-mi închipui că vorbele mele ajung la voi. Iar cînd aflu că acest curent este întrerupt, încep să mă frămînt. Cred că toate tristeţile se nasc din acelaşi motiv. Viaţa noastră vrea să curgă neîmpiedicat, asemenea unui rîu, iar dacă întîlneşte un obstacol, se loveşte, se împrăştie şi suspină. Aşa cum în timpul curgerii apa rîului îşi netezeşte şi-şi adînceşte albia, tot aşa curentul obişnuinţelor şi deprinderilor noastre ne netezeşte drumul vieţii. Le străbatem de nenumărate ori fără nici o greutate, de aceea suferim atît de mult cînd dăm pe neaşteptate de o stavilă.

[1] Se referă la Mira, cea mai mică fiică a poetului.

Casa mea, prietenii mei, oamenii la care țin — toate acestea la un loc constituie albia vieții mele, pe care o cunosc prea bine. Imaginația, munca și dorințele mele capătă milioane de forme, totuși curg pe aceeași albie. Izvorul merge la vale, croindu-și drumul, deși valea nu este creată de el. Tot așa, fiecare viață își are o albie, puterea și viteza ei îndrumînd-o mereu spre ea. Dacă o barieră o împiedică în drum, simte că mersul, puterea chiar și existența ei nu mai au nici un rost. În scrisoare ai ridicat problema bucuriei și a tristeții. De aceea am insistat asupra originii tristeții. Realizarea armonioasă a vieții îți aduce fericirea ; viața își găsește menirea în ea. Fiecare om caută să-și îndrume existența pe calea ei preferată ; unii își găsesc fericirea în iubirea de oameni, alții în devoțiunea față de Dumnezeu, iar alții în facerea de bine pentru lume. Fiecare își alege calea cea mai ușor accesibilă, mai potrivită firii sale și care-i aduce cele mai mari satisfacții. Este inutil să dictezi cuiva drumul său. Pot fi multe căi pentru a obține fericirea ; dar e imposibil ca întreaga omenire să aibă acces la toate. Dacă un amărît n-a izbutit să găsească nici o deschidere pentru viața sa claustrată, ce rost are să-i sufli la ureche versuri din coduri morale sau din cărți sacre? Izvorul Gangotri [1] se află pe vîrful Himalayei, dar lacul Raktadaha din Kaligram n-are nici o legătură cu el ; viteza izvorului nu poate să facă apa lacului să curgă. Nu putem nega faptul că sînt mulți oameni în lume care n-au cunoscut decît suferința. Concepția că împlinirea datoriilor sociale și religioase este de ajuns să te facă fericit nu este decît o înșelăciune a cărților de morală. Cînd eram copil, am citit într-un manual că „cel care învață, merge în trăsură și călare pe cal". Acum știu că mulți învățați trebuie chiar să ceară bani de tramvai de la alții. Mulți sînt obligați să-și facă datoria fără să guste vreo fericire, ba chiar sacrificîndu-și propria lor fericire. Dealtminteri, obișnuința roade pietrele de pe drumul vieții. Cînd te obișnuiești cu necazurile, ele îți par mai puțin grele. Chiar și printre obstacole, omul poate să-și

[1] Izvorul Gangelui.

făurească o albie îngustă a vieții. Totuși, nu totdeauna cursul vieții își găsește menirea, asemeni întîlnirii unui rîu cu marea; adeseori el rătăcește în deșert, care îl soarbe pînă la ultima picătură. Nu poți nega faptul că aceasta se întîmplă destul de des. Oricît te-ai strădui să negi, te-ai osteni în zadar; nu poți demonstra că nu-i adevărat. Poți să citezi versuri din *Vede, Purane*[1], *Coran* sau *Biblie,* dar suferința tot suferință rămîne. Ciuruiți de înțepăturile viespii, mulți boboci se scutură de timpuriu și se fac una cu Pămîntul. Ei nu pot să ajungă flori, ca să dea apoi rod. Dacă nu știi cum să justifici acest fapt, n-ai voie să-l negi. Sute de oameni, care n-au putut să-și scuture poverile suferinței insuportabile, au rămas neîmpliniți; viețile lor sînt zadarnice. Nu știu care-i consolarea lor. Din timpurile preistorice omul caută să-și explice zădărnicia vieții, inventînd credințe și povești. Așa s-au îngrămădit numeroase concepții pentru a ne aduce o consolare închipuită. Într-o zi stăteam pe corabie și mă gîndeam: omul este o ființă încărcată de poveri. Toate obiectele de care are nevoie au greutate fizică. Chiar dacă vrei să trimiți prin poștă o carte în care ți-ai exprimat sentimentele sufletești, costul expedierii ei te seacă la inimă. Îmbrăcămintea, gospodăria, mîncarea, toate ne sînt poveri. Dacă vrem să ne mutăm, ne trebuiesc sute de hamali ca să ne care lucrurile. De aceea, omul mai degrabă se străduie să caute modalitatea de a-și ușura truda mutării, decît să renunțe la vreun obiect. Un mijloc important îl constituie roțile carului și ale mașinii, cu ajutorul lor se pot transporta ușor bagajele grele. Acum îl ajută și bărcile. Încarcă lucruri și mai grele în ele și curentul apei le duce în diferite părți ale țării. Scrierile religioase și codurile morale slujesc societatea ca un mijloc de ușurare a greutății sufletești. Lipsurile, despărțirea de cei dragi și moartea pun mereu povara suferinței în spinarea omului. De aceea, el încearcă să formuleze religia în așa fel încît să poată scăpa de o parte a poverii. Nu poți să porți doar tu toată greutatea pe umeri. Dacă le soco-

[1] Cărți religioase hinduse.

teşti datorii sociale sau fapte religioase, ele ţi se par mai uşoare. Orice idee mare are următoarea calitate : asemeni unui fluviu, ea poate să suporte şi să mişte greutatea. Scăpăm de greutatea corpului cînd ne aruncăm în apă, tot aşa scăpăm de o mare parte a greutăţii sufleteşti, cînd ne cufundăm într-o idee înălţătoare. Atunci suferinţele şi necazurile alunecă de pe umerii noştri. Subiectul pe care l-am abordat n-are sfîrşit. Dar noaptea creşte şi odată cu ea creşte şi volumul scrisorii. Dealtminteri, e mai bine să nu insist prea mult asupra unei probleme care n-are nici o soluţie vădită. Dacă încerc să expun prea amănunţit, risc să-i plictisesc pe ascultători.

Calcutta
29 iunie 1894

95

Şilaidaha
Joi
6/5 (?) iulie 1894

IERI după-amiază abia începusem să scriu. Dar nici n-am scris bine cinci rînduri, că a năvălit Maulavi peste mine. Văzînd că scriu, m-a asigurat că n-are să-mi spună decît „două vorbe." Cele „două vorbe" ale sale au durat două ceasuri. Nici nu ieşise el pe uşă, că s-a auzit un strigăt de pe mal : „Măria ta, de o săptămînă sînt dornic de o audienţă la Domnia ta, dar paznicii îmi interzic". Se înţelegea, după vorbire, că omul nu este un oarecare. Le-am interzis paznicilor să-l mai oprească. A apărut un brahman îmbrăcat în veşmîntul de culoarea şofranului [1], cu chipul mulţumit şi paşnic, cu fruntea lată, împodobită cu semne din pastă de santal, părul rar şi barba

[1] Veşmînt călugăresc. În India, culoarea şofranului simbolizează renunţarea la lucrurile lumeşti.

lungă. S-a postat în fața mea și a scos o coală mare de hîrtie din buzunar. O fi o cerere — m-am gîndit — vrea să mi-o prezinte ca s-o citesc. Dar nu! A început el însuși s-o citească cu voce tare. Era o poezie în care brahmanul preamărea slava lui Hori [1], stăpînul lumii Boikuntha [2]. Am asistat cu multă seriozitate la recital. Cît timp Hori a stat la Boikuntha, a mers cum a mai mers cu poezia în *tripodi* [3]. Dar Hori a coborît brusc pe Pămînt, în „capitala Calcutta, pe tot globul vestită" [4], luîndu-și prenumele Dvarakanath [5], dar păstrîndu-și numele de Thakur [6]. Și odată cu coborîrea zeului pe Pămînt, s-a schimbat și metrul de la trepidantul *tripodi* la lentul *poyar* [7]. Apoi a cîntat și un imn închinat lui Debendranath [8], tot în *poyar*. Pînă aici a fost cum a mai fost. Dar cînd versificatorul l-a abordat pe Rabindranath, mi-a fost greu să-mi păstrez cumpătul. Spunea că genialitatea mea poetică, precum și generozitatea mea personală radiază pe tot globul ca razele soarelui și alungă întunericul neștiinței și sărăciei. Oricît de frumoasă ar fi fost metafora, informația respectivă mi-a părut cu totul inedită. Dealtminteri, nu-mi prea convine să-mi răspîndească faima dărniciei. I-am spus candid: Du-te dumneata la birou, eu am de lucru". Omul a zis; „Lucrați, vă rog, eu o să stau aici și o să vă observ chipul frumos ca luna". Apoi a rămas neclintit în picioare, uitîndu-se fix și mirat la mine cu inocența unui animal. Privirea lui îmi înfiora tot corpul. L-am rugat de mai multe ori să plece. Dar degeaba. În sfîrșit, a spus: „Însemnați, vă rog, pe hîrtia asta ce vreți să-mi dați. O pre-

[1] Nume al lui Krișna.

[2] Lumea lui Krișna în rai, după mitologia indiană.

[3] Metru bengalez în care o frază este construită din trei versuri. Primele două sînt mai scurte, scrise într-un singur rînd și al treilea mai lung. Versurile rimează astfel: a b a c b c

[4] Citează din versurile brahmanului.

[5] Stăpînul orașului Dvaraka, sinonim al lui Krișna, totodată prenumele bunicului poetului.

[6] Zeu (bengal.).

[7] În *poyar*, fiecare vers este compus din 14 silabe, avînd un sens de sine stătător. Rima este a a.

[8] Tatăl poetului.

zint domnului logofăt și-i cînt și dînsului." M-am gîndit : „Iată, asta este și ocupația mea. Și eu cîștig bani din Poezie. Dar mă întorc și eu de la multe uși cu mîinile goale". Deci, brahmanul a trebuit să plece tot așa. Zeul Hori ține în cele patru mîini ale sale scoica, roata, hangerul și lotusul [1]. Dar acest avatar al lui Hori i-a arătat brahmanului doar mîna în care ține hangerul, în semn de izgonire. Abia a plecat el, că a venit Dvari Majumdar, un „mare orator" din Birahimpur. L-am ascultat, ținîndu-mi mîinile pe piept și rezemîndu-mi capul de spătarul scaunului, stînd neclintit și împietrit ca o statuie. El a început așa : „Măria-ta, pînă acum oamenii nu credeau în histeria (sic. *history* [2]) lui Judișthira din antichitate. Ei spuneau că nu tot ce se scrie în *Mahabharata* poate fi adevărat. Dar, văzîndu-te pe Domnia-ta, ei s-au convins că și acțiunile lui Judișthira descrise acolo puteau să fie adevărate." Și a ținut-o mereu așa. La un moment dat l-am întrerupt, spunîndu-i : „Ei bine, acum e timpul să te odihnești și dumneata. Du-te la birou, te rog." El mi-a răspuns : Odihna ?! Ce vorbești ! După cîtă vreme am norocul să-l întîmpin pe stăpîn ! După o așteptare de șapte — opt — nouă luni, azi am reușit să-ți văd picioarele sacre. Îmi pierdusem orice nădejde că voi putea să le mai văd vreodată." Vocea îi tremura și răgușea din ce în ce mai tare. Își ștergea, din ce în ce mai des, ochii fără lacrimi. Și-a amintit cîtă încredere și afecțiune îi acordase fostul său stăpîn, Jyotidada. Cu cît se gîndea la dînsul, cu atît se agita... ...Mi-a povestit amănunțit tot ce a făcut el și toate cele întîmplate în timpul serviciului său, ce îi spuseseră foștii stăpîni și cum le răspunsese el. N-a sărit peste nici un detaliu. Soarele a apus ; cerul s-a întunecat ; păsările s-au întors la cuiburi, vacile la grajduri și țăranii la colibe — dar Dvari Majumdar nu s-a mișcat din corabie. În sfîrșit, a sosit încă un vizitator din Kuștia [3]. Atunci, Majumdar a plecat, consolîndu-mă cu asigurarea că va veni a doua zi dimineață să-mi po-

[1] Imaginea plastică a lui Krișna din mitologia indiană. Cele patru obiecte simbolizează abundența, progresul, protecția și frumusețea.

[2] *hysteria* — isteria (engl.) ; *history* — istorie (engl.).

[3] Oraș bengalez.

vestească restul. N-a venit pînă acum, în schimb a sosit un alt vorbitor de talia lui, care așteaptă pe o bancă lîngă mine, pînă ce voi avea răgazul să-i audiez prelegerea.

Satara

11 iulie 1894

96

Calcutta

16 iulie 1894

DUCÎNDU-MĂ în dormitorul de la etajul al doilea, am văzut că puiul meu cel mai mic, fetița mea, abia se sculase din somn. Stătea culcată pe o rogojină pe podea și încerca să facă gălăgie. Arată cam la fel cum am văzut-o înaintea plecării mele în provincie. Obrajii-i sînt tot atît de rotunzi, ochii tot așa de mari și privirea la fel de naivă cum erau și înainte. În totalitatea sa, acest mic personaj stă ca un obiect nesigur de sine pe Pămîntul uriaș și se aseamănă unui strop de rouă pe o petală de lotus [1]. Am luat-o în brațe. La început a încercat să-și aducă aminte de unde mă cunoaște. A început să mă cerceteze foarte atent. Din cînd în cînd zîmbea subtil, fără să aibă vreun motiv anume. Apoi deodată palmele sale durdulii, moi, dar înarmate cu gheare ascuțite s-au năpustit asupra feții mele — pe nas, buze, ochi, mustață, barbă și așa mai departe. A scos niște răcnete vioaie și a încercat să-mi înghită ochii și nasul. După aceea, s-a aruncat pe pat, s-a culcat pe burtă și mișcîndu-și mîinile și picioarele rotunde a înotat pe pat cu o mare bucurie. Am sesizat doar cîteva schimbări mărunte la ea: poate să pronunțe vreo două sunete labiale și un strop de lumină sclipește în pupilele ochilor săi. Își știe numele și mai cunoaște niște

[1] Îl parafrazează pe filozoful indian Șamkara din secolul al IX-lea, care a folosit această metaforă pentru a exprima nestatornicia vieții.

rude. Miroase tot atît de proaspăt. De cînd am venit la Calcutta, îmi petrec mult timp în conversaţii vesele cu ea.

Satara
20 iulie, 1894

97

Şilaidaha
8 august 1894

ASTĂZI, dl... toată ziua a lipsit şi astfel am putut auzi clipocitul apei. N-a trebuit să dau nici un răspuns inutil la nici o întrebare fără rost. Prezenţa unui singur om mă îndepărtează de natură, nu mă lasă să-i ascult monologul. Am constatat că nimic nu-ţi risipeşte mai mult puterea minţii decît conversaţiile intermitente şi fragmentare. Cînd vrei să-ţi păstrezi prospeţimea imaginaţiei şi puterea intelectuală trebuie să stai complet tăcut pentru un timp îndelungat. Propriile cuvinte dăunează concentrării minţii. Poate că voi n-aţi încercat niciodată experienţa de-a petrece zile în şir fără să scoateţi un cuvînt. Dacă aţi fi făcut-o, v-aţi fi putut da seama că puterea minţii de a se contopi cu Natura şi de a se bucura de ea creşte enorm de mult respectînd asemenea condiţie. Toate lucrurile din jur îţi vorbesc ; dar graiurile lor multiple le poţi înţelege doar atunci cînd încetezi balivernele fără sfîrşit, măcar pentru un răstimp. Astăzi simt că fiecare fonem lichid al clipocitului rîului îmi atinge corpul şi mă mîngîie duios. Astăzi, mintea mea a stat într-o absolută singurătate şi linişte. De aceea s-a creat în mine o taină, prielnică unei reuniuni plăcute şi prieteneşti cu peisajul larg, deschis şi senin, cu cerul fără nori, cu lanurile întinse şi muzica apei. Diseară, cînd mă voi aşeza pe un şezlong pe terasa singuratică a corabiei, ştiu că Luceafărul va răsări pe cer numai pentru mine şi mă va saluta

ca pe cineva de-al casei. Serile pe Padma îmi sînt demult cunoscute. Cînd veneam aici anii trecuți în timpul iernii și mă întorceam de la biroul moșiei foarte tîrziu, traversînd rîul lin cu o bărcuță pescărească pentru a ajunge la corabia mea legată de ostrovul nisipos. Seara mă aștepta cu o înfățișare sobră și duioasă. Pe cer se pregătea o liniște atotcuprinzătoare numai pentru odihna mea. În întunericul pașnic de deasupra apei line a Padmei mă simțeam ca la mine acasă. Există între mine și Natura de aici o legătură de comuniune sufletească, o înrudire intimă, pe care nu o cunoaște nimeni. Nimeni nu poate să înțeleagă verosimilitatea acestor sentimente. Cea mai profundă parte a vieții mele, care rămîne mereu tăcută și ascunsă, apărea din eul meu interior și se plimba liniștită, neintimidată de nimic, în după-amiezile și serile de aici. Ele și-au lăsat urmele pe pînza zilelor. Fiecare om are cîte două moduri de existență — unul aparține lumii omenești și celălalt lumii cugetărilor. Multe pagini din biografia vieții mele cugetătoare sînt scrise pe ecranul cerului de deasupra Padmei. Cînd vin aici și izbutesc să fiu singur, le citesc. Atunci îmi dau seama că n-am putut să comunic nimic în poeziile mele. Mi-e peste putință să exprim tot ce simt. Pentru că limba în care scriu nu este numai a mea, ea este făcută pentru folosul tuturor oamenilor. Nu toată lumea simte ce simt eu cu întreaga mea ființă ; de aceea nu-mi pot exprima sentimentele într-un limbaj ușor accesibil cititorului.

Satara
13 august 1894

98

Șilaidaha
12 august 1894

ȚI-A PLĂCUT biografia lui Goethe ? Poate că ai remarcat și tu că, deși din anumite puncte de vedere Goethe a fost un om mai reținut, întotdeauna găsea compania oa-

menilor prielnică şi putea să comunice cu alţii. Curtea regală din vremea sa ştia să preţuiască literatura. În epoca respectivă, un curent de idei a pătruns în toată Germania. Pretutindeni se simţea influenţa marilor gînditori şi cugetători ca Herder, Schlegel, Humboldt, Schiller şi Kant. Societatea germană de atunci era plină de vioiciune şi întreaga ţară simţea însufleţirea mişcărilor literare. Noi, amărîţii scriitori bengalezi, suferim din cauza lipsei de vitalitate a societăţii. Nu putem întotdeauna să ne alimentăm imaginaţia cu fapte vii şi reale. Gîndurile noastre nu stîrnesc nici un ecou în minţile celorlalţi, de aceea scrierile noastre nu ne aduc o fericire desăvîrşită. Ai noştri citesc destul de multă literatură engleză, totuşi ideile ei înalte încă nu şi-au găsit locul în minţile lor, nici n-au pătruns pînă în măduva oaselor lor. Sufletele lor nu tînjesc după idei măreţe. Încă nu li s-au format miezurile sufleteşti înlăuntrul trupurilor fizice. De aceea, nici nu prea au cerinţe sufleteşti. Asta însă nu reiese din vorbele lor, fiindcă au învăţat să-şi acopere lipsurile intelectuale cu frazeologia şi cu moravurile englezeşti. Ei simt puţin, gîndesc puţin, muncesc şi mai puţin. De aceea, din compania lor nu izvorăşte nici o plăcere. Chiar şi Goethe a avut nevoie de prietenie, pe care a găsit-o la Schiller. Atunci îţi dai seama cum un adevărat gînditor ar fi putut să ne trezească şi pe noi. Ce mare importanţă ar fi avut o asemenea călăuză pentru mine! N-am cui să-i spun asta! N-am cum să mă fac înţeles! Pentru a izbuti în viaţă, ne e necesară căldura unei prietenii a unei prietenii prielnice, a unei iubiri adevărate. Altfel viaţa noastră nu-şi găseşte seva potrivită pentru a fi rodnică sau pentru a-şi deschide petalele multicolore şi înmiresmate.

Satara

17 august 1894

99

Sajadpur

5 septembrie 1894

DUPĂ o ședere îndelungată pe corabie, casa din Sajadpur îmi place foarte mult. Ușile largi și ferestrele mari lasă lumina și aerul să intre peste tot. Tot timpul aud ciripitul păsărilor. Oriunde mă uit, văd numai crengile verzi ale arborilor. Îndată ce ies pe balconul dinspre sud, parfumul florilor de *kamini* [1] îmi umple gîndurile. Îmi dau seama că dorul după un cer larg și deschis mă mistuie, mă consumă ca foamea. Cînd vin aici, îmi potolesc această foame lăuntrică. Sînt singurul stăpîn al celor patru camere ; stau singur cu toate ușile deschise. Nicăieri nu am atît de mult spor la scris ca aici, nici într-un alt loc gîndurile nu-mi vin atît de spontan. Natura pătrunde în camera mea ; n-o împiedică nimic. Lumina, cerul, aerul, sunetele, parfumurile și undele verzi ale lanurilor — toate se contopesc într-un tot și sînt asimilate de mintea mea îmbătată de frumusețe. Nuvelele mele se nasc din această contopire. Căldura soarelui, liniștea și singurătatea casei, larma păsărilor, îndeosebi a ciorilor, răgazul meu lung și lent — toate acestea se îmbină și îmi creează un intens dor de depărtare. Nu știu de ce mi se pare că *O mie și una de nopți* au fost scrise în astfel de după-amiezi pline de lumina aurie a soarelui. Țările arabe și persane, Damasc, Samarkand, Bukhara, cerceii de struguri, crîngurile de trandafiri, cîntecul privighetorii, vinul din Siraj, drumurile prin deșert, șirurile de cămile, călărețiii, izvoarele cristaline ascunse prin livezi de curmali, diverse orașe și străzi înguste, corturi risipite ici și colo ; vînzătorii de harbuji și de migdale îmbrăcați în haine largi, așezați pe marginea drumului, uriașul palat regal de la capătul străzii, aromele de tămîie, pernele mari și așternuturile de catifea lîngă ferestrele saloanelor, Amina, Jobedi și Sufi [2] îmbrăcate în pantaloni largi, bluze scurte, multicolore și cu papuci brodați cu fir de aur — țeava

[1] Iasomie.

[2] Personaje din *O mie și una de nopți.*

de narghilea aflîndu-se încolăcită la picioarele lor — paznici africani, îmbrăcați somptuos în fața ușilor — cîte povestiri și cîte legende cuprinzînd rîsete, plînsete, speranțe și spaimă n-ar izvorî dintr-o astfel de atmosferă în acele țări îndepărtate, necunoscute și misterioase, în acele palate splendide, stranii și înspăimîntătoare! [1]. După-amiezile din Sajadpur sînt create pentru scrierea nuvelelor. Țin minte că într-o după-amiază exact ca cea de azi, m-am așezat la masa asta și absorbit am scris nuvela *Dirigintele*. Eu scriam și parcă lumina, aerul și freamătul frunzelor se îmbinau cu scrierea mea. Fericirea de-a scrie după placul tău poate fi asemuită cu puține alte bucurii din lume. Azi-dimineață scriam un eseu despre poezia populară [2]; eram întru totul absorbit de el și așa de bine m-am simțit! Poeziile populare aparțin unei lumi aparte. Lumea lor este aceea a norilor; legile și regulile noastre nu sînt valabile acolo. Dar din păcate, lumea moșiei, unde legi și reguli predomină mă urmărește tot timpul. Deodată s-a năpustit peste mine un grup de funcționari și furtuna pe care au declanșat-o a spulberat lumea aceea de nori. Au plecat cu puțin timp înainte de masa de prînz. Nimic nu te moleșește mai mult decît o masă bogată. Mîncarea multă în timpul zilei îți amorțește puterea imaginativă și te împiedică să trăiești vibrația unor sentimente profunde. Din cauză că bengalezii mănîncă mult la prînz, pierd frumusețea superbă a orelor de după-amiază. Tocmai atunci ei închid ușile, trag din lulele, mestecă betel și se pregătesc pentru un somn adînc și leneș. De aceea sînt atît de durdulii și au pielea lucioasă. Dar în nici o altă parte a lumii nu vei găsi liniștea și măreția atît de profundă a orelor ostenite și singuratice de după-amiază, așa cum o găsești în lanurile imense ale Bengalului. Din frageda mea copilărie orele însorite de după-masă mă frămîntă. Pe atunci, nimeni nu locuia în camerele dinspre stradă de la etajul al doilea. Cînd ceilalți dormeau, stăteam singur acolo, culcat, în-

[1] Mai tîrziu aceste imagini s-au închegat în nuvela *Pietre flămînde*.

[2] Se referă la articolul *Poezia populară pentru copii*.

în-un fotoliu şi vîntul încălzit de soare mă mîngîia. Ce frumoase erau acele zile lungi de vară ! Cîte închipuiri şi cîte dorinţe nu mă tulburau !

Satara
10 septembrie 1894

100

Sajadpur
7 septembrie 1894

SEARA primesc scrisori, iar a doua zi după-amiază, înainte de amurg răspund la ele. În fiecare zi îmi vine să-ţi scriu despre unul şi acelaşi lucru — despre după-amiezile de aici — pentru că nu mă pot desprinde de ele. Lumina, aerul şi liniştea mi-au pătruns prin toţi porii şi s-au asimilat în sînge. E o beţie care mă ameţeşte în fiecare zi — e o frămîntare pe care niciodată n-am putut s-o descriu perfect. În fiecare zi, după-amiaza de toamnă apare în acelaşi fel, fără să-şi piardă veşnica noutate. La rîndu-mi, în fiecare zi simt acelaşi sentiment faţă de ea. Natura nu se jeneză să repete aceeaşi performanţă. Noi n-avem curajul să repetăm o idee de mai multe ori, pentru că limba noastră nu are nemărginirea Naturii. Ea poate să prezinte aceeaşi temă zilnic, dîndu-i de fiecare dată o formă nouă şi proaspătă. De veacuri, toţi poeţii au năzuit să exprime aproape aceleaşi idei pe care fiecare le-a prezentat în felul său, astfel că acestea au apărut sub mii de forme. Unii poeţi mărunţi încearcă să prezinte noutatea cu orice preţ. Aceste eforturi dovedesc că imaginaţia lor mărginită nu poate cuprinde veşnica noutate a ideilor vechi. Tocmai de aceea, autorii aceştia se omoară după noutatea stranie. Sînt şi cititori mai puţin sensibili, cărora le place noutatea numai de dragul noutăţii. Dar adevăraţii gînditori urăsc înşelăciunea noului, socotindu-l o trădare josnică. Ei ştiu foarte bine că senti-

mentele noastre cu adevărat sincere nu se învechesc niciodată. Dar îndată ce o idee se desprinde de acea parte din tine pe care o numim afectivă, și rămîne legată numai de capacitatea cerebrală de înțelegere și asimilare, ea începe să se degradeze. Atunci ea este moartă pentru tine, nemaiputînd-o salva nimic. De aceea, cei care cunosc frumusețea unui subiect numai prin mijloace științifice, dar n-o simt, recurg la exagerări și se străduiesc să spună ceva grozav de nou sau extraordinar de impresionant. Dar ei nu vor putea să aducă niciodată ceva nou ; nici să ne impresioneze. Nu-i nevoie să discut dacă eu sînt un poet mare sau unul mărunt — doar atîta vreau să subliniez : toate lucrurile din lume îmi par inepuizabile. Ce mi-a plăcut odată, îmi place totdeauna, și în fiecare zi îmi pare la fel de nou și uimitor. Pot să-l mîngîi cît vreau, fără să-l tocesc. Dimpotrivă, fiecare atingere a mea îi dăruie o strălucire și mai mare. Această strălucire nu este șarjată, nici exagerată. Detest falsa exagerare. Pot să văd clar toate aspectele reale ale lucrurilor, dar, în ciuda tuturor părților negative, ele îmi sugerează un mister diafan, care se înalță deasupra micimii și contradicțiilor lor. Cu trecerea anilor și cu înmulțirea experiențelor, uimirea mea față de acest mister nu scade, ci crește și asta mă bucură din ce în ce mai mult. Astfel, în fiecare zi constat din nou că oamenii din pricina cărora mă simt fericit, nu sînt neînsemnați. Ei închid în sine adevărul și fericirea eternă. Cînd spun acestui lucru pe nume, mulți se miră. Dacă experiențele propriilor vieți nu le-au revelat acest sentiment, numai prin cuvinte nu pot să-i fac să-l simtă. Ei s-au îngrădit între limitele unor coduri mărunte și stau foarte liniștiți, crezînd că tot universul se află în cadrul închisorilor lor. Orgoliul nu a suferit niciodată ciocnirea cu lumina infinitului. E indiscutabil faptul că sînt fericiți. Dar, dacă există un lucru care se numește spirit, atunci se poate spune cu siguranță că el nu dorește o atare fericire. Cînd bucuriile mărunte ale vieții cotidiene nu te mai satisfac și cînd dobîndești libertatea sufletească pe ca-

lea suferinței, numai atunci înțelegi că există și un spirit în tine și că el se distinge cu totul de toate celelalte lucruri lumești.

Satara
12 septembrie 1894

101

Calcutta
7 octombrie 1894

ȘI EU știu, Bob, că în nici o altă scriere a mea n-am putut să-mi exprim ideile și sentimentele atît de lucid, așa cum le expun în scrisorile mele către tine. Ce-ți dau ție nu pot să dăruiesc acelora care îmi citesc scrierile publicate. Chiar dacă vreau, această dăruire mi-e cu neputință. Cînd îți scriu, nu mă tem niciodată că nu mă vei înțelege sau că mă vei înțelege greșit. Nici prin gînd nu-mi trece că tu nu mă vei crede sau că cele mai profunde adevăruri ale mele pot să-ți pară doar o poetizare frumoasă. De aceea pot să ți le scriu foarte ușor, exact așa cum le gîndesc. Știu bine că cititorii mei nu mă cunosc personal, nu sînt în stare să mă înțeleagă ; dacă experiențele mele nu corespund cu ale lor, ei nu au nici răbdarea să încerce să mă înțeleagă, nici încrederea să mă accepte. De aceea, cînd scriu pentru ei, gîndurile mele nu vor să decurgă ușor într-o rostire simplă. Nu pot să exprim tot ce simt și o oarecare artificiozitate rămîne legată de cele exprimate. Din cele spuse mai sus, se poate constata că noi nu putem decide cui îi dăruim cel mai înalt *eu* al nostru. Nu sîntem stăpînii celor mai profunde, mai înalte și mai sincere zone ale noastre ; nu avem dreptul să le dăruim sau să le vindem. Cînd încercăm să le aruncăm pe piață, nimerim numai cojile, miezul ne alunecă din mîini. Cîți oameni au reușit, oare, să lase omenirii părțile lor cele mai bune ? Și cîți au putut să le descopere ? De aceea eu nu am încredere în biografii. Noi ne dezvăluim numai din întîmplare. Nu

putem să ne dezvăluim după voia noastră, oricît am încerca. Nu putem să ne deschidem sufletul chiar acelora cu care stăm toată ziua. Dacă eu pot să-mi exprim sentimentele față de tine, aceasta nu se întîmplă din cauză că tu mă cunoști demult. Tu ai o fire atît de dreaptă și de neprefăcută, iubești adevărul atît de sincer, încît el se și dezvăluie spontan, în mod normal. Această calitate a ta îl atrage. Dacă unele scrisori ale unui autor reprezintă cele mai bune scrieri ale sale, atunci se înțelege că cel care le primește are capacitatea de a le inspira. Port corespondență cu multe alte persoane, dar în afară de tine nimeni n-a putut să extragă întregul meu „eu". Motivul principal este că, în celelalte cazuri, sînt atent la mentalitatea și la moravurile persoanelor respective. Oamenii suciți interpretează greșit chiar și vorbele clare și simple, privind toate lucrurile prin propria lor prismă. Dacă te asociezi cu ei te deformezi și tu fără să știi. Firea ta sinceră are o limpezime naturală, în care adevărul se reflectă ușor și nemutilat. Nemțoaica aceea se destăinuie spunîndu-ți sentimentele-i profunde. Acest fapt se datorează calității și calmului firii tale. Tu poți să atragi adevărul, fără să depui nici un efort. Adevărul înseamnă sentimentele noastre lăuntrice și sincere — nu totdeauna le putem ști — nu conversațiile ușoare sau discuțiile formale. În scrisorile lui Byron către Moore, nu-l vezi numai pe Byron, îl vezi și pe Moore. Oricît de frumoase ar fi aceste scrisori, ele nu exprimă doar personalitatea lui Byron ; reflectîndu-se în personalitatea lui Moore, ele au căpătat o înfățișare deosebită. Orice compunere este creată de doi oameni : cel care ascultă și cel care vorbește.

Undele îmbrățișează malul,
Fructu-mbrățișării fiind al apei susur ;
Vîntul alintă frunza din codru
Iar frunzele murmură în foșnet șoptit. [1]

Satara
11 octombrie 1894

[1] Citat dintr-o poezie proprie.

CUPRINS

Prefață 5
Notă asupra ediției . . 10

Nr. scrisorii	Nr. scrisorii din volumul original	Pag.	Nr. scrisorii	Nr. scrisorii din volumul original	Pag.
1	1	11	22	26	50
2	2	13	23	28	52
3	3	15	24	29	53
4	4	19	25	30	55
5	5	22	26	31	56
6	7	25	27	33	57
7	9	25	28	34	59
8	10	27	29	35	60
9	11	29	30	40	61
10	12	30	31	41	62
11	14	32	32	42	64
12	15	34	33	43	66
13	16	35	34	44	66
14	18	39	35	45	67
15	19	40	36	46	68
16	20	41	37	49	70
17	21	42	38	50	72
18	22	44	39	51	74
19	23	45	40	52	75
20	24	47	41	54	76
21	25	49	42	55	77

43	58	81	73	99	129
44	61	82	74	100	130
45	62	83	75	102	132
46	64	87	76	103	133
47	67	87	77	104	134
48	68	89	78	105	136
49	69	90	79	106	137
50	70	91	80	107	139
51	71	92	81	108	143
52	73	94	82	109	145
53	74	95	83	110	146
54	76	96	84	111	148
55	77	97	85	112	150
56	78	99	86	113	151
57	79	100	87	115	153
58	80	103	88	117	154
59	81	105	89	118	156
60	82	109	90	119	158
61	83	110	91	121	160
62	84	111	92	122	162
63	86	114	93	123	164
64	87	116	94	124	167
65	88	119	95	127	170
66	90	120	96	133	173
67	91	120	97	140	174
68	92	121	98	143	175
69	94	122	99	149	177
70	95	124	100	150	179
71	96	126	101	160	181
72	98	127			

Lector: DENISA COMĂNESCU
Tehnoredactor: VICTOR MAȘEK

Tiraj: 10 150 ex. broșate. Bun de tipar: 12.12.1978.
Coli tipar 11,5

Tiparul executat sub comanda nr. 2540 la Întreprinderea poligrafică „13 Decembrie 1918", str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97 București, Republica Socialistă România

RABINDRANATH TAGORE

Sonisori pupte

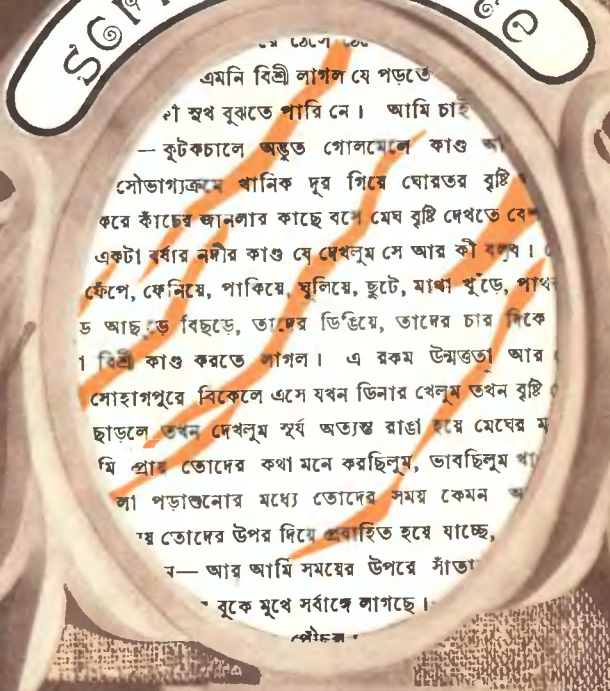

এমনি বিশ্রী লাগল যে পড়তে
ী সুখ বুঝতে পারি নে। আমি চাই
— কূটকচালে অদ্ভুত গোলমেলে কাণ্ড
সৌভাগ্যক্রমে খানিক দূর গিয়ে ঘোরতর বৃষ্টি
করে কাঁচের জানলার কাছে বসে মেঘ বৃষ্টি দেখতে বে
একটা বর্ষার নদীর কাণ্ড যে দেখলুম সে আর কী বলব।
ফেঁপে, ফেনিয়ে, পাকিয়ে, ঘুলিয়ে, ছুটে, মাথা খুঁড়ে, পাথ
ড আছড়ে বিছড়ে, তাদের ডিঙিয়ে, তাদের চার দিকে
বিশ্রী কাণ্ড করতে লাগল। এ রকম উন্মত্ততা আর
সোহাগপুরে বিকেলে এসে যখন ডিনার খেলুম তখন বৃষ্টি
ছাড়লে, তখন দেখলুম সূর্য অত্যন্ত রাঙা হয়ে মেঘের ম
মি প্রায় তোদের কথা মনে করছিলুম, ভাবছিলুম খা
লা পড়াশুনোর মধ্যে তোদের সময় কেমন
য় তোদের উপর দিয়ে প্রবাহিত হয়ে যাচ্ছে,
ব— আর আমি সময়ের উপরে সাঁতা
বুকে মুখে সর্বাঙ্গে লাগছে।

পৌঁছল

univers

Rs. 9.25